CEVDET KUDRET

divan şiirinde üç büyükler

1

FUZULİ

İnkılâp Kitabevi

YAZARIN ESERLERİ

ŞİİR

Yedi Meşale (Altı arkadaşıyla birlikte, 1928. Tükendi)
Birinci Perde (1929. Tükendi)

ÖYKÜ

Sokak (1974)

ROMAN

Süleyman'ın Dünyası:
I. Sınıf Arkadaşları (1943, 1976)
II. Havada Bulut Yok (1958, 1976)
III. Karıncayı Tanırsınız (1976)

DENEME

Dilleri Var Bizim Dile Benzemez (1966. Tükendi)
Bir Bakıma (1977)
Benim Oğlum Binâ Okur (1983)
Kalemin Ucu (Basılacak)

İNCELEME ve DERLEME

Türk Edebiyatı Hikâye ve Roman Antolojisi (1945. Tükendi)
Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman (c. I, 1965, 4. bas. 1979; c. II, 1967, 4. bas. 1981)
Karagöz (3 cilt, 1968 - 1970. Tükendi)
Ortaoyunu (2 cilt, 1973-1975. Tükendi)
Örneklerle Edebiyat Bilgileri (2 cilt, 1980)
Halk Şiirinde Üç Büyükler:
1. Yunus Emre (1958, 3. bas. 1985)
2. Pîr Sultan Abdal (1965, 2. bas. 1985)
3. Karacaoğlan (1958, 2. bas. 1985)

Divan Şiirinde Üç Büyükler:
1. Fuzuli (1952, 7. bas. 1985)
2. Baki (1953, 4. bas. 1985)
3. Nedim (1952, 7. bas. 1985)

Eşref: Hicviyeler (1953, 4. bas. 1977)
Şinasi: Şair Evlenmesi (1959)
Teodor Kasap: İşkilli Memo (1965. Tükendi)
Ferâizci-zâde Mehmet Şakir: Evhâmî (1974)
Nâzım Hikmet: Kuvâyi Milliye (1968. 1974. Tükendi)
Abdülhamit Devrinde Sansür (1977. Tükendi)

CEVDET KUDRET

Divan Şiirinde Üç Büyükler
1

FUZULİ

İnkılâp Kitabevi
YAYIN SANAYİ ve TİCARET A.Ş.
Ankara Cad. 95, İSTANBUL

Dizgi ve Baskı: Teknografik Mat. A.Ş.
Tel: 527 41 65 - İSTANBUL — 1985

FUZULİ

Hayatı, Sanatı, Eserleri

HAYATI:

Fuzuli'nin hayatı üzerinde çok az bilgimiz vardır. Nerede ve hangi yıl doğduğu kesin olarak belli değildir. Kaynakların çoğunda «Bağdat'lı» (Latifî, Ahdî, Sam Mirza, Beyanî, Âşık Çelebi tezkireleri, tarihçi Âli'nin *Künh'ül-Ahbâr*'ı), kimisinde «Hille'li» (Kınalı-zâde Hasan Çelebi tezkiresi), kimisinde de «Kerbelâ'lı» (Riyazî tezkiresi) olduğu yazılıdır.

Sadıkî tezkiresinde görülen «İbrahim Han hizmetinde Bağdat'a varıp...» cümlesinden, onun Safevî'ler devrinde vali İbrahim Han zamanında Bağdat'a sonradan gittiği anlaşıldığı gibi; Osmanlı'lar devrinde de vali Ayas Paşa ile Mehmet Beye (Baltacı Mehmet Paşaya?) kaside sunmak için Bağdat'a giden şairin, sunduğu bu kasidelerden birinde, Bağdat'a gitmeyi «gurbet ihtiyâr etmek» (gurbete çıkmak), öbüründe de Bağdat'ı «mülk-i gurbet» (gurbet ülkesi) diye anması, onun Bağdat'lı olmadığını gösterir.

XIX. yüzyıl sonlarında ve XX. yüzyılda yazılan kimi edebiyat tarihi, ansiklopedi, makale ve incelemelerde[1] «Hille'li» olduğu tekrarlanmıştır. Kaynak

1 Faik Reşat, **Tarih-i Edebizyat-ı Osmaniye,** İstanbul 1308/1892, s. 346; Muallim Naci, **Esâmî,** İstanbul 1308/1892, s. 248; Şemsettin Sami, **Kaamûs-ül-A'lâm,** İstanbul 1314/1898, c. V, s. 3416; E. J. W. Gibb, **A History of Ottoman Poetry,** Londra 1940, c. III, s. 71; İbrahim Necmi, **Tarih-i Edebiyat Dersleri,** İstanbul 1338/1922, c. I, s. 92; Süleyman Nazif, **Fuzuli,** İstanbul 1925, s. 16; Fuat Köprülü, **İslâm Ansiklopedisi,** c. IV, s. 687, vb.

göstermeyen bu yazarlardan çoğunun Kınalı-zâde Tezkiresi'ne dayandıkları düşünülebilir. Süleyman Nazif'in yeni bir kanıt olarak ileriye sürdüğü: «Hille' de iki şair vardır: Fazlî oğul, Fuzuli baba; dünyanın bütün işleri tersinedir: baba Fazlî, oğul Fuzuli» anlamına gelen Farsça bir dörtlük, Fuzuli'nin Hille' de doğduğunu değil, orada oturduğunu göstermektedir. Fuat Köprülü de, şairin «Sanki sen Hille'lisin ve diyarın Babil'dir» anlamına gelen Arapça bir dizesine dayanarak, onun Hille'li olduğunu ileriye sürmekte ise de[2]; başka incelemeciler, söz konusu dizenin üstündeki «Dilin tatlı, yan bakışın büyüleyici» vb. gibi dizeleri gözönünde bulundurarak, adı geçen şiirde şairin kendisini değil, sevgilisini anlattığını, ona seslendiğini belirtmişlerdir.[3]

Fuzuli'nin «Kerbelâ'lı» olduğu yolundaki kanıtlar akla daha yakın görünmektedir. Tezkireci Riyazî, şairin Farsça divanının önsözünde «Benim toprağım Kerbelâ toprağıdır» anlamına gelen bir dize ile başlayan dörtlüğe dayanarak onun «Bağdat yöresinde Kerbelâ'da vücuda gelmiş» olduğunu ileriye sürmüş; bu ipucundan yararlanan Abdülbaki Gölpınarlı, Fuzuli ile ilgili iki eserinin önsözlerinde, daha sonra da Abdülkadir Karahan, Fuzuli üzerine yazdığı büyük monografyasında, şairin Türkçe ve Farsça divanlarının önsözlerini bu açıdan inceleyerek, onun «Kerbelâ'lı» olduğu kanısına varmışlardır.[4] Fuzuli, Türkçe divanının önsözünde şöyle demiştir:

«Doğduğum yer Irak-ı Arap olup bütün ömrüm-

2 Fuat Köprülü, «Fuzuli», **İslâm Ansiklopedisi**, c. IV, s. 687, sütun 1

3 Abdülbaki Gölpınarlı, **Fuzuli Divanı**, 1948, s. CXCL - CXLII; Abdülkadir Karahan, **Fuzuli**, 1949, s. 271-272

4 Abdülbaki Gölpınarlı, **Fuzuli**, İstanbul 1932, s. 7 - 10; **Fuzuli Divanı**, İstanbul 1948, s. VI - VIII; Abdülkadir Karahan, **Fuzuli**, İstanbul 1949, s. 70-72

de başka memleketlere seyahat kılmadım. (...) Kerbelâ toprağının başka memleketlerin iksirinden daha şerefli olduğu bilinmektedir, şiirimin derecesini her yerde yücelten de gerçekte budur.»

Farsça divanının önsözü içindeki bir şiirde de şunları söylemiştir:

«Fuzuli, benim toprağım Kerbelâ toprağıdır, şiirlerim nereye giderlerse onlara saygı göstermek gerektir; altın değil, gümüş değil, inci değil, lâ'l değil, bu kölenin şiiri topraktır, fakat Kerbelâ toprağıdır.»

Kimi tezkirelerin onu «Bağdadî» (Bağdat'lı) diye anmalarını, Kerbelâ'nın Bağdat'a bağlı bir yer olmasıyla yorumlayabiliriz.

Yukarda da değindiğimiz üzere, Fuzuli'nin hangi yıl doğduğu da belli değildir. Ebüzziya Tevfik'in *Nümûne-i Edebiyat-ı Osmaniye* adlı antolojisinde ileriye sürülen, daha sonra çeşitli yerlerde kullanılan hicrî 910 (milâdî 1504/1505) yılında doğduğu yolundaki söylentinin hangi kaynağa dayandığı bilinmiyor.

Şairin, *Beng ü Bâde* adlı mesnevisini Şah İsmail'e 1510-1514 yılları arasında sunmuş olabileceği gözönünde bulundurularak, Ebüzziya'nın ileriye sürdüğü tarihten en aşağı 10-15 yıl önce (1490-1495) doğmuş olması gerekir.

Fuzuli'nin asıl adının Mehmet, babasının adının Süleyman olduğu, Kâtip Çelebi'nin ünlü eseri *Keşf-üz-Zünun*'da «Muhammed bin Süleyman» diye anılmasından öğrenilmektedir. Tezkirelerde bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.

Hille Müftüsünün oğlu olduğu, Arapça bilimleri Rahmetullah'tan, edebiyat bilimlerini şair Habibî'den öğrendiği, Rahmetullah'ın kızına âşık olup onunla evlendiği, hattâ «*Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım*» dizesini içine alan ünlü murabbaını onun için yazdığı yolundaki söylentiler Ebüz-

ziya Tevfik'in ünlü antolojisi *(Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye)* ile başlayıp daha sonra yazılan edebiyat tarihi, ansiklopedi, vb. gibi çeşitli eserlerde tekrarlanmışsa da, bu söylentilerin hiçbirinin kaynağı belli değildir.

Sadıkî tezkiresinde, Fuzuli'nin «Bayat» aşiretinden olduğu yazılıdır. Bayat'lar, eski ve büyük bir Oğuz aşiretidir. Kürt'ler arasında da bu adda bir kabile bulunmasını gözönüne alan kimi doğubilimciler (Krimskiy, Huard, Minorsky), onun Kürt asıllı Türk şairi olduğunu ileriye sürmüşlerdir. Oysa, Fuzuli, Farsça divanının ve *Hadîkat-üs-Süadâ* adlı eserinin önsözlerinde kendisinin «Türk aslından» geldiğini, «Türk-zeban» (ana dilinin Türkçe) olduğunu açıkça bildirmiştir:

«Kimizaman tabiatımın atını Türkçe alanında koşturdum ve Türk zariflerine Türkçenin güzellikleriyle fayda verdim; bu da benim için o kadar zor olmadı, çünkü benim asıl selîkama (tıynetime, yaratılışıma) uygun düştü». (Farsça divan)

«Türk-zeban (ana dili Türkçe) olan benden iltifatını eksiltme.» *(Hadikât-üs-Süadâ)*

Fuzuli iyi bir öğrenim görmüştür. Türkçe divanının önsözünde, «Bilimsiz şiirin temelsiz duvar gibi olduğunu ve temelsiz duvarın çok değersiz olduğunu, bilimsiz şiirden ruhsuz kalıp gibi nefret ettiğini» söyleyen şair, bir süre «aklî» (geometri, fizik, doğa bilimleri, vb.) ve «nakli» (hadîs, tefsir, vb.) öğrendiğini, üç dilde nazım ve nesir yazdığını bildirir. Farsça divanının önsözünde de, «Bütün bilimleri ve fenleri kendinde toplamış bir insan olmak için çalıştığını, (...) aklî bahislerde bilginlerin çeşitli hükümlerine itiraz ettiğini, naklî sorunlarda fakîhler arasındaki tartışmalı konulara karıştığını, edebiyat konularında her şubenin üstatları ile ibâre ve üslûp güzellikleri üzerine tartışmaya kalkıştığını» bildir-

miştir. Nitekim, çağdaşı Ahdî'nin tezkiresinde de «hendese, hikmet ve hey'et (geometri, fizik ve astronomi) bilimlerini bildiği ve üç dille (Arapça, Farsça, Türkçe) şiirler yazdığı» belirtilmiştir. XVI. yüzyılda yazılmış kimi kaynaklarda «mevlânâ Fuzuli» (Sam Mirza, Ahdî, Sadıkî tezkireleri) ve «molla Fuzuli» (Âli, *Künh-ül-Ahbâr*) diye anılması da, onun bilgisinin genişliğine ve derinliğine bir kanıt sayılabilir.

Fuzuli, Farsça divanının önsözünde belirttiğine göre, şiire başladığı sıralarda aldığı «mahlas» (şiirde takma ad)ları başka şairlerin de kullandıklarını görünce, kendi şiirlerinin onlara, onların şiirlerinin de kendisine mal edilmesini önlemek için, hiç kimsenin beğenip benimsemeyeceği «Fuzuli», (boşboğaz, her şeye burnunu sokan, fodul) sözcüğünü mahlas edinmiştir. «Bütün bilimleri ve fenleri kendinde toplamak için çalışan» şair, bu sözcüğü, «bilgi ve fazilet» anlamlarına gelen «fazl» sözcüğünün çoğulu olan «fuzûl» sözcüğüyle de ilgisi yüzünden, kendisine uygun görmüştür.

Fuzuli'nin mezhebi üzerinde, onun «şiî» mi, yoksa «sünnî» mi olduğu konusunda, bir ara çetin tartışmalara girişilmiş; hattâ, şairin «şiî»liğini birtakım belgelere dayanarak ileriye süren Fuat Köprülü'ye (*Külliyât-ı Divan-ı Fuzuli*, önsöz, 1342/1923) karşılık, Süleyman Nazif, sanatçının «sünnî» olduğunu ispat çabasıyla, fakat daha çok duygusal tepkilerle, büyükçe bir monografya yayınlamış (*Fuzuli*, 1925) ise de, eldeki kaynaklardan edinilen bilgiye ve doğrudan doğruya şairin kendi eserlerine dayanılarak, onun «şiî» olduğu bugün ispat edilmiştir.

Fuzuli'nin ne iş yaptığı, hayatını nasıl geçirdiği kesin olarak belli değildir. Yalnız, Farsça divanında, «atebât-ı âliyye» (Ali, Hasan, Hüseyin, vb. nin tür-

beleri) mütevellîsini öven bir kıtadan ve «yâ mürtezâ Ali» dönerayaklı (redifli) bir gazelden; Türkçe divanında da Safevî'lerin Bağdat valisi Musul'lu İbrahim Sultana (Hana) sunduğu bir kasideden öğrenildiğine göre, Fuzuli, Necef'te gömülü bulunan Ali'nin türbesinde «bir ömür», yani uzun bir süre, «hâdim»lik (hizmet görücülük) etmiş ve bu hizmete karşılık «râtibe» adı verilen bir aylık almıştır. Bunlardan başka, Ali üzerine yazdığı Farsça kasidelerde görülen: «Senin sofranda Fuzuli'nin daima belli bir rızkı vardır; o, gece ve gündüz senin eşiğinin kulları ile arkadaştır» / «Benim vücudum ve ruhum gece ve gündüz sürekli olarak Necef türbesinde çalışsın» vb. gibi sözler de[5] Ali'nin türbesinde çalıştığını açıkça göstermektedir.

Türkçe divanında, o devirde «seyyid»lerin (Peygamber soyundan gelenlerin) en yücesi sayılan Muhammed-i Necefî (Necef'li Muhammed) adında bir seyyid'e (herhalde «atebât-ı âliyye mütevellîsi») yazdığı bir kasidede, ondan «yardım umduğunu ve yeniden bir lûtufla kendisine teselli verilmesini» dilemiş, «kötü kimselerin zararı dokunmayacak sürekli bir gölge (koruyuculuk) istediğini» bildirmiş, «Necef'te onun hizmetinde kemer bağlayamaz da, Frenk ülkesine gidip papaz kuşağı bağlarsa şaşılmaması» gerektiğini söylemiştir. Bu sözlerden anlaşıldığına göre, «kötü kimseler» yüzünden günün birinde şairin «râtibe»si kesilmiş; o da, mütevelliden, Necef'teki görevinin geri verilmesini istemiştir.[6]

Bir incelemecimize göre, sözü edilen râtibe, Safevî'ler devrinde kesilmiştir;[7] başka bir incelemecimize göre ise, bu râtibe, Fuzuli'ye Osmanlı'lar devrinde, ünlü *Şikâyetnâme*'sini yazdıktan sonra veril-

5 bk. A. Karahan, **age.**, s. 276
6 Gölpınarlı, **Fuzulî Divanı**, s. XIII-XXI
7 Gölpınarlı, **age.**, s. XXIII

miştir.[8] Ne var ki, şairin, Safevî valisi brahim Hana yazdığı kasidede, Ali'nin türbesindeki «huddâm» dan («hâdim»lerden) biri olduğunu söylemesi, «râtibe»yi Safevî'ler devrinde aldığını gösterdiği gibi; *Şikâyetnâme*'de «râtibe»den değil, «berât-ı tekaaüd» den söz etmesi de, Karahan'ın iddiasını doğrulamamaktadır. Safevî'ler devrinde İbrahim Han tarafından korunan, hattâ —Sadıkî teşkiresinden anlaşıldığına göre— «İbrahim Han hizmetinde Bağdat'a giden» Fuzuli'nin râtibe'sinin, İbrahim Hanı öldürüp Bağdat'ı ele geçiren Zülfikar Han zamanında kesildiği düşünülebilir.

Râtibe'sinin kesildiği tarihten Bağdat'ın I. Süleyman (Kanunî) tarafından alındığı tarihe (1534) kadar onun nasıl yaşadığı pek belli değildir; Sadıkî tezkiresine göre, Sultan Süleyman (Kanunî) Irak'a vardığında Fuzuli «Hille'de yerleşmiş» bulunuyordu; *Şikâyetnâme*'deki bir şiirden anlaşıldığına göre de, şair, Bağdat'ın alınmasından önce, «uzlet makaamında, kanâat köşesinde» oturmakta idi. Bu sözlerin açıkça gösterdiğine göre, Fuzuli, İbrahim Han'ın ölümünden sonra Hille'ye (belki de Necef'e, ya da Kerbelâ'ya) dönmüştür.

Bağdat'ın Osmanlı yönetimine geçmesi üzerine, «başına mevki sevdası düşüp, ün kazanmak hevesine kapılarak, makaamının yükselmesi ve değerinin yücelmesi isteğiyle» *(Şikâyetnâme)*, Osmanlı ileri gelenlerini görmek ve kaside sunmak için, «gurbete çıkarak» Bağdat'a gittiği, *Şikâyetnâme*'den, kasidelerinden, ayrıca, tezkirelerin verdiği bilgilerden öğrenilmektedir. Osmanlı'lar devrinde başta padişah olmak üzere, Sadrazam İbrahim Paşa, Kazasker Kaadir Çelebi, Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Bağdat valisi Ayas Paşa, Cafer Paşa, Baltacı Mehmet Paşa, vb. gibi Osmanlı ileri gelenlerine sunduğu ka-

8 Karahan, age., s.98, 100

sidelere karşılık, herhalde birtakım «câize»ler almış, ayrıca, kendisine padişah tarafından dokuz akçalık bir gündelik bağlanmıştır. Âşık Çelebi tezkiresinde ve ondan aktarılarak Kınalı-zâde Hasan Çelebi tezkiresinde, Fuzuli'nin bundan sonra geçim darlığından kurtulduğu yazılı ise de, şairin Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi'ye gönderdiği ünlü *Şikâyetnâme* mektubundan öğrendiğimize göre, Evkaf'ın «zevâid»inden verilecek olan bu parayı Fuzuli bir türlü alamamış, bu iş için kendisine gönderilen «berât» elinde kalmış, kendisi de yeniden «uzlet (çekilge) köşesine» çekilmiştir.

Gerek Safevî'ler devrinde, gerek Osmanlı'lar devrinde şairin korunmadığı, ömrünü «uzlette» sıkıntı ve darlık içinde geçirdiği, orada ise değerinin bilinmediği, devlet ileri gelenlerine sunduğu kasidelerden ve başka şiirlerinden anlaşılmaktadır. Nitekim, Safevî'ler devrinde «râtibe»sinin kesilmesi üzerine, «yeniden bir lûtufta» bulunulması için Muhammed-i Necefî'ye (Necef'li Muhammed'e) sunduğu bir kasidede, «bu yoksullukla rahatının zor, bu hal ile dirliğinin güç» olduğunu, «binlerce gamın kendisine yöneldiğini», «bîkes (kimsesiz)» olduğunu söylediği gibi; Osmanlı'lar devrinde Kazasker Kaadir Çelebi'ye, Bağdat valisi Ayas, Cafer ve Mehmet Paşalara sunduğu kasidelerle, Bağdat kadısı Seyyid Muhammed Gazi'ye sunduğu bir «hasbihal»de ve daha başka şiirlerinde hep yoksulluktan, dert ve gam içinde olduğundan yakınmıştır:

«Çok şaşıyorum, (dünya) niçin bu yoksun beni hep yoksunluk hastası eyler? Başkasına çok ihsan ve geniş lûtufta bulunur da, bana gelince bol haksızlık ve çok zulüm eyler? Ey başkan! Fuzuli kulunu dünyanın yayı durmadan dert ve belâ okuna kalkan eyler.» (Kazasker Kaadir Çelebi'ye kaside) / «Gam ve dert askeri yetişip gönlümün ülkesini yağmâ eyler, ben gizli bir çekilgede iken yoksulluk benim sır-

larını açıp beni âleme rezil eyler» (Cafer Paşa'ya kaside) / «Ben kimim? Başsız ayaksız bir yoksul, en aşağı bir kul, güçsüz bir dilenciyim; çekilge köşesinde yoksulluk ile mahvolmuşum; dünya işevini yaratan (Tanrı), beni işsiz bırakmış; dünya bütün yoksulluğunu bana vermiş, ben de dünyayı istemesem ne çıkar? Tabiatça vahşiyim diyemem, zevk ve sohbet isterim ama, öyle bir ülke içindeyim ki, halkından hiç kimse bana ilgi göstermiyor, derdimi açacak kimse yok ki ondan derdime devâ isteyeyim.» (Bağdat Kadısı Muhammed Gazi'ye Hasbial şiiri).

Şairin 9 akça (1925 râyicine göre altın para ile 15 kuruş)[9] gibi küçük bir paranın üstüne düşmesi, tâ İstanbul'a *Şikâyetnâme* göndermesi de çok sıkıntı ve darlık içinde bulunduğunu gösterir. Burada dikkati çeken bir başka nokta da, bütün tezkirelerin övgüyle andıkları şaire böylesine küçük bir para bağlanması, onun değerini —başta padişah olmak üzere— Osmanlı ileri gelenlerinin pek anlayamadıklarına işaret sayılabilir. Nitekim, *Leylî vü Mecnun* mesnevisindeki padişah övgüsü bölümünde, «Benim sözümde bir güç olsaydı, elbette ikbal sahibi olurdum; yücelik ve mevkie lâyık görülürdüm, huzura girmem uygun bulunurdu, İstanbul'a makbul düşerdim, dünya padişahına görünürdüm» demiştir. Aynı eserde, sakiye seslenirken de şunları söylemiştir:

«Bir devirdeyim ki, nazım hor görülüp şiirlere değer biçme kıtlığı vardır; nazmın değeri öylesine aşağı görülüyor ki, vezinli söz küfür diye okunuyor; bir ülkedeyim ki, eğer kan yutup ibârelere can versem, bin ipliğe görülmemiş lâ'l dizsem, bin bahçeye nazlı gül eksem, hiç kimse ona bakmaz, güle diken ve lâ'le taş der; (...) Saki, merhamet et ki, kimsesiz ve dertliyim. Arkadaşsız, dostsuz ve zavallıyım; eski

9 Süleyman Nazif, **Fuzuli**, İstanbul 1925, s. 23

zamanın şairleri dünyaya gelince yüceltilerek yaşadılar, zaman onları yüceltti, her devir onlardan birini saygıdeğer kıldı; her birine bir şah koruyucu oldu, onların sözünün zevkine vardı; Türk, Arap ve Acem ülkelerinde zaman her şairin dileğini yerine getirmişti; halife Harun'un atâsı (bahşişi) Ebû Nüvâs'ı neşeli etmişti; Nizamî, Şirvan Şah'ın lûtuflarıyla gönül safâsı bulmuştu; Nevaî, Horasan hükümdarı tarafından görülmüştü; söz mücevherine bakanlar, hazine verip mücevher alanlar kalmadığı için, güzel söz kalmadı ve güzel söz sahiplerine rahat kalmadı.»

Oturduğu yerde (Kerbelâ, Necef, Hille bölgesinde) kendisine ve sanatına değer verilmediğini çeşitli şiirlerinde sık sık anlatan Fuzuli, hünerine alıcı bulmak için gurbete çıkıp Bağdat'a gitmiş; orada da umduğunu bulamayınca, Safevî'ler zamanında Tebriz'e, Osmanlı'lar zamanında da «Diyâr-ı Rûm»a (Anadolu'ya, İstanbul'a) göçmeyi düşünmüştür. Bu konuda şöyle demiştir:

«Bu ülke halkında bana karşı ne iyilik, ne de şefkat eseri var; ya bu kavimde marifet yok, ya bende yetenek yok» (Farsça kıta) / «Öyle bir yerde oturuyorum ki, zerre kadar itibarım yok» (Cafer Paşa'ya kaside) / «Bulunduğum yerde bana rahat gelmez, ister istemez zahmetlere düşüp ben onu ister oldum; değerimi yüceltmek için yolculuk hevesine kapıldım, çünkü her malın değeri kendi yerinde elbette aşağı olur; o ülkede hüner kaybolmaktadır, çünkü satın alıcısı yoktur, sürüm sağlamak için yurdumdan çıktım; sevgi görmek için gurbeti seçtim, ne çare, olduğum yerlerde bu cins şeylerin pazarı yoktur» (Ayas Paşa'ya kaside) / «Fuzuli! Bağdatlı'larda hiç acıma yoktur; bu ülkede meyvesiz geçen ömrüme yazık!» (Farsça şiir) / «Fuzuli! Bağdat'ta artık sıkıldın ki, zevk ve safâ yeri olan Tebriz'e gitmek istedin» (Farsça gazel) / «Fuzuli! lûtuf derecesinin çoğalmasını is-

tersen, Diyâr-ı Rûm'u gözet, Bağdat toprağından ayrıl» (gazel), vb...

Sıkıntıdan kurtulma umuduyla, başka başka zamanlarda Tebriz ve İstanbul özlemi duymuş, hattâ bir Osmanlı valisine yazdığı kasidede «Eğer sen de acımazsan terk-i diyâr eylerim» (Mehmed Paşa'ya kaside) demiş olmasına karşın, Türkçe divanının önsözünde belirttiği üzere, «Doğduğu yer olan Irak-ı Arap'tan bütün ömründe başka memleketlere seyahat etmemiş»tir. Gerçi, Farsça divanının önsözünde, «seyahatten nefret ettiğini» söylemekte ise de, Irak-ı Arap dışında geziye çıkmayışını, gideceği yabancı ülkelerde değerinin anlaşılmayıp daha da sıkıntıya düşmesi korkusuna bağlayabiliriz.

Bağdat'ın Kanunî tarafından alınması üzerine, Osmanlı ileri gelenlerine kasideler sunmak üzere Bağdat'a giden Fuzuli, padişahın yanında sefere katılan bazı Osmanlı şairleri (Fuzuli'nin deyişiyle, «Rûm zarifleri») ile de tanışmıştır. Bunlardan bir tanesinin Hayali Bey olduğu bilinmektedir. (Âli, *Künh-ül-Ahbâr)*. Fuzuli, *Leylî vü Mecnun* mesnevisinde, «Kitabın yazılma sebebi» bölümünde, «Rûm ülkesi zarifleri» ile bir saz ve içki meclisinde şiir ve şairler üzerinde sohbet ettiğini, onların, kendisine, *Leylî vü Mecnun* hikâyesini yazmasını öğütlediklerini anlatmışsa da, bunların adlarını vermemiştir.

Fuzuli'nin Türkçe divanındaki kimi gazel, kıta ve rubailerinde görülen:

«Ak saç ve sarı yüz, öbür dünyaya göçmekten haber verdi, gül renkli yüzle dağınık saçı unut» / «Ey gönül, ecel geldi, sevgilinin yanağının zevki yetmez mi? Baştaki saç ağardı, sevgilinin saçının sevdası yetmez mi? Dünya bahçesinde, göç sesi kulağa geldi, ne duruyorsun? Yanağın gülünü seyretmek yetmez mi?» / «Saç ağardı, gel, yeter, bahtının aynasını karart, ömrünün kalan zamanını Tanrı'dan bağış di-

lemeğe harca» / «Aşkınla gam ve tasa çekip ihtiyarladım; ey genç, canın için bu ihtiyara acı»

yolundaki sözlerle, Farsça divanında görülen:

«Fuzuli! artık ihtiyarladın, dünyadan zevk almayı düşünme; çabuk geç git ki, dünya ancak gençlere tat verir»

anlamına gelen sözler, onun epey uzun yaşadığını gösterir.

Fuzuli'nin hemşerisi ve çağdaşı Ahdi'nin yazdığına göre, şair, hicri 963 (milâdi 1556) yılında Irak'ta «tâun (veba) hastalığından» ölmüştür. Son zamanlarda bulunup yayınlanan bir belgede, «962 yılında Bağdat'ta iki büyük tâun olduğu»[10] yolundaki cümle, Ahdi'nin verdiği bilgiyi doğrulamaktadır. Riyazî ve Faizî tezkirelerinde de «Dokuz yüz altmış üçte fevt olmuştur (ölmüştür)» denmiş ve «*Geçti Fuzuli*» sözü tarih düşürülmüştür. Kınalı-zâde Hasan Çelebi ve Beyanî tezkirelerinde «970 (milâdi 1562/63) sınırında» öldüğü yazılı ise de, bu yanlışlığın, «*geçti*» sözünün «*göçtü*» okunmasından ileri geldiği sanılıyor. Kâtip Çelebi de, *Keşf-üz-Zünun*'da, şairin ölümünü kimi yerde 963, kimi yerde 970 olarak göstermiştir. Tanzimat'tan sonra yetişen kimi yazarlar — herhalde Kınalı-zâde ve Beyanî tezkirelerindeki yanlış bilgiye dayanarak, fakat kaynak da göstermeyerek — şairi «970 sınırında» dolaşan tarihlerde ölmüş diye göstermişlerdir; bunlardan kimisi h. 975'te,[11] kimisi 972'de,[12] kimisi 970'te[13] kimisi 969'da[14] öldü diye yazmıştır.

10 Karahan, **age.**, s. 280

11 Ebüzziya Tevfik, **age.**, 6. bas., 1329/1913, s. 26

12 Muallim Naci, **Esâmî**, 1308/1892, s. 249; **Lûgat-i Naci**, 1306/1890, c. II, s. 858

13 Şemsettin Sami, **Kaamûs-ül-A'lâm**, c. V, 1314/1898, s. 3416

14 Bursalı Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. II, 1333/1917, s. 261

Mezarının nerede olduğu da belli değildir. Kerbelâ'daki bir Bektaşi tekkesinde, tekkenin kurucusu ve Fuzuli'nin çağdaşı Abdülmümin Dede adlı bir Bektaşi şeyhinin yanında gömülü olduğu söylentisi, hiçbir tarih temeline dayanmamaktadır. Bununla birlikte, şiiler arasında, Kerbelâ ve Necef gibi kutsal topraklara gömülmeyi isteme geleneği gözönüne alınarak, zaten Kerbelâ'lı olan Fuzuli'nin Kerbelâ'ya gömülmüş olabileceği düşünülmektedir.[15]

Fuzuli'nin «Fazlî» adlı bir oğlu olduğu, bunun da Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazdığı, özellikle muamma ve tarih söylemekte başarı gösterdiği Ahdî tezkiresinde yazılıdır. Yukarıda sözünü ettiğimiz, «Hille'de iki şair var: Fazlî oğul, Fuzuli baba, vb.» anlamına gelen Farsça bir dörtlük ile, Bağdatlı Ruhi'nin divanında Fazlî'den söz eden beyitler bulunması; ayrıca, Bağdat'ta yapılan bir camie Fazlî'nin h. 978/1570 tarihini gösteren bir tarih manzumesi yazması gibi belgeler, Ahdî'nin sözlerini doğrulamaktadır. Son zamanlarda bulunan bir belgede, Kanunî ve II. Selim devri tabiplerinden Nidayî Çelebi'nin Fuzuli'den söz eden bir fıkrasında, «Evlâtlarından Fazlî Çelebi ile ziyade sohbet ve dostluluk ettik»[16] demesi, Fuzuli'nin birkaç çocuğu olduğunu düşündürmektedir.

SANATI :

Türkçe divanının önsözünde, şiirin her şeyden önce bir yetenek işi olduğunu, kendisinin daha okulda öğrenci iken, çok genç yaşta şiir yazmağa başladığını, fakat «bilimsiz şiirin temelsiz duvar gibi olduğunu» anlayarak, bir süre kendini «aklî» ve «nak-

15 Karahan, **age.**, s. 110
16 Agâh Sırrı Levent, «**Fuzuli Akkoyunlu mudur?**», **Şadırvan**, 1949, s. 1

li» bilimleri öğrenmeğe verdiğini söyleyen Fuzuli; Farsça divanının önsözünde de, daha çocukluğunda «istidadının karşısına şiir sevgisi kapılarının açıldığını, fakat bilim kazanmağa karşı duyduğu ilgi ve çabanın kendisine bunu yasak ettiğini, şiir gerçekten güzel olmakla birlikte insanı bilim kazanmaktan alıkorsa o zaman işin değişeceğini» anlatmıştır.

Gerek kendisinin, gerek tezkirecilerin belirttiğine göre, üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) şiirler yazmış, bunları ayrı ayrı divanlarda toplamıştır.

Bir kıtasında, «Farsça ile söylenmiş şiir çoktur, Türkçe ile ince şiir söylemek güç olur; Türk dili nazma girince, çoğu sözler bağlantısız ve düzensiz kalıyor; Tanrı yardım ederse bu güçlüğü kolaylaştıracağım, nasıl ki ilkbahar olunca dikenden gül yaprağı çıkar» diyen Fuzuli, bu güçlüğü yenmekte, kendinden önce yetişen, ya da kendi çağdaşı olan Âzerî şairleriyle ölçülemeyecek kadar üstün bir başarı göstermiştir. Âzerî lehçesiyle yazan, bir yandan da, etkisi altında kaldığı Lûtfî, Nevaî gibi bazı Çağatay şairlerinin şiirlerine nazireler, tahmisler, vb. düzenleyen Fuzuli'nin şiirlerinde yer yer *bolmak* (olmak), *açılgan, yıkılgan* (açılan, yıkılan), *canımga, kaşınga* (canıma, kaşına), *kılmagay* (kılmasa), vb. gibi Çağatay lehçesi özellikleri de görülmektedir. XVI. yüzyıl Osmanlı tezkirecileri, ondan söz ederlerken, «Nevaî tarzına yakın, gönül aldatıcı ve acayip üslûbu vardır» (Lûtfi, Kınalı-zâde Hasan Çelebi), «Nevayî ile Türkçe (Türkiye Türkçesi) arasında güzel bir üslûp seçmiştir» (Beyani), «Şiirlerini Nevayî tarzında yeni bir tarz ile yazmıştır» (Riyazî) demişlerdir ki; bu sözler, onun dilindeki Çağatayca etkilerine bağlanabileceği gibi; o çağda Türkiye'de Çağatay lehçesinin tanındığı, Âzerî lehçesinin ise — Çağatay ve Türkiye lehçelerinden ayrı — bağımsız bir lehçe olduğunun daha bilinmediği yolunda da yorumlanabilir. (Oysa,

Fuzuli'den önce yetişen Nesimî, Habibî, vb. gibi Âzerî şairleri Türkiye'de tanınmakta idi.)

Fuzuli'nin özellikle *Leylî vü Mecnun* mesnevisinde görülen bazı söyleyişleri, bugünkü şivemize aykırı düşmektedir: *Bakabilmedi* (bakamadı), *tanıyabilmedim* (tanıyamadım), *od yandırabilmeyebilir mi* (ateş, yakmamazlık edebilir mi?), *bilmezsin mi ki* (bilmez misin ki), *hayaldir mi* (hayal midir?) vb... Fuzuli'nin bugünkü şivemize uymayan bu yoldaki söyleyişlerini değerlendirebilmek; onun, sözleri kendi keyfince kullanıp kullanmadığını anlayabilmek için, XVI. yüzyıl Âzerî lehçesini bu bakımdan incelemek gerekir.

Nazım ve nesir alanlarında pek çok eser veren şair, özellikle gazel yolundaki şiirlerinde, bir de *Leylî vü Mecnun* mesnevisinde sanat gücünün doruğuna çıkmıştır. Türkçe divanın önsözü içindeki manzum bir parçada, «Şairin gücünü gazel bildirir, nâzımın ününü gazel arttırır; ey gönül! gerçi şiirin bir çok çeşidi vardır, sen hepsinin içinden gazeli seç.» demiştir.

Gazellerinde anlatım açıklığına önem veren şair, kasidelerinde anlam ve söz oyunlarına aşırı düşkünlük göstermiştir. Nitekim, Farsça divanının önsözünde bu tutumunu şöyle anlatır:

«Kolay anlaşılmaz bir üslûba ve mazmun inceliğine karşı yaratılışımda bir sevgi vardır; bunun için kalemim daima kaside ve muammâya eğilim gösteriyordu. (...) Gazel üslûbunda kapalı mazmunlar, anlaşılmaz sözler kimseye heyecan vermez.» Türkçe divanındaki bir kıtada da: «Gazelin etkisi genel olmalı, safâ ve neşeye düşkün kimselerin diline dolanmalı, anlamı zevk verici ve çabuk meydana çıkar olmalı, ibaresinin kapalı olmasında ve her yerde işitenleri usandırmasında ne fayda var?» demiştir. Bu sözler, divan şiirinde her şairin ortaklaşa kullanmak zorunda bulunduğu kalıplaşmış söz

sanatlarını (tevriye, leff ü neşr, tenâsüb, vb.) gazelde kullanmadığı, gazellerini yalın bir anlatımla yazdığı anlamına gelmez elbette; gazellerinde de anlam ve söz sanatlarına düşkünlük göstermişse de, bunların, orta derecede öğrenim görmüş kişilerce anlaşılabilir kalıplaşmış sanatlar olmasına dikkat etmiş, özel bir eğitim ve bilgiyi gerektiren «kapalı mazmunlar ve anlaşılmaz sözler»den kaçınmıştır.

Fuzuli'nin şiirleri, ana çizgileri bakımından dindışı şiirlerdir; içlerinde yer yer tasavvufu okşayan parçalara da raslanan bu şiirler, çoklukla aşk teması üzerine kurulmuştur. Nitekim, bir gazelinde, kendisi de:

Benden Fuzûli isteme eş'âr-ı medh ü zem
Ben âşıkam hemîşe sözüm âşıkaanedir[17]

demiştir. Bir kıtasında geçen:

Aşk imiş her ne var âlem
İlm bir kîl ü kaal imiş ancak[18]

dizeleri, bu konudaki en ünlü sözlerindendir. Bu aşk, genellikle manevî bir aşktır; sevgiliyle buluşma (visâl) amacı gütmez. Bunu, gerek kendi ağzından, gerek *Leylî vü Mecnun* mesnevisinde Mecnun ağzından yazdığı gazellerde açıkça anlatmıştır:

Âşıka ancak tasarrufsuz temâşâdır garaz[19]

17 Fuzuli! benden övgü ve yergi şiirleri isteme; ben âşıkım, sözüm daima âşıkanedir.
18 Dünyada ne varsa aşk imiş, bilim ancak bir dedikodu imiş.
19 Âşıkın maksadı, ancak sahip olmadan seyretmektir.

Hayâliyle tesellidir gönül meyl-i visâl etmez
Gönülden taşra bir yâr olduğun âşık hayâl etmez[20]

Başka şairler, sevgiliyle buluşma (visâl) isteğini ve zevkini anlatırken, Fuzulî, ayrılık acısını buluşma zevkinden üstün tuttuğunu bildirir. Şiirlerinin çoğunda, «aşk derdinden hoşnut» olduğunu, «cefâ ve cevre alıştığını, onlarsız edemeyeceğini», vb. söyler:

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb
Kılma derman kim helâkim zehri dermânındadır[21]

Cefâ vü cevr ile mu'tâdem anlarsız nolur hâlim
Cefâsına had ü cevrine pâyân olmasın yâ Rab[22]

Leylî vü Mecnun mesnevisinde Mecnun ağzından yazdığı gazel de kendisinin bu aşk anlayışına uygundur:

Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşinâ beni
Bir dem belâ-yı aşktan kılma cüdâ beni

Az eyleme inâyetini ehl-i derdden
Yânî ki çok belâlara kıl mübtelâ beni[23]

20 Gönül, (sevgilinin) hayali ile teselli bulur, kavuşmak istemez; âşık, gönül dışında bir yâr olduğunu hayal etmez.

21 Hekim! ben aşk derdinden hoşnudum, ilâcımdan el çek; ilâç verme ki, beni öldürecek zehir senin ilâcındır.

22 Cevir ve cefaya alışığım, onlarsız halim ne olur? Cefasına sınır, cevrine son olmasın, ey Tanrı!

23 Ey Tanrı! bana aşk belâsını tanıt, beni aşk belâsından bir an ayrı bırakma. Dertlilerden yardımını eksiltme, yani beni çok belâlara düşür.

Fuzuli, bu görüşü sürekli olarak işlemiş, zaman zaman başkalarını da etkilemiştir. Fakat kimi şiirlerinde düpedüz ve açıkça, birtakım belli sevgililerden, onlarla buluşma isteklerinden, özlemlerinden söz etmiştir.

Yedi gündür ol ayı göremezem[24]

Ey mâh visâl ile hoş et bir gece hâlim[25]

yolundaki dizeler, seher vakti hamama giden bir güzeli tasvir eden bir gazel (Hammâmiyye), kırmızı giysiler giymiş bir «kâfir kızı»nı anlatan bir muhammes, vb. gibi parçaların sayısı divanda pek de az değildir.[26]

Bu ikinci tutumun bir sonucu olarak ve divan edebiyatında din-dışı şiirin geleneklerine uyarak, maddî aşkı, içkiyi ve musikiyi yasak eden «zâhid»lere (kaba sofulara), «fakîh»lere, «vâiz»lere, «şeyh»lere, «sofi»lere, «müderris»lere çatmış; sözgelimi, kimi gazellerinde:

«Ey zâhid! ibadetten ve öteki dünyadan amaç hurilerle buluşmaksa, beni huri yüzlülerden men etmenin sebebi yok» / «Zâhidin dünyadan nasibini kesen şey talihinin zayıflığıdır, yoksa zâhid kendi isteğiyle dünyayı bırakmadı» / «Medrese fakîhi aşkı inkâr ederse mazurdur, başka bilgisini inkâr etmeyiz ama bu bilgide cahildir» / «Ey Fuzuli! din buyruklarına uyanlar mescit yolunu tutmuş; sen meyhane yolunu tut, o yolunu yitirmişlere uyma» / «Meyhaneden mescide yüz döndüren şeyhler doğru yoldan sapmış tarikatsizlerdir», vb;

kimi rubailerinde:

24 O ay yüzlüyü yedi gündür göremedim.

25 Ey ay yüzlü! Bir gece buluşarak halimi hoş et.

26 Bu konudaki örnekler için bk. Gölpınarlı, age., s. XCV-CI

«Ey vâiz! şarabı yasak etmeği ilke edindin, sevgilinin aşkını kınama yolunu tuttun; cennet için şarabı ve sevgiliyi bırakalım, fakat cennette onlardan başka ne var, açıkla» / «Ey şeyh! şarap isteği (neşesi) benim âdetim olmuştur; bana şarap hoş gelir, sana ibadet» / «Ben ibadetten dem vurmam, daima yalın yanakla sâf şarap isterim, şarabı ve sevgiliyi hiç bırakmam» / «Meyhanede bir güzelin bir kadeh vermesi, medresede müderrisin verdiği bin dersten yeğdir»;

kimi kıtalarında da:

«Ey iki yüzlü sofî! ney sesi haram olsun dedin; dilerim Tanrıdan, endamın ney gibi delik delik olsun»

demiştir.

Gerçi, kaba sofulara çatma, ibadete boş verip şarabı ve sevgiliyi övme, divan şiirinde ortaklaşa kullanılan temalardan biridir. Ağzına hiç içki koymadığı bilinen Şeyhülislâm Yahya bile, «*Sun sâgarı sâkî bana mestâne desinler — Uslanmadı gitti gör o dîvâne desinler*» vb. gibi sözlerle bu temayı işlemiştir. Ne var ki, tezkireci Ahdî'nin bildirdiğine göre, «neşeli tabiatlı ve tatlı dilli» bir insan olan, — daha önce de işaret ettiğimiz üzere — dünya nimetlerine aşırı istek ve bağlılık gösteren Fuzuli'nin, bunu — şeriatın yasak ettiği bu şarap, çalgı, mahbup ve kadın sevgisini — sadece bir şiir tema'sı olarak ele almayıp kendi yaşayışına da uyguladığını sezdiren bazı belirtiler vardır; *Leylî vü Mecnun* mesnevisinin «kitabı yazma sebebi» bölümünde, bazı Osmanlı şairleriyle buluştuğu bir içkili toplantıyı anlatırken, «Yanımda saz, meze, şarap ve sâki toplanmıştı, ard arda kadeh kadeh şarap içiyordum, (...) kadehin neşesi öyle bir sınıra ulaştı ki, toplantıda bulunanlar durup oturamaz oldu...» vb. sözleri bunu açıkça göstermektedir.

Yukarda da değindiğimiz üzere, bir şiirinde,

«Fuzuli! benden övgü ve yergi şiirleri isteme; ben âşığım, sözüm daima âşıkaanedir» demekle birlikte, aşk şiirleri dışında, kimi kadılar, seyyidler, bilgisiz kâtipler, kendisine değer vermeyen kimseler, vb. hakkında yerici birtakım parçalar yazmış; kasidelerinde — ayrıca, terkib-i bend, vb. gibi kimi şiirlerinde — ise övgücülüğü aşırı bir sınıra vardırmıştır. Gazellerinden başka kasideleriyle de ün alan (Baki, Nedim, vb.), hattâ kasideciliği meslek edinen (Nef'i) büyük Osmanlı şairleri, kaside sundukları kimselerin kişiliklerini ve eylemlerini övmekle yetinmişler, kendilerine ihsanda bulunulmasını dileme, ya da bağışın adını söyleyerek şunu bunu isteme yoluna gitmemişler, geleneğe göre nasıl olsa verilecek olan «câize» nin seçimini övülen kişiye bırakmışlardır. Fuzuli ise, kasidelerinde, durmadan yoksulluktan yakınmış, «Eğer sen ihsan eylemezsen kim eyler» (Kazasker Kaadir Çelebi'ye kaside) / «Lûtfun olursa bütün yaraların merhem bulur» (Ayas Paşa'ya kaside) / «Eğer sen de acımazsan terk-i diyar eylerim» (Mehmet Beye kaside) vb. yollu sözler söylemiş; hattâ, kime sunulduğu bilinmeyen bir «Şitâiyye»sinde, «Vücudunda giysisi olmadığını, çıplak kalıp titrediğini, inlediğini» anlattıktan sonra, «Kışın ağaçların da çıplak olup ilkbaharda yeni giysi giymeleri âdeti bulunduğunu; aşk gül bahçesinin yeni yetişmiş fidanı olan kendisinin lûtuf ve kerem baharından umudunu kesmeyip yeni takımlar umduğunu» bildirerek yazlık giysi istemiştir. Bu kendine acındırma, yardım dileme psikolojisi, aşk şiirlerinde de yer yer aynı ağzı kullanmasına yol açmıştır. Ünlü iki murabbaından aldığımız şu beyitlere o açıdan bakmak yerinde olur:

Çâresiz kaldım mürüvvet isteyip geldim sana
Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çağıdır

Sana kaldı mürüvvet senden özge hiç kimsem yoh
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

Fuzuli'nin bu halini ilk olarak Orhan Veli'nin sezdiğini, Ataç'ın tanıklığından öğreniyoruz.[27]

Hayatını anlatırken değindiğimiz üzere, dünya nimetlerine sıkı sıkıya sarılan, değeri anlaşılmadığı için yoksul bırakıldığından yakınan, eski devir şairlerinin hükümdarlarca korunduğunu belirterek kendi devrini suçlayan, hele *Şikâyetnâme* içindeki bir şiirde, «Uzlet (çekilge) makamında ve kanaat köşesinde otururken başıma mevki sevdası düştü, ün alma hevesine kapıldım, yüksek makam diledim, değerimin yücelmesini, padişahın lûtfunu kazanmayı istedim» sözleriyle, mevki, ün, servet, vb. gibi şeylere karşı duyduğu tutkuyu açıkça bildiren Fuzuli; bunun tam tersini savunan, ve, dünyanın geçici olduğunu, mala mülke değer vermemek gerektiğini, yoksulluk ve istemezliğin en yüce erdem sayılması gerektiğini, vb. belirten şiirler de yazmıştır. Sözgelimi, şöyle sözler ettiği görülür:

«Dünyaya gelen ister istemez gider» *(Hadikat-üs-Süadâ)* / «Dünya arsasına gelip de gitmeyen kimdir? Ömrünün köşkü dünya tarafından viran edilmeyen kimdir?» *(Hadikat-üs Süadâ)* / «Dünyaya rağbet etmemek etmekten yeğdir, çünkü bunun başı hırs, sonu hasret imiş» (Rubai) / «Topraklarını düzelttin, mal topladın diyelim, ne diledinse elde ettin diyelim, ömrün sonsuzluğuna umut bağlanamayacağına göre, ne yapsan geldiğin gibi gideceğini bil» (Rubai) / «Ey hoca! çok mal topladın diye övünme, altının ve gümüşün çokluğu seni gururlandırır; elin-

27 Fuzuli'yi sevmemesine, onu anlamamasına üzülürdüm. Nedense Fuzuli'yi hep ağlar, yalvarır, yakarır bir şair diye görür:«Bana dilenci gibi geliyor bu adam!» derdi. (Nurullah Ataç, «Orhan Veli», **Sözden Söze**, 1952, s. 44)

deki mal ne kadar çoksa, seni Tanrı kapısından o kadar çok uzaklaştırır...» (Kıta) / «... Rahat etmek için mal toplarsın ama, malın arttıkça rahatın eksilir; malı çoğaltmanın azabından sakın, çünkü hamalın yükü ağır oldukça zahmeti artar» (Kıta) / «Biz yoksulluk ile övünürüz, dünyaya rağbet etmeyiz» *(Hadîkat-üs-Süadâ)* / «Biz, herkes gibi, dünya leşini istemeyiz, bir bölük Ankaa'larız, kanaatin Kaf dağını bekleriz» (Gazel) / «Ey dünya! ben yoksulluk giysisinden utanmam, ben hor görülen şalımı senin atlasından (1. ipekli kumaşından, 2. gökyüzünden) üstün tutarım» (Gazel).

Şairin, dünyaya değer vermezlik tema'sı üzerine yazdığı ünlü «müseddes»inden aldığımız şu dizeler, edebiyatımızda, bu tema üzerine yazılanların en güzelidir:

Menem ki kaafile-sâlâr-ı kârbân-ı gamem
Misâfir-i reh-i sahrâ-yı mihnet ü elemem
Hakîr bakma bana kimseden sağınma kemem
Fakîr-i pâdişeh-âsâ, gedâ-yı muhteşemem
(...)

Ne mülk ü mâl bana çerh verse memnûnem
Ne mülk ü mâlden âvâre kılsa mahzûnem
Eğerçi müflis ü pest ü muhakkar u dûnem
Demâdem öyle hayâl eylerem ki Kaarûn'em[28]
(...)

28 Ben gam kervanının kafile başısıyım, mihnet ve elem yolunun misafiriyim, bana hor bakma, kimseden aşağıyım sanma, padişah gibi bir yoksul, muhteşem bir dilenciyim. / Dünya bana ne mülk, ne mal verse memnunum, ne mülk ve malımı alsa mahzunum; gerçi iflâs etmiş, alçalmış, hor ve aşağıyım, her zaman öyle hayal eylerim ki Kaarun'um.

Asıl düşüncelerine ve eylemlerine uymayan bu yoldaki şiirlerine dayanarak, onu, dünya nimetlerine değer vermeyen bir şair diye niteleme olanağı yoktur. Onun bu yolda şiirler yazmış olmasını, divan edebiyatında ortaklaşa kullanılan başlıca tema'lardan birini işleme geleneğine uymuş olmasıyla yorumlayabiliriz.

Fuzuli, zaman zaman, toplum sorunlarına da değinmiştir:

Derin bilgisine ve üstün sanatına yakışır bir mevki ve refah elde edememesinden doğan bir kırgınlık içinde, «Alçak felek, bilgili kişileri mihnet ve gamın ayakları altında bırakır; cahil olanınsa bütün dileklerini yerine getirir, itibar mevkiini yüceltir» (Kıta) der. Bu görüş, Divan edebiyatında ortaklaşa kullanılan bir tema olmakla birlikte, Fuzuli'nin hayatına uyması gözönünde bulundurulunca, rasgele söylenmiş bir söz diye yorumlanamaz. (Aynı yüzyılın ikinci yarısında yetişen Bağdat'lı Ruhi, çeşitli toplum sorunlarına değinen *Terkib-i Bend*'inde, bu temayı daha belirgin hale getirmiş, daha açık seçik olarak ele almıştır).

Divan şiiri geleneğine uyarak, çeşitli şiirlerinde iğnelediği «Zâhid»leri, Farsça bir şiirinde, ikiyüzlülüğün temsilcisi olarak alır; öbür dünya adamı gibi görünüp de bu dünyayı elde etmeğe çalışan, dini kendi kişisel çıkarlarına alet eden bu yoldaki kimseler için:

«Zâhidlikten ikiyüzlülük doğdukça, onu taklit etmektense ondan tiksinmek hayırlıdır. Zâhid, mescidi Tanrı için tamir etmez: dükkânını süslemesi, kendisini satmak içindir; ikiyüzlü kişiyi tespih çekiyor sanma, dünyayı satın almak için imanının parasını sayıyor.» *(Enis-ül-Kalb)* der.

Zenginlik ve yoksulluk, açgözlülük ve «kanaat» konusundaki görüşlerine daha önce değindiğimiz şa-

irin, toplum düzenini yürütmekle görevli bulunan evkaf kâtibinden kadısına, vezirine, padişahına kadar, devletin çeşitli katlarındaki sorumlu kişiler üzerine ya doğrudan doğruya, ya da dolaylı olarak söyledikleri dikkate değer:

Kendisine bağlanan 9 akçayı almak üzere elindeki «berât-ı tekaaüd»le Evkafa başvuran Fuzuli, bu olay dolayısıyla, bir dairenin içyüzünü bütün ayrıntılarıyla ele alır; memurların iş sahiplerini nasıl azarladıklarını, rüşvet almadıkça türlü zorluklar çıkarıp iş yapmadıklarını, görevlerini kötüye kullandıklarını, vakıf malını istedikleri gibi harcayıp bunun hesabının ancak kıyamette sorulacağına inandıklarını, dünyada hesap sorulmasından korkuları olmadığını, çünkü kâtipleri razı ettiklerini, vb. bir bir anlatır *(Şikâyetname)*; kadılara seslenirken de, «Dünya çıkarları düşüncesi sana yanlış yargı verdirmesin; bilgi ile halkın makbulü olmuşken, rüşvet seni Tanrının reddettiği kişi eylemesin» (Kıta) diyerek, kimi kadıların yolsuz davranışlarını dolaylı yoldan belirtmiştir. Bir kıtasında, memleketi düzene koymak üzere sultan tarafından seçilen vezirlere, elde ettikleri mevki ile sarhoş olmamalarını, adalet dağıtmak için atanmışken dindarlara âfet kesilmemelerini, vb. öğütleyen Fuzuli, zulüm ederek para toplayan, günahını bağışlatmak için de bunun birazını halka dağıtan yöneticiler için: «Zalim, zulümle akçalar alıp halka minnetle lûtuf eder; zulüm ettiği için alçalarak ceza göreceğini bilmez de, bu para dağıtma âdetiyle Tanrıyı hoşnut edeceğini sanır; (oysa) akça ile cennet alınmaz, cennete rüşvetle girilmez.» (Kıta) der. Bir gazelinde geçen, «*Perîşan olduğum halkı perişan ettiğimdendir*» dizesi, halka karşı olan sevgisini gösterdiği gibi, bu dizeyi, halkı perişan edenlerin başlarına ne geleceğini hatırlatma, hattâ öyle olmasını isteyen bir dilek diye alabiliriz. Yönetenlerle yönetilenler arasındaki ilişkilere zaman

zaman değinen şair, yöneticilerin başı olan hükümdarların tutumu üzerinde de ister istemez durmuş ve hükümdarlık kurumuna pek de olumlu gözle bakmamıştır. Kendi şiirini övmek için yazdığı bir parçada kendisinin söz sultanı olduğunu anlatırken, karşılaştırmak için ele aldığı gerçek hükümdarlar üzerindeki görüşünü dolaylı olarak şöyle anlatır: «Memleketin padişahı altın ve gümüş para harcayıp ülke almak için asker hazırlar; yüzlerce karışıklık çıkararak bir ülke alır, fakat o ülkede de güven ve doğruluk yoktur. (...) (Oysa benim sözüm) nereye gitse vergi ve aylık istemez, hangi ülkeyi alsa kimseye kötülüğü dokunmaz.» (Kıta). Aşk üzerine yazılmış «eyler» dönerayaklı (redifli) gazelinde «sevda hücumu»nu söz konusu ederek: «Her kim saltanat yolunu tutarsa, kavgayı huy eyler» derken, ve, «olmagıl» dönerayaklı gazelinde sevgiliye: «Gönül yağması için bakışının kılıcını çekme, hükme uymuş ülkeye yağmacı sipahi olma» diye seslenirken, hükümdarların savaşçılığına ve askerlerin yağmacılığına karşı olduğunu yine dolaylı yoldan anlatmıştır. Farsça bir kasidesinde ise doğrudan doğruya: «Zalim padişahın devrinde halkın huzura kavuşma olanağı yoktur; çobanın kurt oluşu, koyunlar için bir belâdır. Ey zalim hükümdar! köylü tarafından senin için yetiştirilen fidanı kendine taht yapmak üzere kesme. Yoksulun kirpiklerinin ucundan akan su üstündeki gemi gibi yüzen tahtı ne yapacaksın? Köylünün malında, ortaklar gibi, senin de payın var ama, onu her âfetten korumak şartıyla. Köylünün malı ziyan olursa ödemek sana düşer; eğer o mala sen âfet olursan kim ödeyecek?» *(Enis-ül-Kalb)* demiştir.

Ne var ki, Fuzuli'nin sanatı, ana çizgileriyle, bu örneklerdeki temalar üzerine kurulmuş değildir. Toplumsal görüşlerini çoklukla kıta biçimiyle yazmış olan şairin o yoldaki şiirlerinin — konumuz dışında kalan Farsça şiirleri bir yana bırakılırsa — üstün bir

sanat değeri taşıdıkları da pek iddia edilemez. Bunların, birtakım olaylar dolayısıyla, zaman zaman ve sırası düştükçe şöyle bir söyleniverrniş oldukları sezilmektedir.

Fuzuli'nin şiirinde — bilinçli ve belli bir düzene bağlı olmamakla birlikte — Divan edebiyatındaki sıkı kuralların elverdiği ölçüde, yer yer, halkın yaşayış, gelenek ve göreneklerini yansıtan bazı parçalara da — dizeler, beyitler, gazeller, vb. — raslanmaktadır. Bunların en ünlüsü, *Leylî vü Mecnun* mesnevisinde, o zamanki ilkokullarda oğlanlarla kızların aynı sınıfta ayrı ayrı sıralar halinde oturduklarını, bunların birlikte nasıl ders çalıştıklarını, bilmediklerini birbirlerine öğrettiklerini, vb. anlatan parçadır... Bir «kâfir kızı»ndan söz eden bir muhammesinde, kızın giyimini kuşamını, süslenişini; göğsündeki düğmenin su kabarcığına benzediğini; gömleğinin gül rengi, giysisinin kırmızı olduğunu; mis kokulu sarı saçlarının al saçakla örtülü bulunduğunu; kulağına lâ'l küpe, ayaklarına kızıl halhallar takındığını; gözlerinin kara sürmeli, kaşlarının rastıklı, ellerinin lâle rengi kınalı olduğunu bütün ayrıntılarıyla anlatmıştır... Bir güzelin hamama gidişini anlatan «hammâmiyye» gazelinde, güzelin soyunuşu, mavi bir futaya sarınışı, tası eline alıp su dökünüşü, havuzun kıyısında ayağını suya sokuşu, saçlarını tarayışı, keselenişi, vücudunda sabun köpüklerinin ayaklarına doğru akışı, vb. dolayısıyla eski Türk hamamları ele alınmıştır... «Eteğin» dönerayaklı gazelinde, kadınların, gezinirken eteklerini ellerine alma göreneğine, «*Zülfü gibi ayağın koymaz öpem nigârım* (sevgilim)» dizesiyle başlayan gazelinde de saçları ayaklara kadar uzatma geleneğine işaret edilmiştir. (Fuzuli'de parça parça ve çok seyrek olarak raslanan bu yerli yaşayışı yansıtma işinin, XVIII. yüzyılda, özellikle Nedim'in elinde, bellibaşlı bir tutum, hattâ akım halini aldığı görülür.)

Fuzuli'nin kişiliğinin gelişmesinde, kendinden önce yetişen bazı Fars ve Türk şairlerinin açık etkileri vardır. Fars şairlerinden Nizamî-i Gencevî, Sadi, Selman, Hafız, Kâtibî, vb., Türk şairlerinden özellikle Lûtfî, Ali Şir Nevaî, Habibî, Necati, Hayalî-i Kadîm, vb. bunların başlıcalarıdır.[20] Ne var ki, bağlı bulunduğu Divan edebiyatının sanat anlayışına ve sıkı kurallarına uymak zorunda olan Fuzuli, o edebiyatın her şair tarafından ortaklaşa kullanılan biçim, söz, konu, hattâ düşünce kalıpları arasında kendi kişiliğini korumasını ve kendine özgü bir üslûp yaratmasını bilmiştir. Bu tutumu tezkirelerde de özellikle belirtilmiş, «Tarzında yaratıcı ve yolunda icatçı» (Lâtifî ve Ahdî tezkireleri), «Tarzında tek, yönünde eşsiz» (Hasan Çelebi ve Beyanî tezkireleri) ve «Özel bir tarz tutturmuş» (Âli) olduğu açıklanmıştır. Sıkı kurallar arasında kapalı, duruk (statik) bir edebiyat olan divan edebiyatında, şairler, kişiliklerini ancak söyleyiş biçimlerinde yapacakları yeniliklerle kurmağa çalışırlar, o yoldaki başkalıklarla birbirlerinden ayrılırlardı. Fuzuli'nin, tezkireciler tarafından övülen başarısı da buradan gelmektedir. Bir söyleyiş ustası olan Fuzuli, sözcüklerin istifi, birbirleriyle olan anlam ve ses ilişkileri konusunda gerçekten eşsizdir. Kurduğu dizelerde, çoğuzaman tek bir sözcüğü dahi değiştirme olanağı yoktur. Bu konuda örnek diye kullanılan ve birtakım sevgi sözcüklerini sıralamaktan ileriye gitmeyen ünlü:

Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

dizesini, sözcükler arasında küçük bir yer değişikliğiyle:

29 Bu konudaki karşılaştırmalar için bk. Gölpınarlı, age., XXXVIII-LXIX

Efendim sevdiğim devletli sultânım gözüm cânım

kılığına soktuğumuz zaman, sözcükler değişmediği, ölçek (vezin), hattâ ayak (kafiye) bozulmadığı halde, «şiir» yok olmaktadır.

Bütün tezkirecilerin saygıyla ve övgüyle andıkları Fuzuli'nin ünü, daha kendi çağından başlayarak, zamanımıza kadar, Çağatay, Âzerî ve Türkiye lehçelerinin kullanıldığı alanlarda gittikçe yayılmıştır. Çağdaşı olan Ahdî'nin tezkiresinden başlayarak, XVI. yüzyıl tezkirelerinin hemen hepsinde, ününün yaygınlığına işaret edilmiştir:

«Nevâyî yolundaki sözleri Türk'ler ve Moğol'lar yanında anılmaktadır, (...) Türkçe şiirleri Anadolu zârifleri arasında makbuldür. (...) Mevlânâ Hüseyin Vâiz'in *Ravzat-üş-Şühedâ*'sından çevirdiği *Hadîkat-üs-Süadâ* adlı kitabı hâlâ seçkinler ve halk arasında ünlüdür.» (Ahdî tezkiresi, yaz. 1563) / «Her alanda gücü olan ünlü bir şairdir» (Kınalı-zâde Hasan Çelebi tezkiresi, yaz. 1568) / «*Leylî vü Mecnun* hepsinden çok ün almıştır» (Beyanî tezkiresi, yaz. 1592) / «Bir nice ünlü ve ünsüz beyitleri...» (Sadıkî tezkiresi, yaz. 1598) / «Hamse sahibidir. *Leylî vü Mecnun* hepsinden ünlüdür» (Riyazî tezkiresi, yaz. 1609).

Eserlerinin yazma nüshalarının çokluğu da, ününün yaygınlığını gösterir.

Divan edebiyat ve zevkinin yaşadığı devirlerde, Âzerî, Çağatay ve Türkiye lehçeleriyle yazan pek çok şair üzerinde onun kuvvetli izleri görülmüştür. Âzerî edebiyatı üzerindeki derin etkisi doğal olmakla birlikte, onun dışında, Çağatay edebiyatında Nevâî egemenliğiyle rekabet etmiş; Osmanlı edebiyatında ise, çağdaşı Hayalî ve Taşlıcalı Yahya'dan başlayarak, daha sonra yetişen Bağdatlı Ruhî, Baki, Nailî, Nabi, Nedim, Şeyh Galip, vb. ile, son divan şairlerinden Yenişehirli Avni, vb. üzerinde etkisi olmuştur.

Şiî bir şair olması dolayısıyla, Bektaşîler ve Alevîler tarafından da benimsenmiş, Alevîlerin büyük ve kutsal yedi şairinden biri (Nesimî, Fuzuli, Hatayî, Pîr Sultan Abdal, Kul Himmet, Yeminî, Vîrânî) sayılmış, şiirleri bestelenerek Bektaşî tekkelerinde ve Alevî âyîn-i cem'lerinde söylenmiş, *Hadîkat-üs-Süadâ* adlı eseri Şiîler tarafından muharrem aylarında yapılan yas törenlerinde okunmuştur. Fuzuli'nin halk edebiyatı üzerinde de kuvvetli etkisi olmuştur; Âşık Ömer, Gevherî, Dertli, vb. gibi ünlü saz şairlerinin aruzla yazdıkları «divan, selîs, semâî, kalenderî» adı verilen şiirlerinde bu etki açıkça görülmektedir. Tanzimat şairlerinden Abdülhak Hâmit'in *Makber*'i üzerindeki etkisi, son yıllarda yapılan incelemelerle ortaya çıkmıştır.[30] Batı edebiyatı çevresindeki Türk edebiyatı gelişip de divan edebiyatının yerini aldıktan, hele XX. yüzyılda eski dil büsbütün bırakılıp edebiyatımızda sade dil akımı yerleştikten sonra, söz konusu olan etki sona ermiş; Fuzuli, edebiyatımızın akışı içinde tarihsel bir değer olarak anılır olmuştur; bu alanda, Tevfik Fikret'in yazdığı *Fuzuli* şiiri dikkate değer.[31]

ESERLERİ :

Üç dilde (Türkçe, Farsça, Arapça) nazımla ve nesirle yazılmış pek çok eseri vardır.

Şiir:

1. *Divan* (Türkçe): Türkiye ve Avrupa kitaplıklarında, başka başka tarihlerde yazılmış 100 kadar

30 Fevziye Abdullah, «Makber'de Leylâ ve Mecnun ile Hüsn ü Aşk'ın Tesirleri», **Ülkü**, 1938, c. X, sayı 59

31 Tevfik Fikret, «Âveng-i Tesâvîr: Fuzuli», **Rubâb-ı Şikeste**

nüshası vardır. Özel ellerdekinin sayısı belli değildir. Tebriz, Mısır, İstanbul, Taşkent ve Bakû'da, kimisi taşbasması, kimisi basımevi harfleriyle, bir tanesi tıpkıbasım (Bakû, 1958) olmak üzere, bugüne değin 26 kez basılmıştır. Türkiye'deki Arap harfli baskıları içinde en önemlisi şudur: *Külliyât-ı Divan-ı Fuzuli*, İstanbul 1342/1924 (başında, Fuat Köprülü'nün, Âzerî edebiyatı ve Fuzuli üzerine bir önsözü vardır). Yeni Türk harfleriyle basılmış nüshaları şunlardır: *Fuzuli Divanı*, 1948, haz. Abdülbaki Gölpınarlı; *Fuzuli Divanı*, c. I, İstanbul Üniversitesi yayını, İstanbul 1950, haz. Ali Nihat Tarlan; *Türkçe Divan*, 1958, haz. Kenan Akyüz, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur.

2. *Divan* (Farsça): Bunun da Türkiye ve Avrupa kitaplıklarında ve özel ellerde çeşitli yazmaları vardır. Basılı nüshaları: *Eş'âr, Müntehab-ı Fârisî*, Bakû 1958, haz. H. Araslı; *Farsça Divan*, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayını, Ankara 1962, haz. Hasibe Mazıoğlu; *Fuzuli'nin Farsça Divanı (Tercümesi)*, Millî Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1950, çev. Ali Nihat Tarlan.

3. *Divan* (Arapça): Tek nüshası Leningrad Asya Müzesi'ndeki külliyât içindedir (yaprak: 189-199). Eser, son yıllarda, Fuzuli'nin *Matla-ül-İ'tikaad* adlı, nesirle yazılmış Arapça risalesiyle birlikte yayınlanmıştır: *Matla-ül-İ'tikaad, Kasâid-ül-Arabiyye*, Bakû 1958, haz. H. Araslı.

4. *Leylî vü Mecnun*: Türkçe mesnevi. Türkiye ve Avrupa kitaplıklarında, başka başka tarihlerde yazılmış 35 nüshası bilinmektedir. Özel ellerdekinin sayısı belli değildir. İstanbul ve Tebriz'de, kimisi taşbasması, kimisi basımevi harfleriyle olmak üzere bugüne değin 8 kez basılmıştır. Yeni Türk harfleriyle basılmış nüshalar şunlardır: *Leylâ ile Mecnun*, Millî Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1957, haz. Necmettin Halil Onan; *Leylâ ile Mecnun*, İstanbul 1943, nesirle bugünkü dile çev. Vasfi Mahir Kocatürk.

5. *Beng ü Bâde:* Türkçe mesnevi. Türkiye, Avrupa, İran kitaplıklarında, başka başka tarihlerde yazılmış 24 nüshası bilinmektedir. Özel ellerdekinin sayısı belli değildir. Türkçe *Divan*'ın Arap harfli baskılarının çoğunda vardır. Yeni Türk harfleriyle bas. *Beng ü Bâde*, Millî Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1955, haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu.

Eserde, esrar ile şarap arasındaki bir «münâzara» anlatılır. Irak'ın Safevî'ler elinde bulunduğu yıllarda yazılıp, Şah İsmail'e armağan edilmiştir. Fuzuli'nin gençlik eserlerindendir.

6. *Cümcüme-nâme:* Türkçe kaside. Şah Tahmasb zamanında, Bağdat valisi İbrahim Hana yazılmıştır. Daha bulunamamıştır.

7. *Çağatayca - Farsça manzum sözlük:* Prof. Fahir İz tarafından 1956'da Pakistan'da bulunmuştur. Daha basılmamıştır.

8. *Terceme-i Hadîs-i Erbaîn:* Türkiye, Rusya ve İran kitaplıklarında 8 yazması bilinmektedir. Yeni Türk harfleriyle bas. *Hadîs-i Erbaîn Tercemesi*, Millî Eğitim Bakanlığı yayını, İstanbul 1951, haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu.

Fars şairi Câmi'nin *Hadîs-i Erbaîn* (Kırk Hadîs) adlı manzum eserinin çevirisidir. Her hadîs bir kıta ile çevrilmiştir.

9. *Heft Câm (Sâkînâme):* Farsça mesnevi.

10. *Enîs-ül-Kalb:* Farsça kaside. Türkiye kitaplıklarında 3 nüshası bulunmuştur. Türkçeye çevirisiyle birlikte bas. *Enîs-ül-Kalb,* İstanbul 1944, haz. Cafer Erkılıç.

11. *Risâle-i Muammeyât:* Farsça ve Türkçe muammâlar. İkisi Türkiye kitaplıklarında, biri Leningrad Asya Müzesi'ndeki külliyatta olmak üzere 3 nüshası bulunmuştur. bas. *Risâle-i Muammeyât-ı Fuzuli,* «Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi», c. VII, sayı 1, 1949, haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu.

12. *Şâh ü Gedâ:* Sadıkî tezkiresi'nde adı geçen bu eserin tek yazması, Leningrad Asya Müzesi'ndeki külliyât içindedir (bk. Abdülkadir İnan, «Fuzuli' nin Arapça Divanı», *Türk Dili Belleten,* II. Seri, 1940, sayı 3-4, s. 59-61).

Nesir:

13. *Hadîkat-üs-Süadâ:* Türkçe. Türkiye ve Avrupa kitaplıklarında başka başka tarihlerde yazılmış 100 kadar nüshası bilinmektedir. Özel ellerdekinin sayısı belli değildir. Mısır ve İstanbul'da Arap harfleriyle 8 kez basılmıştır. Yeni Türk harfleriyle bas. *Saadete Ermişlerin Bahçesi,* İstanbul 1955, bugünkü dile çev. S. Güngör.

Hadîkat-üs-Süadâ, Peygamber ailesinin başına gelenleri ve Kerbelâ olayını anlatan Türkçe eserlerin en ünlüsüdür. İran tarihçisi Hüseyin Vâiz'in *Ravzat-üş-Şühedâ* adlı eseri temel olarak alınmıştır. Eser secili bir nesirle yazılmıştır, içine yer yer şiirler de serpiştirilmiştir. Bölüm sayılarından da anlaşıldığı üzere, kitap, muharrem ayının on gecesi ile, «şâm-ı garîban» (garipler gecesi) denen on birinci gecesi okunmak üzere yazılmıştır. Eser, tekkeler kapanıncaya değin (1925), muharrem aylarında Bektaşî tekkelerinde özel törenlerle okunagelmiştir.

14. *Rind ü Zâhid:* Farsça risâle. Türkiye, Avrupa ve İran kitaplıklarında başka başka tarihlerde yazılmış 14 nüshası bilinmektedir. İki kez basılmıştır: Tahran 1275/1858, Ankara 1956.

Eser, adından da anlaşılacağı üzere, «münâzara» biçiminde yazılmıştır.

15. *Sıhhat ü Maraz (Hüsn ü Aşk):* Farsça risâle. Türkiye, Avrupa ve İran kitaplıklarında, başka başka tarihlerde yazılmış 15 nüshası bilinmektedir. Eserin adı, Leningrad Asya Müzesi ve Londra British Museum nüshalarında *Hüsn ü Aşk* diye de yazılıdır.

Türkçeye üç çevirisi vardır. Son çeviri: *Sıhhat ü Maraz*, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü yayını, İstanbul 1940, çeviren ve önsözü yazan: Abdülbaki Gölpınarlı.

Bu eser, Fuzuli'nin tıp alanında da bilgisi olduğunu göstermektedir. Gölpınarlı'nın belirttiğine göre, Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisinin konusunu bu kitaptan almıştır (önsöz, s. 7-18).

16. *Matla-ül-İ'tikaad*: Arapça risale. Tek yazması, Leningrad Asya Müzesi'ndeki külliyât içindedir (yaprak: 10-51). Son yıllarda, Fuzuli'nin Arapça *Divan*ı ile birlikte yayınlanmıştır: *Matla-ül-İ'tikaad, Kasâid-ül-Arabiyye,* Bakû 1958, haz. H. Araslı.

Kâtip Çelebi'nin yazdığına göre, «İmâmiye mesleği üzerine yazılmış kelâma ait bir risale»dir.

17. *Türkçe Mektuplar:* Fuzuli'nin mektup alanındaki verimlerinden ele geçenler şunlardır:

a. *Şikâyetnâme:* Kanunî devrinde Nişancı Celâlzâde Mustafa Çelebi'ye yazılmıştır.

b. Fuzuli'nin bir mektuplar dergisi (münşeât) meydana getirip getirmediği bilinmiyor. Yazma dergilerde raslanan kimi mektupları son zamanlarda derlenerek, kimisi kitap halinde *(Fuzuli'nin Mektupları,* İstanbul 1948), kimisi dergilerde *(Türk Dili Belleten,* 1945, sayı 4-5; *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 1948, c. VI, sayı 3) yayınlanmıştır.

ŞİİRLER

KASİDE

NA'T

1 Saçma, ey göz, eşkten gönlümdeki odlara su
Kim bu denlü dutuşan odlara kılmaz çâre su

2 Ab-gûndur günbed-i devvâr rengi bilmezem
Yâ muhît olmuş gözümden günbed-i devvâre su

3 Zevk-i tîğinden aceb yoh olsa gönlüm çâk çâk
Kim mürûr ile bırakır rahneler dîvâra su

4 Vehm ilen söyler dil-i mecrûh peykânın sözün
İhtiyât ile içer her kimde olsa yara su

5 Suya versin bâğban gülzârı zahmet çekmesin
Bir gül açılmaz yüzün tek verse bin gülzâra su

(...)

NAAT

(Peygambere övgü)

1 *Ey göz! gönlümdeki ateşlere gözyaşından su saçma,*
böyle tutuşan ateşlere su fayda etmez.

2 *Dönen kubbenin (yani: gökyüzünün) rengi mi su rengindedir,*
Ya da gözümden akan su mu dönen kubbeyi kaplamıştır?

3 *Kılıcının (yani: kılıç gibi keskin bakışının) zevkiyle gönlüm parça parça olursa şaşmamalı;*
su, geçe geçe duvarda yarıklar bırakır.

4 *Yaralı gönül senin ok temreninin (yani: ok temrenine benzeyen kirpiklerinin) sözünü korkarak söyler,*
yarası olan kimse suyu ihtiyatla içer (yani: okun temreninin çeliğinde su olduğu için, yaralı gönül ok temrenine benzeyen kirpiklerini korkarak anar, çünkü yaralı kimseye su vermek doğru değildir.)

5 *Bahçıvan zahmet çekmesin, gül bahçesini suya versin,*
bin gül bahçesine su verse, senin yüzün gibi bir gül açılmaz.

6 Ârızın yâdıyla nemnâk olsa müjgânım nola
Zâyi olmaz gül temennâsıyla vermek hâra su

7 Gam günü etme dil-i bîmârdan tîgin dirîg
Hayrdır vermek karangu gicede bîmâra su

(...)

8 Men lebin müştâkıyem zühhâd Kevser tâlibi
Nitckim meste mey içmek hoş gelir huşyâra su

9 Ravza-i kûyuna her dem durmayıp eyler güzâr
Aşık olmuş gaalibâ ol serv-i hoş-reftâra su

10 Su yolun toprağ olup ol kûydan dutsam gerek
Çün rakîbimdir dahi ol kûya koyman vara su

11 Dest bûsî ârzûsuyla ölürsem dostlar
Kûze eylen toprağım sunun anınla yâre su

6 *Yanağını anarak kirpiklerim ıslansa ne olur?*
Gül isteğiyle dikene verilen su kaybolmuş sayılmaz.

7 *Gam gününde hasta gönülden kılıcını (yani: kılıç gibi keskin bakışını) esirgeme,*
karanlık gecede hastaya su vermek hayırlı iştir (yani: senin kılıcının çeliğinin suyu ile susuzluğumu gidermek istiyorum, onun için, gam gününde benden kılıca benzeyen bakışını esirgeme.)

(...)

8 *Ben senin dudağını özlüyorum, sofular ise Kevser (cennetteki bir su) istiyorlar,*
nasıl ki sarhoşa şarap, ayık kimseye de su içmek hoş gelir.

9 *Su, sevgilinin köyünün bahçesine doğru, durmadan gidiyor,*
galiba o güzel yürüyüşlü selviye (yani: selvi boylu güzele) âşık olmuş.

10 *Toprak olup suyun yolunu o köyden tutsam gerek,*
çünkü su rakibimdir, o köye varmasına bırakmam.

11 *Dostlar! onun elini öpmek arzusuyla ölürsem,*
toprağımdan çanak yapın, onunla sevgiliye su sunun.

12 Serv ser-keşlik kılur kumrî niyâzından meğer
Dâmenin duta ayağına düşe yalvara su

13 İçmek ister bülbülün kanın meğer bir reng ile
Gül budağının mizâcına gire kurtara su

14 Tıynet-i pâkini rûşen kılmış ehl-i âleme
İktidâ etmiş tarîk-i Ahmed-i muhtâra su

(...)

12 Selvi, kumrunun yalvarmasına karşı dikbaşlılık ediyor;
su, eteğini tutsun, ayağına düşsün, yalvarsın.

13 Gül budağı, bülbülün kanını bir hiyle ile içmek ister (yani: gül budağı, güle renk vermek için bülbülün kanını bir hile ile içmek ister),
su gül budağının damarına girip bülbülü kurtarsın.

14 Su, Ahmed-i muhtar'ın (yani: Peygamberin) yoluna uyarak temiz tabiatını insanlara apaydın göstermiş.

GAZELLER

1

1 Olsaydı bendeki gam Ferhâd-ı mübtelâda
Bir âh ile verirdi bin Bî-sütun'u bâda

2 Verseydi âh-ı Mecnun feryâdımın sadâsın
Kuş mu karâr ederdi başındaki yuvada

3 Ferhâd'a zevk-ı sûret Mecnûn'a seyr-i sahrâ
Bir râhat içre herkes ancak benim belâda

4 Eşk-i revânıma il cem' oldu var ümîdim
Kim ola vara vara cem'iyyetim ziyâde

5 Geh gamzen içmek ister kanımı gâh çeşmin
Korkum budur ki nâ-geh kanlar ola arada

6 Serverlik ister isen üftâdelik şiâr et
Kim düşmeden ayağa çıkmadı başa bâde

7 Ger görmemek dilersen resm-i cefâ Fuzûlî
Olma cefâya tâlib dünyâ-yı bîvefâda

1

1 *Bendeki gam, âşık Ferhat'ta olsaydı, bin Bî-sütun'u (Ferhat'ın deldiği Bî-sütun dağını) yele verirdi (yani: yok ederdi).*

2 *Mecnun'un âhı benim feryadımın sesini verseydi, başındaki yuvada kuş mu dururdu?*

3 *Ferhat'a resim zevki, Mecnun'a sahrâ seyri yetmektedir; herkes bir rahat içindedir, ancak ben belâdayım.*

4 *Akan gözyaşımı seyretmek için el toplandı, gitgide topluluğumun çoğalacağını umuyorum.*

5 *Kâh yanbakışın, kâh gözün kanımı içmek ister; arada kan dökülmesinden korkuyorum.*

6 *Başkanlık istersen düşkün (ya da: âşık) olmayı âdet et; şarap, ayağa (ya da: kadehe) düşmeden başa çıkmadı (yani: önce kadehe, sonra ağıza döküldü).*

7 *Fuzuli! eğer cefa görmemek dilersen, vefasız dünyada vefa dileme.*

2

1 Cânımın cevheri ol la'l-i güher-bâra fedâ
Ömrümün hâsılı ol şîve-i reftâra fedâ

(...)

2 Gözlerimden saçılan katre-i eşkim güheri
Leblerinden tökülen lü'lü-i şehvâra fedâ

3 Çâk-i sînemde olan kanlı ciğer pâreleri
Mest çeşminde olan gamze-i hun-hâra fedâ

4 Pâre pâre dil-i mecrûh ü perîşânımdan
Ser-i kûyunda olan her ite bir pâre fedâ

5 Cân ü dil kaydını çekmekten özüm kurtardım
Cânı cânâneye ettim dili dildâra fedâ

6 Ey Fuzûlî nola ger saklar isem cânı azîz
Vakt ola kim ola bir şûh-i sitemgâra fedâ

2

1 *O cevher saçan lâ'le (yani: lâ'l gibi kırmızı dudağa) canımın cevheri feda olsun,*
o salınarak yürüyüşün tarzına ömrümün verimi feda olsun.

2 *Gözlerimden saçılan gözyaşı damlalarının cevheri,*
dudaklarından dökülen şaha lâyık inciye feda olsun.

Göğsümün yırtığındaki kanlı ciğer parçaları,
sarhoş (yani: süzgün) gözündeki kan içici yanbakışa feda olsun.

4 *Parça parça olmuş yaralı ve perişan kalbimden,*
sokağının (= köyünün) başındaki her ite bir parça feda olsun.

5 *Kendimi can ve gönül bağlantısından kurtardım.*
canı cânana, gönlü sevgiliye feda ettim.

6 *Ey Fuzulî! eğer canı aziz olarak saklarsan ne olur?*
günün birinde bir zulüm ediciye feda olur.

3

1 Yâ Rab hemîşe lûtfunu et reh-nümâ bana
Gösterme ol tarîki ki yetmez sana bana

2 Kat'eyle âşinâlığım andan ki gayrdır
Ancak öz âşinâların et âşinâ bana

3 Yok bende bir amel sana şâyeste âh eğer
A'mâlime göre vere adlin cezâ bana

4 Ben bilmezem bana gereğin sen hakîmsin
Men'eyle verme her ne gerekmez sana bana

5 Oldur bana murâd ki oldur sana murâd
Hâşâ ki senden özge ola müddeâ bana

6 Habs-i hevâda koyma Fuzûlî-sıfat esîr
Yâ Rab hidâyet eyle tarîk-i fenâ bana

3

1 Ey Tanrı! lûtfunu bana daima kılavuz et,
sana götürmeyen yolu bana gösterme.

2 Yabancı ile tanışıklığımı kes,
bana ancak kendi tanıdıklarını tanıt (yani: beni yalnız seni tanıyanlarla tanıştır).

3 Eğer adaletin, bana, işlerime göre ceza verecekse,
âh! bende sana lâyık iş yok.

4 Ben, bana gerekeni bilmiyorum, sen bilgesin,
sana her ne gerekmezse onu bana verme.

5 Senin dileğin neyse, benim dileğim de odur,
benim senden gayrı bir dileğim olmaz, hâşâ!

6 Fuzuli gibi beni arzu hapsine tutsak etme;
ey Tanrı! bana fenâ (= ölümlülük) yolunu göster.

4

1 Dôstum âlem seninçün ger olur düşmen bana
Ga'm değil zîrâ yetersin dôst ancak sen bana

2 Aşka saldım ben beni pend almayıp bir dôsttan
Hîç düşmen eylemez ânı ki ettim ben bana

3 Cân ü ten oldukça benden derd ü gam eksik değil
Çıksa can hâk olsa ten ne can gerek ne ten bana

(...)

4 Gamze tîgın çekti ol mâh olma gaafil ey gönül
Kim mukarrerdir bugün ölmek sana şîven bana

5 Ey Fuzûlî çıksa can çıkmam tarîk-ı aşktan
Reh-güzâr-ı ehl-i aşk üzre kılın medfen bana

4

1 *Dostum, âlem senin için eğer bana düşman olursa,*
gam değil, çünkü sadece sen bana dost olarak yetersin.

2 *Bir dosttan nasihat almayıp ben beni aşka saldım,*
benim bana ettiğimi hiçbir düşman etmez.

3 *Can ve ten var oldukça benden dert ve gam eksik değil;*
can çıksın, ten toprak olsun, bana ne can, ne de ten gerek.

4 *Ey gönül! o ay (yani: ay gibi parlak yüzlü güzel) yanbakış kılıcını çekti, gafil olma*
ki, sana ölmek, bana da matem etmek karar altına alınmıştır.

5 *Ey Fuzuli! can çıksa bile aşk yolundan çıkmam,*
mezarımı âşıkların yolu üzerinde yapın.

5

1 Ey bî-vefâ ki âdet oluptur cefâ sana
Billâh cefâdır olma demek bî-vefâ sana

2 Geh nâz ü geh kirîşme vü geh işvedir işin
Cânın sevenler olmasa yeğ âşinâ sana

3 Bin cân olaydı kâş men-i dîl-şikestede
Tâ her biriyle bin kez olaydım fedâ sana

4 Aşkında mübtelâlığımı ayb eden sanır
Kim olmak ihtiyâr iledir mübtelâ sana

5 Ey dil ki hecre doymayıp istersin ol mehi
Şükr et bu hâle yoksa gelir yüz belâ sana

6 Ey gül gamında eşk ruh-i zerdim etti al
Bildirdi ola sûret-i hâlim sabâ sana

Düşmez çü şâh kurbu Fuzûlî gedâlara
Ol şehten iltifât ne nisbet bana sana

5

1 *Ey vefasız! cefa sana âdet olmuştur;*
billâh, «cefasız olma» demek sana cefadır.

2 *İşin kâh naz, kâh kaş ve gözle imâ, kâh işvedir,*
canını sevenler seni tanımasa daha iyi.

3 *Gönlü kırık olan bende keşki bin can olaydı da,*
her biriyle sana bin kere feda olaydım.

4 *Senin aşkına tutkunluğumu ayıplayan,*
sana isteyerek tutulunur sanmaktadır.

5 *Ey gönül! ayrılığa doyamayıp o ayı (yani: ay yüzlü güzeli) istiyorsun;*
bu hale şükret, yoksa sana yüz belâ gelir.

6 *Ey gül! senin gamınla gözyaşı sarı yüzümü al yaptı,*
tanyeli sana hâlimin ne olduğunu bildirdi mi?

7 *Fuzuli! yoksullar şaha yakın düşemez;*
o şah sana ve bana ne münasebetle iltifat etsin.

6

1 Kemâl-i hüsn verüptür şarâb-ı nâb sana
Sana helâldir ey mug-beçe şarâb sana

2 Seni melek göreli aşkı yazmaz oldu günâh
Velî yazıldı bu yüzden besî sevâb bana

3 Lebin suâline vermez cevâb uşşâkın
Suâl olursa bu senden nedir cevâb sana

4 Cezâ gününde sorulmaz hatâlar eylediğin
Yeter figaan ile ben verdiğim azâb sana

5 Beni karârım ile koymaz oldun ey gerdûn
Yeridir âhım ile versem inkılâb sana

6 Fuzûli başına ol serv sâye saldı bugün
Ulûvv-i rıf'at ile yetmez âftâb sana

6

1 *Sâf şarap sana son derece güzellik vermektedir;*
ey meyhane miçosu (= sâki)! şarap sana helâldir.

2 *Melek seni göreli aşkı günahı yazmaz oldu,*
fakat bu yüzden sana çok sevap yazıldı.

3 *Senin âşıkların, dudağının sorusuna cevap vermez,*
bunun sebebi senden sorulursa, sen ne cevap verirsin?

4 *Yaptığın hatâlar ceza gününde sorulmaz;*
benim feryat ederek sana verdiğim azap yeter sayılır.

5 *Ey dünya! beni durup dinlendirmez oldun;*
âhım ile seni başkalaştırsam (ya da: döndürsem) yeridir.

6 *Fuzuli! o selvi (yani: o selvi boylu güzel) senin başına gölge saldı,*
artık yüce güneş bile sana gelemez.

7

1 Benim tek hîç kim zâr ü perîşan olmasın yâ Rab
Esîr-i derd-i aşk u dâğ-ı hicrân olmasın yâ Rab

2 Demâdem cevrlerdir çektiğim bî-râhm bütlerden
Bu kâfirler esîri bir müselmân olmasın yâ Rab

3 Görüp endîşe-i katlimde ol mâhı budur derdim
Ki ol endîşeden ol meh peşîman olmasın yâ Rab

4 Çıkarmak etseler tenden çekip peykânın ol servin
Çıkan olsun dil-i mecrûh peykân olmasın yâ Rab

5 Cefâ vü cevr ile mu'tâdem anlarsız nolur halim
Cefâsına had ü cevrine pâyân olmasın yâ Rab

6 Demen kim adli yok yâ zulmü çok her hâl ile olsa
Gönül tahtına andan özge sultân olmasın yâ Rab

7 Fuzûlî buldu genc-i âfiyet meyhâne küncünde
Mübârek mülktür ol mülk vîrân olmasın yâ Rab

1 *Ey Tanrı! hiç kimse benim gibi inlemesin ve perişan olmasın;*
aşk derdinin ve ayrılık yarasının tutsağı olmasın, ey Tanrı!

2 *Merhametsiz putlardan (yani: güzellerden) daima cefa çekiyorum;*
ey Tanrı! bir müslüman bu kâfirlerin tutsağı olmasın!

3 *O ay'ın (yani: ay yüzlü güzelin) beni öldürmeyi düşündüğünü gördüm; derdim budur:*
o ay, o düşünceden pişman olmasın, ey Tanrı!

4 *O selvinin (yani: selvi boylunun) okunun temrenini tenden çekip çıkarmak isterseler,*
yaralı gönül çıksın, fakat ok temreni çıkmasın, ey Tanrı!

5 *Cevir ve cefaya alışığım, onlarsız hâlim ne olur?*
Cefasına sınır, cevrine son olmasın, ey Tanrı!

6 *Adaleti yok, zulmü çok demeyin; nasıl olursa olsun,*
gönül tahtında ondan başka sultan olmasın, ey Tanrı!

7 *Fuzuli meyhane köşesinde âfiyet hazinesi buldu;*
o mülk mübarek mülktür, viran olmasın, ey Tanrı!

8

1 Gönülm açılır zülf-i perîşânını görgeç
Nutkum dutulur gonce-i handânını görgeç

(...)

Baktıkça sana kan saçılır dîdelerimden
Bağrım delinir nâvek-i müjgânını görgeç

(...)

3 Ra'nâlığ ile kaamet-i şimşâdı eden yâd
Olmaz mı hacil serv-i hırâmânını görgeç

4 Çok aşka heves edeni gördüm ki hevâsın
Terk etti senin âşık-ı nâlânını görgeç

5 Kâfir ki değil mu'terif-i nâr-ı cehennem
Îmâna gelir âteş-i hicrânını görgeç

6 Nâziklik ile gonce-i handânı eden yâd
Etmez mi hayâ lâ'l-i dür-efşânını görgeç

7 Sen hâl-i dilin söylemesen nola Fuzûlî
İl fehm kılar çâk-i girîbânını görgeç

8

1 Perişan saçını görünce, gönlüm açılır,
gülen koncanı (yani: ağzını) gördünce nutkum tutulur.

2 Sana baktıkça gözlerimden kan saçılır,
kirpiklerinin okunu görünce bağrım delinir.

3 Şimşadın boyunu güzel diye anan,
senin yürüyen selvini (yani: selvi gibi olan boyunu) görünce utanmaz mı?

4 Aşka heves eden çok kimseyi gördüm,
senin inleyen âşığını görünce arzusunu bıraktı.

5 Kâfir, cehennem ateşini itiraf etmez (yani: cehennem ateşinin varlığını kabul etmez),
senin ayrılık ateşini görünce imana gelir.

8 Gülen koncayı (yani: açılan koncayı) ince diye anan kimse,
senin inci saçan lâ'lini (yani: lâ'l gibi kırmızı dudağını) görünce utanmaz mı?

7 Fuzuli! sen gönlünün halini söylemesen de ne çıkar?
El senin yırtık yakanı görünce anlar.

9

1 Dağ-ı hicrân ile yanmakdan ciğer kan olsa yeğ
Mülk-i dil gam menzili olunca vîrân olsa yeğ

2 Yârı agyâr ile görmek âşıka düşvâr olur
Böyle görmekten esîr-i derd-i hicrân olsa yeğ

3 Sırrımı rüsvâlığım fâş etmeden âlemlere
Râz-ı çeşmim eşk girdâbında pinhân olsa yeğ

4 Dağıdırsa nola akd-i zülfünü her dem sabâ
Fitne ehli olanın cem'i perîşân olsa yeğ

5 Dün Fuzûlî sehv edip geçmiş mey ü ma'şûktan
Tevbe edip bu yaman işten peşîman olsa yeğ

9

1 *Ciğer ayrılık yarasıyla yanmaktan kan olsa yeğdir;*
gönül memleketi gamın konak yeri olacağına viran olsa yeğdir.

2 *Sevgiliyi başkalarıyla (= rakiplerle) görmek âşığa güç gelir,*
böyle görmektense ayrılık derdinin tutsağı olsa yeğdir.

3 *Rüsvalığım, sırrımı âlemlere açmadan,*
gözümün sırrı gözyaşı burgacında gizlense yeğdir.

4 *Tanyeli senin saçının bağını her an dağıtırsa ne olur?*
Fitnecilerin topluluğu perişan olsa yeğdir.

5 *Fuzuli yanılıp dün şarap ve sevgiliden vazgeçmiş,*
tövbe edip bu kötü işten pişman olsa yeğdir.

10

1 Leblerin tek lâ'l ü lâfzın tek dür-i şeb-vâr yoh
Lâ'l ü gevher çoh lebin tek lâ'l-i gevher-bâr yoh

2 Senden etmem dâd cevrin var lûtfun yoh deyip
Mest-i zevk-ı şevkınem birdir yanımda var yoh

3 Kime izhâr eyleyem bilmem bu pinhan derdi kim
Var yüz bin derd-i pinhan kudret-i tekrâr yoh

4 Devr ser-mest-i şerâb-ı gaflet etmiş âlemi
Bunca ser-mestin temâşâsına bir hüşyâr yoh

5 Sûreti zîbâ sanemler çoh demen büthânede
Var çoh ammâ sana benzer büt-i ayyâr yoh

6 Ey Fuzûlî sehldir her gam ki gam-hârı ola
Gam budur kim bende bin gam var bir gam-hâr yoh

10

1 *Dudakların gibi, lâ'lin (yani: lâ'l gibi kırmızı ağzın) ve sözün gibi şahlara lâyık inci yok;*
lâ'l ve cevher (= inci) çok ama dudağın gibi cevher (= inci) yağdıran lâ'l yok.

2 *«Cevrin var, lûtfun yok» deyip senden feryat etmem,*
sana karşı duyduğum şiddetli arzunun zevkiyle sarhoşum,
yanımda var ile yok birdir.

3 *Bu gizli derdi kime açayım bilmem,*
yüz bin gizli dert var, tekrarlama gücü yok.

4 *Devir, âlemi gaflet şarabıyla sarhoş etmiş,*
bunca sarhoşu seyredecek bir ayık yok.

5 *Puthanede şekli güzel olan putlar çok demeyin,*
çok var ama, sana benzer hileci put yok.

6 *Ey Fuzuli! gam ortağı (aslı: gam yiyicisi) olan her gam kolaydır;*
gam budur ki, bende bin gam var, bir gam ortağı yok.

11

1 Cânımın cismimle zevk-ı ittisâli kalmadı
Âh kim sensiz dirilmek ihtimâli kalmadı

(...)

2 İstedim ol mâha arz-ı hâl edem, hayret bana
Öyle gaalib oldu kim bir söz mecâli kalmadı

(...)

3 Her kimi gördünse gam üftâdesi duttun elin
Veh ki benden gayrı bir gam pây-mâli kalmadı

4 Ey hoş ol ser-mest kim gönlünde zevk u şevkten
Âhiret endîşesi dünyâ hayâli kalmadı

5 Âferin ey câm kim sildin gönül âyinesin
Hâtır-ı pâkimde dünyânın melâli kalmadı

(...)

6 Gör Fuzûlî aşk tugyânın adem mülkün gözet
Azm-i künc et kim hevânın i'tidâli kalmadı

11

1 *Canımın vücudumla birleşme zevki kalmadı;*
ah! sensiz dirilmek ihtimali kalmadı.

2 *O aya (yani: ay yüzlü güzele) halimi anlatmak isterdim, şaşkınlık bana*
öyle üstün geldi ki, bir söze mecalim kalmadı.

3 *Her kimi gama düşmüş gördünse elini tuttun;*
eyvah! benden başka gamın ayağı altında kalan bir kimse kalmadı.

4 *Gönlünde zevk ve arzudan âhiret düşüncesi,*
dünya hayali kalmayan sarhoş çok hoştur.

5 *Ey kadeh, aferin! gönül aynasını sildin,*
temiz gönlümde dünyanın melâli kalmadı.

6 *Fuzuli! aşk coşmasını gör, yokluk ülkesini gözet,*
bir köşeye çekil ki havanın ılımlılığı kalmadı.

12

1 Gördüm ol hurşîd hüsnün ihtiyârım kalmadı
Sâye tek bir yerde durmağa karârım kalmadı

Bir gün olmaz tal'atın görmek müyesser âh kim
Zerrece ol gün yanında i'tibârım kalmadı

3 Gam günü hem-demlerim gark oldular gözyaşına
Silmeğe gözyaşımı bir gam-güsârım kalmadı

4 Rûzgârım hoş geçerdi âh kim devran dönüp
Oldu ahvâlim harâb ü rûzgârım kalmadı

5 Râh-ı aşk içre bana ancak fenâ maksûd idi
Şükr kim maksûda yettim intizârım kalmadı

6 Ey Fuzûlî il kamu agyârım oldu yâr için
Sûz-i dilden gayrı bir dil-sûz yârim kalmadı

12

1 O güneşin (yani: güneş gibi parlak yüzlü güzelin) güzelliğini gördüm, iradem kalmadı;
gölge gibi bir yerde durup dinlenemez oldum.

2 Bir gün yüzünü görmek müyesser olmazsa; ah!
o gün yanında zerre kadar itibarım kalmadı demektir.

3 Arkadaşların gam gününde gözyaşına battılar,
gözyaşımı silmeğe bir gam ortağım kalmadı.

4 Zamanım hoş geçerdi; âh! devran (= zaman, felek, dünya) dönüp,
ahvalim harap oldu, zamanım kalmadı.

5 Aşk yolu içinde benim dileğim ancak ölmekti,
çok şükür ki dileğime kavuştum, beklemem sona erdi.

6 Ey Fuzuli! el, sevgili yüzünden hep rakibim oldu;
gönlümün yanmasından gayrı bir gönül yakıcı sevgilim kalmadı.

13

1 Her gören ayb etti âb-ı dîde-i giryânımı
Eyledim tahkîk görmüş kimse yoh cânânımı

2 Lâhza lâhza hûblar gördüm ki kan içmektedir
Pâre pâre eyledim ben hem dil-i suzânımı

3 Çok yetirme göklere efgaanım ey kâfir sakın
İncinir nâgeh Mesîhâ işidip efgaanımı

4 Kılma her sâat beni rüsvâ-yı halk ey berk-ı âh
Eyleme rûşen şeb-i gam külbe-i ahzânımı

(...)

5 Kangı büttür bilmezem îmânımı gaaret kılan
Sende îman yok ki sen aldın diyem îmânımı

6 Ey Fuzûlî câna yetmiştim gönülden şükr kim
Bağladım bir dil-bere kurtardım andan cânımı

1 *Ağlayan gözümün suyunu (= yaşını) her gören ayıpladı;*
soruşturdum, sevgilimi görmüş kimse yok.

2 *Her an kan içen güzeller gördüm;*
ben de yanan kalbimi parça parça eyledim.

3 *Ey kâfir! feryadımı sakın göklere çok yükseltme,*
İsa ansızın feryadımı işitip incinir.

4 *Ey ah şimşeği! beni her saat halka rezil etme;*
gam gecesinde kederlerimin kulübesini aydınlatma.

5 *İmanımı yağma eden hangi puttur (yani: güzeldir) bilmiyorum;*
Sende iman yok ki «İmanımı sen aldın» diyeyim.

6 *Ey Fuzuli! gönül yüzünden ölüm haline gelmiştim; çok şükür*
bir gönül götürücüye (yani: güzele) bağladım da ondan canımı kurtardım.

14

1 Beni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı

2 Kamu bîmârına cânan devâ-yı derd eder ihsan
Niçin kılmaz bana derman beni bîmâr sanmaz mı

3 Şeb-i hicran yanar cânım döker kan çeşme-i giryânım
Uyarır halkı efgaanım kara bahtım uyanmaz mı

4 Gül-i ruhsârına karşu gözümden kanlu akar sû
Habîbim fasl-ı güldür bu akar sular bulanmaz mı

5 Gamım pinhan dutardım ben dediler «yâre kıl rûşen»
Desem ol bî-vefa bilmen inanır mı inanmaz mı

6 Değildim ben sana mâil sen ettin aklımı zâil
Bana ta'n eyleyen gaafil seni görgeç utanmaz mı

7 Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı

14

1 Sevgili beni candan usandırdı, cefadan usanmaz mı?
Ahımdan gökler yandı, dileğimin mumu yanmaz mı?

2 Sevgili, bütün hastalarının derdine ilâç veriyor,
bana niçin ilâç vermiyor? beni hasta sanmıyor mu?

3 Ayrılık gecesinde canım yanar, ağlayan gözüm kanlı yaş döker,
feryadım halkı uyandırır, kara bahtım uyanmaz mı?

4 Yanağının gülüne karşı gözümden kanlı su (gözyaşı) akar;
sevgilim! bu gül mevsimidir, akar sular bulanmaz mı?

5 Ben gamımı gizli tutardım, «sevgiliye aç» dediler,
desem o vefasız acaba inanır mı? inanmaz mı?

6 Ben sana eğilim göstermiş değildim, aklımı sen yok ettin,
beni kınayan gaafil seni görünce utanmaz mı?

7 Fuzuli çılgın bir rinttir, daima halkın diline düşmüştür,
sorun ki bu nasıl sevdadır? bu sevdadan usanmaz mı?

15

1 Hâsılım yoh ser-i kûyunda belâdan gayrı
Garazım yoh reh-i aşkında fenâdan gayrı

2 Ney-i bezm-i gamem ey âh ne bulsan yele ver
Oda yanmış kuru cismimde hevâdan gayrı

3 Perde çek çehreme hicran günü ey kanlı sirişk
Ki gözüm görmeye ol mâh-likaadan gayrı

4 Yetti bî-kesliğim al gaayete kim çevremde
Kimse yoh çevrile girdâb-ı belâdan gayrı

5 Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı

6 Bozma ey mevc gözüm yaşı habâbın ki bu seyl
Koymadı hîç imâret bu binâdan gayrı

7 Bezm-i aşk içre Fuzûlî nice âh eylemeyem
Ne temettu’ bulunur bende sadâdan gayrı

1 *Senin bulunduğun yerde belâdan başka elde ettiğim şey yok; aşkının yolunda yok olmaktan başka bir maksadım yok.*

2 *Ey ah! gam meclisinin ney'iyim, ateşe yanmış kuru cismimde arzudan (ya da: havadan) başka ne bulursan yele ver (yani: savur, dağıt).*

3 *Ey kanlı gözyaşı! ayrılık günü yüzüme perde çek*
ki gözüm o ay yüzlüden başka bir şey görmesin.

4 *Kimsesizliğim o dereceye vardı ki çevremde*
belâ burgacından başka dönen kimse yok.

5 *Bana, ne gönül ateşinden başka kimse yanar,*
ne de tanyelinden başka kimse kapımı açar.

6 *Ey dalga! gözümün yaşının kabarcığını bozma, bu sel (yani: gözyaşı seli)*
bu binadan başka hiçbir bayındır yer bırakmadı.

7 *Fuzuli! aşk meclisinde nasıl âh etmeyeyim?*
bende sesten başka ne kâr bulunur?

16

1 Yâr kılmazsa bana cevr ü cefâdan gayrı
Ben ana eylemezem mihr ü vefâdan gayrı

2 Ey deyen «gayre gönül verme» kanı bende gönül
Ser-i zülfünde olan bahtı karadan gayrı

3 Kıldı Mecnun gibi çoklar heves-i aşk velî
Duymadı derdini ben bî-ser ü pâdan gayrı

(...)

4 Lebine «çeşme-i hayvan» demezem kim lebinin
Var bir câna yarar feyzi bekaadan gayrı

5 Hîç kim bilmedi tahkîk ile ağzın sırrın
Sırr-ı gaybı ne bilir kimse Hudâ'dan gayrı

6 Ey Fuzûlî bize Takdîr gam etmiş rûzî
Kılalım sabr nedir çâre rızâdan gayrı

1 *Sevgili bana cevir ve cefadan başka bir şey yapmasa da, ben ona sevgi ve vefadan başka bir şey göstermem.*
Ey! «Başkasına gönül verme» diyen, saçının ucundaki kara bahtlıdan başka bende gönül nerde?

3 *Birçok kimseler Mecnun gibi aşkı arzuladı, fakat onun derdini başsız ve ayaksız olan (yani: varlığından geçmiş olan) benden başka kimse duymadı.*

4 *Dudağına, «hayat çeşmesi» demeyeceğim, dudağının, ölümsüz kılmaktan başka, cana yarayan bir feyzi var.*

5 *Hiç kimse soruşturma ile ağzının sırrını öğrenemedi, bilinmeyen sırrı Tanrıdan başka kimse ne bilir?*

6 *Ey Fuzuli! alınyazısı bize gamı nasip etmiş, sabredelim, razı olmaktan başka ne çare var!*

17

1 Ey tegaafül birle her sâat kılan şeydâ beni
Vâkıf ol kim öldürür âhir bu istiğnâ beni

(...)

2 Ger beni hûnâbe-i eşkim nihân eyler ne sûd
Kande olsam mihnet-i aşkın kılar peydâ beni

3 Vâlih-i zevk-ı leb-i meygûn ü çeşm-i mestinem
Sâkıyâ sanma harâb etmiş mey ü sahbâ beni

4 Hâli etmiştir beni benden mahabbet dôstlar
Ayb kılman görseniz âlemde bî-pervâ beni

(...)

5 Ey Fuzûlî bir sanem zülfüne gönlüm bağladım
Çekti zencîr-i cünûna âkıbet sevdâ beni

1 *Ey bilmezlikten gelerek beni her saat çılgına çeviren!*
Bil ki bu istemezlikten geliş, sonunda beni öldürür.

2 *Gerçi gözyaşımın kanlı suyu beni gizler (= yok eder); ne fayda!*
nerde olsam, aşkının mihneti beni ortaya çıkarır (= diriltir).

3 *Ey sâki! beni şarap harap etmiş sanma,*
ben senin şarap renkli dudağının zevkinin ve sarhoş (yani. süzgün) gözünün hayranıyım.

4 *Dostlar! sevgi, beni benden boşaltmıştır;*
dünyada beni pervasız görürseniz ayıplamayın.

5 *Ey Fuzuli! gönlünü bir putun (yani: güzelin) saçına bağladım,*
sevda nihayet beni çılgınlık zincirine çekti.

18

1 Hayret ey büt sûretin gördükte lâl eyler beni
Sûret-i hâlim gören sûret hayâl eyler beni

Mihr salmazsın bana rahm eylemezsin bunca kim
Sâye tek sevdâ-yı zülfün pây-mâl eyler beni

3 Ben gedâ sen şâha yâr olmak yok ammâ neyleyim
Ârzû ser-geşte-i fikr-i muhâl eyler beni

4 Tîr-i gamzen atma kim bağrım deler kanım töker
Akd-i zülfün açma kim âşüfte-hâl eyler beni

(...)

5 Ey Fuzûlî kılmazam terk-i tarîk-i aşk kim
Bu fazîlet dâhil-i ehl-i kemâl eyler beni

1 *Ey put (yani: ey güzel)! seni görünce şaşkınlık beni dilsiz yapar,*
halimin şeklini gören beni cansız bir resim zanneder.

2 *Bana o kadar sevgi göstermezsin, merhamet etmezsin ki,*
saçının aşkı (ya da: karalığı) beni gölge gibi ayaklar altına serer.

3 *Benim gibi bir dilenci senin gibi bir şaha dost olamaz; ama, neyleyim ki*
arzu beni olmayacak düşünceyle şaşkına döndürür.

4 *Yanbakışının okunu atma, bağrımı deler, kanımı döker;*
saçının düğümünü açma, beni perişan halli eder.

5 *Ey Fuzuli! aşk yolunu bırakmam,*
bu erdem beni olgun kimselerin arasına katar.

19

1 Ey kemân-ebrû şehîd-i nâvek-i müjgânınem
Bulmuşam feyz-i nazar senden senin kurbânınem

(...)

2 Nola kılsam terk-i mey minnet kılıp zâhidlere
Neylerem mey neş'esin ben kim senin hayrânınem

3 Şâne-veş yüz nâvek-i gam sancılıptır bağrıma
Tâ esîr-i halka-i gîsû-yi müşk-efşânınem

4 El çekip kat'-ı nazar kılmış ilâcımdan tabîb
Bildi gûya kim harâb-ı nerkis-i mestânınem

5 Yılda bir kurban keserler halk-ı âlem îd için
Dem-be-dem sâat-be-sâat ben senin kurbânınem

6 Câna meylin var ise hükm eyle teslîm eyleyim
Padişâhım ben senin bir bende-i fermânınem

7 Gonce kılmaz şâd gül açmaz dutulmuş gönlümü
Ârzû-mend-i ruh-i âl ü leb-i handânınem

8 Kan ediptir bağrımı âh etme her dem ey felek
Hürmetim dut bir iki gün kim senin mihmânınem

9 Ey Fuzûlî âteş-i âh ile yandırdın beni
Gaalibâ sandın ki şem'-i külbe-i ahzânınem

19

1 *Ey keman kaşlı! kirpiklerinin okunun şehidiyim,*
senin bakışının lûtfuna ermişim, senin kurbanınım.

2 *Zâhitlere minnet edip de şarabı bıraksam ne olur?*
Şarap neşesini neyleyim, ben senin hayranınım.

3 *Senin mis saçan saçının halkasının esiri olduğum için,*
bağrıma yüz gam oku tarak gibi saplanmaktadır.

4 *Hekim el çekip bana ilâç vermekten vazgeçti,*
sanki senin sarhoş nerkisin (yani: süzgün bakışlı gözün)
yüzünden harap olduğumu bildi.

5 *Dünya halkı bayram için yılda bir kere kurban keser,*
ben her zaman, her saat senin kurbanınım.

6 *Canımı istiyorsan söyle, teslim edeyim;*
padişahım! ben senin bir emir kulunum.

7 *Tutulmuş gönlümü konca neşelendirmez, gül açmaz;*
ben senin al yanağının ve gülen dudağının isteklisiyim.

8 *Ey felek! her an ah etme, bağrımı kan etmektedir;*
bir iki gün bana saygı göster, senin misafirinim.

9 *Ey Fuzuli! beni âh ateşi ile yaktın;*
beni galiba senin gamlarının kulübesinin (yani: gam yuvası
olan kulübenin) mumu sandın.

20

1 Yâr hâl-i dilimi zâr biliptir bilirem
Dil-i zârımda ne kim var biliptir bilirem

2 Yârı ağyâr biliptir ki bana yâr olmaz
Ben dahî ânı ki ağyâr biliptir bilirem

3 Zülfünü ehl-i vefâ saydına dâm eyleyeli
Beni ol dâma giriftâr biliptir bilirem

4 Ben ne hâcet ki kılam derd-i dilim yâre iyan
Kamu derd-i dilimi yâr biliptir bilirem

5 Yâr hem-sohbetim olmazsa Fuzûlî ne aceb
Özüne sohbetimi âr biliptir bilirem

20

1 *Sevgili, gönlümün halini inler bilmektedir, bilirim;*
inleyen gönlümde ne varsa bilmektedir, bilirim.

2 *Rakipler yârin bana yâr olmadığını bilir,*
ben de rakiplerin bunu bildiğini bilirim.

3 *Saçını vefalı kimseleri avlamak için tuzak yapalı,*
beni o tuzağa tutulmuş bilmektedir, bilirim.

4 *Benim, gönül derdimi sevgiliye açmaya ne gerek var,*
sevgili benim bütün gönül derdimi bilmektedir, bilirim.

5 *Fuzuli! sevgili, benim sohbet arkadaşım olmazsa şaşacak ne var!*
benim sohbetimi kendisine ar bilmektedir (yani: benimle konuşmaktan utanmaktadır), bilirim.

21

1 Zülfü gibi ayağın koymaz öpem nigârım
Yoktur anın yanında bir kılca i'tibârım

2 Bildi tamâm âlem kim derd-mend-i aşkım
Yâ Rab henûz hâlim bilmez mi ola yârım

3 Vaslından ayrı kanım nola dökülse gül gül
Ben gülbün-i hazânem bu fasldır bahârım

4 Tasvîr eden vücûdum yazmış elimde sâgar
Ref' olmağa bu sûret yok elde ihtiyârım

5 Dûr istemem zamânî mey neş'esin başımdan
Toprağ olanda yâ Rab dürd-i mey et gubârım

6 Rüsvâlarından ol meh sanmaz beni Fuzûlî
Dîvâne olmayam mı dünyâda yok mu ârım

21

1 *Sevgilim saçı gibi ayağını öpmeme izin vermez,*
onun yanında bir kıl kadar itibarım yoktur.

2 *Bütün âlem bildi ki ben aşk dertlisiyim;*
ey Tanrı! sevgilim halimi henüz bilmez mi?

Visâlinden ayrı kalınca kanım gül gül dökülse ne çıkar? Ben sonbahar gül fidanıyım, benim baharım bu mevsimdir (yani: sonbahardır).

4 *Vücudumun resmini yapan beni elimde kadehle göstermiş, bu resmin kaldırılması (= giderilmesi) için elimde iradem yok.*

5 *Başımdan şarap neşesinin hiçbir zaman uzaklaşmasını istemeyin;*
ey Tanrı! toprak olduğum zaman tozumu şarap tortusu yap-

6 *Fuzuli! o ay beni kendi uğrunda dile düşenlerden saymaz;*
çıldırmayayım mı? dünyada utanmam yok mu?

22

1 Hoş ol zaman ki harîm-i visâle mahrem idim
Ne mübtelâ-yı belâ ne mukayyed-i gam idim

2 Gezerdim itlerin içre fezâ-yı kûyunda
Yerim behişt-i berin idi ben bir âdem idim

3 Hemîşe secde-gehim hâk-i âstânın idi
Bu i'tibâr ile bir ser-bülend-i âlem idim

4 Gedâ-yı kûyun idim böyle zilletim yok idi
Serîr-i saltanat-ı kurbde muazzam idim

(...)

5 Ziyâde gam-zedeem hecr ile hoş ol günler
Ki ben bu gam-zedelikten ziyâde hurrem idim

6 Fuzûli olmaz imiş mihnet-i firâka müfîd
Bu zevk fikri ki bir vakt yâre mahrem idim

22

1 *Visâlinin haremine mahrem (= içli-dışlı) olduğum zaman çok hoş zamandı;*
ne belâya düşmüştüm, ne de gamla bağlı idim.

2 *Köyünün (= sokağının) boşluğunda köpeklerinin arasında gezerdim,*
yerim en yüksek cennetti, ben bir insandım.

Secde ettiğim yer daima senin kapının toprağı idi,
bu bakımdan âlemin en yükseği idim.

4 *Köyünün dilencisi idim, böyle alçalmamıştım,*
yakınlık saltanatının tahtında ulu idim.

5 *Ayrılıkla pek gamlıyım, benim bu gamlılıktan ötürü pek sevinçli olduğum günler de hoştu.*

6 *Fuzuli! bir zaman sevgili ile içli-dışlı idim, bu zevk düşüncesinin ayrılık sıkıntısına faydası yokmuş.*

23

1 Akl yâr olsaydı terk-i aşk-ı yâr etmez midim
İhtiyâr olsaydı râhat ihtiyâr etmez midim

2 Lâhza lâhza sûretin görseydim ol şîrin-lebin
Sen gibi ey Bî-sütun ben hem karâr etmez midim

3 Yâr ile agyarı hem-dem görmeğe olsaydı sabr
Terk-i gurbet eyleyip azm-i diyâr etmez midim

(...)

4 Ol gül-i handânı görmek mümkin olsaydı bana
Sen tek ey bülbül gülistâna güzâr etmez midim

(...)

5 Derdimi âlemde pinhan dutduğum nâçârdır
Uğrasaydım bir tabîbe âşikâr etmez midim

6 Ey Fuzûlî dağ-ı hicrân ile yanmış gönlümü
Lâlezâr açsaydı seyr-i lâlezâr etmez midim

23

1 *Aklım yâr olsaydı, sevgilimin aşkından vazgeçmez miydim? Eğer seçmek mümkün olsaydı (ya da: iradem olsaydı) rahatı seçmez miydim?*

2 *O tatlı dudaklının zaman zaman şeklini görseydim, ey Bî-sütun! ben de senin gibi olduğum yerde durmaz mıydım?*

3 *Sevgili ile rakibi birlikte görmeye sabrım olsaydı, gurbetten ayrılıp memleketime gitmez miydim?*

4 *O gülen gülü görmem mümkün olsaydı, ey bülbül! senin gibi gül bahçesinden geçmez miydim?*

5 *Dünyada derdimi çaresiz olarak gizli tutuyorum, eğer bir hekime uğrasaydım açıklamış olmaz mıydım?*

6 *Ey Fuzuli! ayrılık yarası ile yanmış gönlümü lâle bahçesi açsaydı, lâle bahçesinde gezmez miydim?*

24

1 Muhâlif devrden gül-gûn şarâbı kana değşirdim
Sürûdun ceng ü ûdun nâle vü efgana değşirdim

2 Dahi zevk-i visâl-i dôst şevkın istemen benden
Ki ben zevk-ı visâli mihnet-i hicrâna değşirdim

3 Beni ey bâğban ma'zûr dut gülzâr seyrinden
Ki ben gülzâr seyrin külbe-i ahzâna değşirdim

(...)

4 Gönül verdim fenâ vü fakre terk-i i'tibâr ettim
Bi-hamdillâh ki âhir küfrümü îmâna değşirdim

5 Fuzûlî bende zevk-ı âfiyet az iste kim çoktan
Ben anı ârzû-yı tal'at-ı cânâna değşirdim

24

1 *Devrin uygunsuzluğu yüzünden gül rengi şarabı kanla değiştirdim;*
çeng ve udun nağmesini feryat ve figanla değiştirdim.

2 *Sevgiliye kavuşmanın zevkinden duyulan neşeyi artık benden istemeyin,*
ben kavuşma zevkini ayrılık sıkıntısıyla değiştirdim.

3 *Ey bahçıvan! beni gül bahçesi gezmesinden mazur gör,*
ben gül bahçesi gezmesini keder kulübesiyle değiştirdim.

4 *Yokluğa ve yoksulluğa gönül verdim, itibarı bıraktım;*
hamdolsun ki sonunda kâfirliğimi imanla değiştirdim.

5 *Fuzuli! benden sıhhat zevkini az iste, ben çoktan*
onu sevgilinin yüzünün arzusu ile değiştirdim.

25

1 Dutuştu gam oduna şâd gördüğün gönlüm
Mukayyed oldu ol âzâd gördüğün gönlüm

2 Diyâr-ı hecrde seyl-i sitemden oldu harâb
Fezâ-yı aşkta âbâd gördüğün gönlüm

3 Ne gördü bâdede bilmem ki oldu bâde-perest
Mürîd-i meşreb-i zühhâd gördüğün gönlüm

4 Firâkın odunu gördükçe mûm tek eridi
Sebât ü sabrda pûlâd gördüğün gönlüm

5 Getirdi acz görüp aşk müşkil olduğunu
Kamu hünerlere üstâd gördüğün gönlüm

6 Değildi böyle mükedder bir ehl-i işret idi
Bu kanlar içmeğe mu'tâd gördüğün gönlüm

7 Fuzûli eyledi âheng-i ayş-hâne-i Rûm
Esîr-i mihnet-i bağdâd gördüğün gönlüm

25

1 *Neşeli gördüğün gönlüm gam ateşiyle tutuştu;*
serbest gördüğün gönlüm bağlandı.

2 *Aşkın geniş meydanında bayındır gördüğün gönlüm*
ayrılık ülkesinde zulüm selinden harap oldu.

3 *Sofuların huyunun müridi gördüğün gönlüm*
şarapta ne gördü bilmem ki şaraba tapar oldu.

4 *Sebat ve sabırla çelik gibi gördüğün gönlüm,*
ayrılık ateşini görünce mum gibi eridi.

5 *Bütün hünerlerde üstad gördüğün gönlüm,*
aşkın müşkül olduğunu görüp âciz kaldı.

6 *Bu kanlar içmeye alışık gördüğün gönlüm*
böyle kederli değildi, bir içki düşkünü idi.

7 *Fuzuli! Bağdat'ın sıkıntısının tutsağı gördüğün gönlüm*
Anadolu meyhanesinde ahenk eyledi.

26

1 Kerem kıl kesme sâkî iltifatın bî-nevâlardan
Elinden geldiği hayrı dirîğ etme gedâlardan

2 Esîr-i gurbetiz biz senden özge âşinâmız yoh
Ayağın kesme başınçin bizim mihnet-serâlardan

3 Sabâ kûyunda dil-dârın nedir üftâdeler hâli
Bizim yerden gelirsen bir haber ver âşinâlardan

4 Deme zâhid ki terk et sîm-ber bütler temâşâsın
Beni kim kurtarır Tanrı sataştırmış belâlardan

(...)

5 Felekte mihr zâil yâr gaafil ömr mücta'cil
Nedir tedbîr bilmen câna yettim bî-vefâlardan

6 Vücûdum ney gibi sûrâh sûrâh olsa âh etmem
Mahabbetten dem urduk incimek olmaz belâlardan

7 Fuzûlî nâzeninler görse ızhâr-ı niyâz eyler
Terahhum umsa ayb olmaz gedâlar pâdşâlardan

1 *Sâki! lûtfet, yoksullardan iltifatını kesme;*
elinden gelen hayrı dilencilerden esirgeme.

2 *Biz gurbet esiriyiz, senden başka tanıdığımız yok,*
bizim gamlıanelerden başın hakkı için ayağını (ya da: kadehini) kesme.

3 *Tanyeli! sevgilimin bulunduğu yerde düşkünlerin (= âşıkların) hali nasıldır?*
Bizim yerden gelirsen tanıdıklardan bir haber ver.

4 *Sofu! «gümüş göğüslü putları (yani: güzelleri) seyretmeyi bırak» deme;*
Tanrının sataştırdığı belâlardan beni kim kurtarabilir?

5 *Dünyada güneş yokolucudur, sevgili gaafildir, ömür acelecidir,*
ne tedbir yapmalı bilmem, vefasızlar beni ölüm haline getirdi.

6 *Vücudum ney gibi delik delik olsa âh etmem,*
sevgiden dem vurduk, belâlardan incinmek olmaz.

7 *Fuzuli nazlı güzelleri görse yalvarmaya başlar;*
dilencilerin padişahlardan merhamet umması ayıp olmaz.

27

1 Ey giyip gül-gûn demâ-dem azm-i cevlân eyleyen
Her taraf cevlân edip döndükçe yüz kan eyleyen

2 Ey beni mahrûm edip bezm-i visâlinden müdâm
Gayrı hân-ı iltifâtı üzre mihmân eyleyen

3 Bunca kim ey mâh efgaanım işittin giceler
Dimedin bir gice: «kimdir bunca efgaan eyleyen?»

4 Ey demâ-dem reşk tîgiyle benim kanım döken
Mey içip agyâr ile seyr-i gülistân eyleyen

(...)

5 Yâr dün çekmişti katlim kasdına tîg-ı cefâ
Yetmesin maksûduna yâ Rab peşîmân eyleyen

6 Aşk derdiyle olur âşık mizâcı müstakîm
Düşmenimdir dôstlar bu derde dermân eyleyen

(...)

7 Derd-i hicran nâ-tüvân etmiş Fuzûlî hasteyi
Yok mudur yâ Rab devâ-yı derd-i hicrân eyleyen'

27

1 *Ey! gül renkli elbise giyip zaman zaman dolaşmaya çıkan,*
dönüp dolaştıkça her tarafı kana bulayan.

Ey! beni kavuşma meclisinden daima yoksun edip
başkasını iltifat sofrasına misafir eyleyen.

3 *Ey ay! geceleri bu kadar feryadımı işittin,*
bir gece de: «Bu kadar feryat eden kimdir?» demedin.

4 *Ey! her zaman kıskandırma kılıcıyla benim kanımı döken,*
şarap içip başkalarıyla gül bahçesinde dolaşan.

5 *Sevgili, dün beni öldürmek kastıyla cefa kılıcını çekmişti;*
ey Tanrı! onu pişman eyleyen kimse dileğine erişmesin.

6 *Aşıkın mizacı aşk derdiyle doğru olur (= düzelir),*
dostlar! bu derde ilâç veren düşmanımdır.

7 *Ayrılık derdi hasta Fuzuli'yi kuvvetsiz düşürmüştür;*
ey Tanrı! ayrılık derdine ilâç veren yok mudur?

28

1 Yakma cânımı nâle-i bî-ihtiyârımdan sakın
Dökme kanım âb-ı çeşm-i eşk-bârımdan sakın

(...)

2 Cevr odu yaktı beni yanımda durma ey gönül
Bir dutuşmuş âteşim kurb u civârımdan sakın

3 Ten evinden rahtını cehd eyle ey dil taşra çek
Âfet-i seyl-i sirişk-i bî-karârımdan sakın

4 Gerçi bir hâk-i rehim kimse beni almaz göze
Çok hakaaretle nazar kılma gubârımdan sakın

(...)

5 Gelme kabrim üzre ey aşk içre ben tek olmayan
Ta'na taşıdır sana seng-i mezârımdan sakın

6 Ey Fuzûlî kangı mahbûbu ki sevsen rahmi var
Kıl hazer ancak benim bî-rahm yârimden sakın

28

1 *Canımı yakma, elimde olmayan feryadımdan sakın;*
kanımı dökme, gözyaşı saçan gözümün suyundan sakın.

2 *Ey gönül! cefa ateşi beni yaktı, yanımda durma,*
tutuşmuş bir ateşim, yakınlığımdan sakın.

3 *Ey gönül! ten evinden eşyanı dışarıya çıkarmaya çalış,*
gözyaşımın durmayan selinin âfetinden sakın.

4 *Gerçi bir yol toprağıyım (yani: herkesin çiğneyip geçtiği bir toprağım), kimse bana değer vermez;*
çok hakaretle bakma, tozumdan sakın.

5 *Ey aşkta benim gibi olmayan! mezarımın üstüne gelme;*
mezarımın taşından sakın, o, senin için bir yerme taşıdır.

6 *Ey Fuzuli! hangi sevgiliyi sevsen merhameti vardır,*
yalnız benim merhametsiz sevgilimden sakın (= çekin)

29

1 Dehenin derdime derman dediler cânânın
Bildiler derdimi yohtur dediler dermânın

2 Olsa mahbûbların aşkı cehennem sebebi
Hûr ü gılmânı kalır kendisine Rıdvân'ın

3 Urmazam sıhhat için merhem okun yâresine
İsterem çıkmaya zevk-ı elem-i peykânın

4 Geçti meyhâneden il mest-i mey-i aşkın olup
Ne meleksin ki harâb ettin evin Şeytân'ın

5 Ey Fuzûlî olubam garka-i girdâb-ı cünûn
Gör ne kalının çekerem döne döne devrânın

29

1 *Sevgilimin ağzını derdime ilâç dediler,*
derdimi bildiler: «İlâcın yoktur» dediler.

Eğer sevgililerin aşkı cehennem sebebi olsa,
Rıdvan (= cennetin kapıcısı olan melek)'ın huri ve gılmanı kendisine kalır.

3 *Okunun yarasına, iyileşmek için merhem sürmem,*
senin ok temreninin eleminin zevki çıkmasın isterim.

4 *El, meyhaneden senin aşkının şarabıyla sarhoş olup geçti,*
nasıl meleksin ki Şeytan'ın evini harap ettin.

5 *Ey Fuzuli! çılgınlık burgacına batıyorum,*
zamanın döne döne ne kadar kahrını çekiyorum gör.

30

1 Bâr-ı mihnetten nihâl-i kaametin ham olmasın
Başımızdan sâye-i serv-i kadin kem olmasın

2 Hâsılım ruhsâr ü lâ'l ü çeşm ü gamzen olmasa
Ömr bir an bir zaman bir lâhza bir dem olmasın

(...)

Der imiş zâhid ki olmak aybdır rüsvâ-yı aşk
Bu sözü fâş etmesin rüsvâ-yı âlem olmasın

4 Ey Fuzûlî zevk-i derd-i aşka noksan hayftır
İhtiyât et penbe-i dâğında merhem olmasın

30

1 *Boyunun fidanı gam yüküyle bükülmesin,*
başımızdan senin boyunun selvisinin gölgesi eksilmesin.

2 *Yanağını, lâ'l gibi kırmızı dudağını, gözünü ve yanbakışını elde edemezsem,*
bir an, bir zaman, bir lâhza, bir dem ömrüm olmasın.

3 *Sofu dermiş ki: «Aşk ile rezil olmak ayıptır»;*
bu sözü herkese açmasın da âleme rezil olmasın.

4 *Ey Fuzuli! aşk derdinin zevkini azaltmak yazıktır;*
sakın, yaranın pamuğunda merhem olmasın.

31

1 Kıldı zülfün tek perîşan hâlimi hâlin senin
Bir gün ey bî-derd sormazsın nedir hâlin senin

2 Gitti başından gönül ol serv-kaddin sâyesi
Ağla kim idbâra tebdîl oldu ikbâlin senin

Tîz çekmezsin cefâ tîgın beni öldürmeğe
Öldürür bir gün beni âhir bu ihmâlin senin

4 Dâm-gâh-ı aşktan dut bir kenâr ey murg-i dil
Sınmadan seng-i melâmetten per ü bâlin senin

5 Sâye-veş çoktan Fuzûlî hâk-i kûyun yastanır
Ol ümîd ile ki bir gün ola pâ-mâlin senin

1 *Senin ben'in, halini saçın gibi perişan etti;*
ey dertsiz! bir gün «senin halin nedir?» diye sormazsın.

2 *Gönül! o selvi boylunun gölgesi senin başından gitti;*
ağla, ikbalin (= yüksek mevki, bahtiyarlık) idbara (= mevkiden düşme, bahtsızlık) çevrildi.

3 *Beni öldürmek için cefa kılıcını çabuk çekmiyorsun,*
senin bu ihmalin, sonunda bir gün beni öldürecektir.

4 *Ey gönül kuşu! kınama taşıyla kanadın kırılmadan, aşk tuzağından bir yana çekil.*

5 *Fuzuli bir gün senin ayağının altında çiğnenme umuduyla,*
köyünün toprağına gölge gibi yatar.

32

1 Ey firâk-i leb-i cânan ciğerim hûn ettin
Çehre-i zerdimi hûn-âb ile gül-gûn ettin

Ciğerim kanını gözyaşına döktün ey dil
Vara vara anı Kulzüm bunu Ceyhûn ettin

3 Nice hüsn ile seni Leyli'ye nisbet kılayım
Bilmedin kadrimi terk-i ben-i Mecnûn ettin

Ahd kıldın ki cefâ kesmeyesin âşıktan
Âşıkı va'de-i ihsân ile memnûn ettin

5 Cür'a cür'a mey içip zîb-i cemâl artırdın
Zerre zerre gözümün nûrunu efzûn ettin

6 Ey Fuzûlî akıdıp seyl-i sirişk ağlayalı
Aşk ehline figaan etmeği kaanûn ettin

32

1 *Ey sevgilinin dudağının ayrılığı! ciğerimi kan ettin,*
sarı yüzümü kanlı su (kanlı gözyaşı) ile gül renkli yaptın.

2 *Ey gönül! ciğerimin kanını gözyaşına döktün,*
gide gide onu Kızıldeniz, bunu Ceyhun yaptın.

3 *Güzellikte seninle Leylâ arasında nasıl bir ilişki kurayım?*
Değerimi bilmedin, ben Mecnun'u bıraktın.

4 *Aşıktan cefayı kesmemek için andiçtin,*
lûtuf va'diyle âşıkı memnun ettin.

5 *Yudum yudum şarap içip güzelliğinin süsünü arttırdın,*
gözümün nurunu zerre zerre çoğalttın.

6 *Ey Fuzuli! gözyaşı seli akıtıp ağlayalı,*
âşıklara feryat etmeyi kanun haline getirdin.

33

1 N'ola zâhid bilse küfr-i zülfün îmân olduğun
Şimdi görmüşler midir kâfir müselmân olduğun

(...)

2 Kıl sevâb ey göz döküp kan vâkıf et âlemleri
Meyl edenler başka bilsinler ciğer kan olduğun

(...)

3 Va'de-i vaslına ol günden ki verdim gönlümü,
Ben anın bilmez midim âhır peşîmân olduğun

4 Aşkını âsan bilip oldum esîri tıfl iken
Bilmedim gittikçe bir âşûb-i devrân olduğun

5 Ey Fuzûlî hûblar vaslına eylersin heves
Gûyiyâ bilmez misin vasl içre hicrân olduğun

1 *Sofu, senin saçının kâfirliğinin (= karaltığının) iman olduğunu bilse ne olur?*
Şimdi kâfirin müslüman olduğu görülmüş müdür?

2 *Ey göz! kanlı yaş döküp herkese bildir de, sevap işle;*
aşka eğilim gösterenler ciğerin kan olduğunu bilsinler.

3 *Kavuşma va'dine o gün gönlümü verdim,*
ben, sonunda onun pişman olacağını bilmez miydim ?

4 *Onun aşkını kolay sanıp çocukken tutsağı oldum,*
gittikçe dünyayı birbirine katan biri olduğunu bilmedim.

5 *Ey Fuzuli! güzellerle kavuşmayı arzularsın,*
kavuşmanın içinde ayrılık bulunduğunu sanki bilmez misin?

34

1 Ezel kâtibleri uşşâk bahtın kaare yazmışlar
Bu mazmûn ile hat ol safha-i ruhsâre yazmışlar

(...)

2 Girip büt-hâneye kılsan tekellüm can bulur şeksiz
Musavvirler ne sûret kim der ü divâre yazmışlar

3 Muharrirler yazanda her kime âlemde bir rûzî
Bana kısmet dil-i sad-pâreden bir pâre yazmışlar

4 Yazanda Vâmık u Ferhâd u Mecnun vasfın ehl-i derd
Fuzûlî adını gördüm ser-i tûmâre yazmışlar

34

1 *Ezel kâtipleri âşıkların bahtını kara yazmışlar,*
yüzün safhasına (yani: alına) bu mazmun ile yazı yazmışlar.

2 *Puthaneye girip konuşsan, ressamların kapı ve duvara çizdiği resimler şüphesiz canlanır.*

3 *Yazarlar, dünyada herkese bir nasip yazdıklarında,*
benim kısmetime, yüz parçalı gönülden, bir parça yazmışlar.

4 *Dertliler Vamık, Ferhat ve Mecnun'un vasfını yazdıkları sırada,*
Fuzuli adını defterin başına yazmış olduklarını gördüm.

35

1 Ham açıldıkça zülfünden belâ vü mihnetim artar
Bi-hamdillâh ömrüm uzanır cem'iyyetim artar

(...)

2 Marîz i derd-i aşkım terk-i âlemdir murâdım kim
Bu nâ-hoş mülkte eğlendiğimce mihnetim artar

3 Ne şerbettir gamın kim içdiğimce eksilir sabrım
Ne sihr eyler ruhün kim baktığımca rağmetim artar

4 Büküldü kaametim hasret yüzünden veh ki âlemde
Ümîdim eksilip her lâhza yüz bin hasretim artar

5 Çok oldukça gam u derdim reh-i aşk içre hoş-hâlim
Fuzûlî şâd olup şükretmeyim mi ni'metim artar

1 *Saçının büklümü açıldıkça belâ ve mihnetim artar,*
Tanrıya hamd olsun ömrüm uzar, topluluğum artar.

2 *Aşk derdinin hastasıyım, dileğim dünyayı bırakmaktır,*
bu hoş olmayan ülkede durdukça sıkıntım artar.

3 *Gamın nasıl bir şerbettir ki, içtikçe sabrım eksilir;*
yanağın nasıl bir büyü yapar ki, baktıkça rağbetim artar
(= baktıkça bakacağım gelir).

4 *Boyum hasret yükünden büküldü, eyvah ki âlemde*
umudum eksilip her an hasretim yüz binlerce defa artar.

5 *Aşk yolunda gam ve derdim çoğaldıkça halim iyileşir;*
Fuzuli! nimetim artığı için neşelenip şükretmeyeyim mi?

36

1 Kangı gülşen gülbünü serv-i hırâmânınca var
Kangı gülbün üzre gonca lâ'l-i handânınca var

2 Kangı gülzâr içre bir gül açılır hüsnün gibi
Kangı gül berki leb-i lâ'l-i dür-efşânınca var

3 Kangı hûnin sen gibi cellâda olmuştur esîr
Kangı cellâdın kılıncı nevk-i müjgânınca var

4 Kangı bezm olmuş münevver bir kadin tek şem'den
Kangı şem'in şu'lesi ruhsâr-ı tâbânınca var

5 Kangı yerde sana benzer bulunur bir genc-i hüsn
Kangı gencin ejderi zülf-i perîşânınca var

6 Kangı gülşen bülbülü söyler Fuzûlî sen gibi
Kangı bülbül nâlesi feryâd ü efgaanınca var

1 *Hangi gül bahçesinde senin yürüyen selvine (yani: selvi gibi boyuna) benzer gül fidanı var?*
Hangi gül fidanında senin gülen lâ'line (yani: lâ'l gibi kırmızı ağzına) benzer konca var?

2 *Hangi gül bahçesinde senin güzelliğin gibi bir gül açılır?*
Hangi gül yaprağı inci saçan lâ'l dudağın gibidir?

3 *Hangi kanlı, senin gibi cellâda tutsak olmuştur?*
Hangi cellâdın kılıcı kirpiklerinin ucu gibidir?

4 *Boyun gibi bir mumla hangi meclis aydınlanmıştır?*
Hangi mumun alevi parlak yanağın gibidir?

5 *Hangi yerde sana benzer bir güzellik hazinesi bulunur?*
Hangi hazinenin yılanı senin dağınık saçın gibidir?

6 *Fuzuli! hangi gül bahçesinin bülbülü senin gibi söyler?*
Hangi bülbülün iniltisi senin feryat ve figanın gibidir?

37

1 Bende Mecnun'dan füzûn âşıklık isti'dâdı var
Âşık-ı sâdık benem Mecnûn'un ancak adı var

(...)

2 Kıl tefâhur kim senin hem var benim tek âşıkın
Leyli'nin Mecnûn'u Şîrîn'in eğer Ferhâd'ı var

3 Ehl-i temkînem beni benzetme ey gül bülbüle
Derde sabrı yok anın her lâhza bin feryâdı var

4 Öyle bed-hâlem ki ahvâlim görende şâd olur
Her kimin kim dehr cevrinden dil-i nâ-şâdı var

5 Gezme ey gönlüm kuşu gaafil fezâ-yı aşkta
Kim bu sahrânın güzer-gâhında çok sayyâdı var

6 Ey Fuzûlî aşk men'in kılma nâsihten kabûl
Akl tedbîridir ol sanma ki bir bünyâdı var

37

1 *Bende Mecnun'dan çok âşıklık yeteneği var,*
gerçek âşık benim, Mecnun'un ancak adı var.

Eğer Leylâ'nın Mecnun'u, Şirin'in Ferhat'ı varsa, senin de benim gibi âşıkın var, iftihar et.

3 *Ey gül! ben ağırbaşlıyım, beni bülbüle benzetme,*
onun derde sabrı yok, her lâhza bin feryadı var.

4 *Hâlim o kadar kötü ki, zamanın cefasından gönlü neşesiz olan herkes benim halimi görünce neşelenir (yani: benim halimi görünce, kendi hallerinin iyi olduğunu anlayıp neşelenirler).*

5 *Ey gönlümün kuşu! aşkın uzayında gafil gezme,*
bu çölün geçit yerinde çok avcı var.

6 *Ey Fuzuli! nasihatçının, aşkı yasaklayan nasihatını kabul etme,*
o, aklın bir tedbirldir, temeli var sanma.

38

1 Demiş her gonceye âşıklığım râzın sabâ derler
İl ağzın dutmak olmaz korkaram ey gül sana derler

2 Esîr-i derd-i aşk u mest-i câm-ı hüsn çok ammâ
Biziz meşhûr olan Leylî sana Mecnun bana derler

3 Senin mihr ü vefâ gösterdiğin agyâra çok gördüm
Galattır kim seni «bî-mihr» okurlar «bî-vefâ» derler

4 Sana derler «büt-i Çin» zülfüne «zünnâr» söylerler
Zihî îmânı yok küfr söylerler hatâ derler

5 Bana derlerdi evvel: «bir melektir sevdiğin» ammâ
Görenler ben fakîre «gökten inmiş bir belâ» derler

6 Marîz-i aşk akd-i zülfün eyler ârzû zîrâ
Muâllicler: «bu mühlik derde müşkildir devâ» derler

7 Fuzûlî âşıka anlar ki derler: «terk-i aşk eyle»
Demezler mi hatâ «tagyir kıl hükm-i kazâ» derler

1 *Tanyeli her koncaya âşıklığımın sırrını söylemiş, derler; ey gül! elin ağzını tutmak olmaz, korkarım senin hakkında da söylerler.*

2 *Aşk derdinin tutsağı ve güzellik kadehinin sarhoşu çok ama, meşhur olan biziz: sana Leylâ, bana Mecnun derler.*

3 *Senin, başkalarına sevgi ve vefa gösterdiğini çok gördüm, yanlış olarak seni «sevgisiz» diye çağırırlar, «vefasız» derler.*

4 *Sana «Çin putu» (= güzeli), saçına «papaz kuşağı» derler; behey imanı yoklar! kâfirlikten bahsederler (ya da: saçının karalığını söylerler), hatâ derler (ya da: Çin Türkistan'ında güzelleriyle ünlü bir yer olan Hatâ'yı anarlar).*

5 *Bana eskiden: «Sevdiğin bir melektir» derlerdi ama, görenler, ben fakire, «Gökten bir belâ inmiş» derler.*

6 *Aşk hastası, senin saçının bağını arzular, zira hekimler: «Bu tehlikeli derde ilâç bulmak zordur» derler.*

7 *Fuzuli! onlar âşıka «Aşkı bırak» derler, «Tanrının hükmünün yerine gelişini değiştir» demekle yanlış söz söylemiş olmazlar mı?*

39

1 Âşiyân-ı mürg-i dil zülf-i perîşânındadır
Kande olsam ey perî gönlüm senin yanındadır

2 Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb
Kılma derman kim helâkim zehri dermânındadır

3 Çekme dâmen nâz edip üftâdelerden vehm kıl
Göklere açılmasın eller ki dâmânındadır

(...)

4 Mest-i hâb-ı nâz edip cem et dil-i sad-pâremi
Kim anın her pâresi bir nevk-i müjgânındadır

5 Bes ki hicrânındadır hâsiyyet-i kat'-ı hayât
Ol hayât ehline hayrânem ki hicrânındadır

6 Ey Fuzûlî şem' veş mutlak açılmaz yanmadan
Tâblar kim sünbülünden rişte-i cânındadır

1 *Gönül kuşunun yuvası dağınık saçlarındadır;*
ey peri! nerde olsam gönlüm senin yanındadır.

2 *Hekim! ben aşk derdinden hoşnudum, ilâcından el çek;*
ilâç verme ki beni öldürecek zehir senin ilâcındadır.

3 *Naz edip de düşkünlerden eteğini çekme, eteğindeki ellerin göklere açılmasından (yani: beddua etmelerinden) kork.*

4 *Naz uykusuyla sarhoş ol da (yani: naz uykusuyla gözlerin süzülsün de) yüz parça olan gönlümü derleyip topla,*
çünkü onun her parçası senin bir kirpiğinin ucundadır.

5 *Senin ayrılığında hayatı kesme hassası (yani: öldürme hassası) var,*
senden ayrı oldukları halde yaşayabilenlere şaşıyorum.

6 *Ey Fuzuli! sevgilinin sümbüle benzeyen saçları senin canının ipliğindedir (yani: üzüntü ile iplik gibi incelmiş olan canına dolanmıştır), senin canının ipliği mum gibi yanmadıkça, o saçların kıvrımları açılmaz.*

40

1 Ol perî-veş kim melâhat mülkünün sultânıdır
Hükm anın hükmüdürür fermân anın fermânıdır

2 Sürdü Mecnun nevbetin şimdi benem rüsvâ-yı aşk
Doğru derler: «her zaman bir âşıkın devrânıdır»

3 Lâhza lâhza gönlüm odundan şererlerdir çıkan
Katre katre göz töken sanman sirişkim kanıdır

4 Hâr bakman ger gönül çâk olsa tîg-i aşktan
Kim cünun gülzârının bunlar gül-i handânıdır

5 Ey Fuzuli ola kim rahm ede yâr efgaanına
Ağlagıl zâr anca kim zâr ağlamak imkânıdır

40

1 *O periye benzeyen güzel, güzellik ülkesinin sultanıdır; hüküm onun hükmüdür, ferman onun fermanıdır.*

2 *Mecnun nöbetini sürdü (= savdı), şimdi aşk ile dile düşen benim; doğru derler: «Her zaman bir âşıkın devridir».*

3 *Gözümden damla damla dökülen şeyi gözyaşımın kanı sanmayın, onlar gönlümün ateşinden zaman zaman çıkan kıvılcımlardır.*

4 *Gönül eğer aşk kılıcıyla yarılırsa hor görmeyin, bunlar çılgınlık gül bahçenin gülen gülüdür (yani: açılmış gülüdür).*

5 *Ey Fuzuli! sevgili belki senin feryadına acır; o kadar inleyerek ağla ki, inleyip ağlamak olanağı vardır. (yani: inleyip ağlama olanağı varken, ağlayabildiğin kadar ağla).*

41

1 Perîşan halk-ı âlem âh u efgaan ettiğimdendir
Perîşân olduğum halkı perîşan ettiğimdendir

2 Dil-i zârımda derd-i aşk gün günden fuzûn olmak
Yeten bî-derde tedbîr ile dermân ettiğimdendir

(...)

3 Değil bîhûde ger yağsa felekten başuna taşlar
Binâsın tîşe-i âhımla vîrân ettiğimdendir

4 Kaçan rüsvây olurdum kan yutup sabr edebilseydim
Melâmet çektiğim bîhûde efgaan ettiğimdendir

(...)

5 Fuzûlî, ihtilât-ı merdüm-i âlemden ikrâhım
Perî-veşler hayâlin mûnis-i cân ettiğimdendir

1 *Âh edip inlediğimden ötürü dünya halkı perişan olmaktadır;*
benim perişan oluşum da, halkı perişan ettiğimdendir.

2 *İnleyen gönlümde aşk derdinin günden güne çoğalması,*
gelen dertsize, tedbir ile derman verdiğimdendir.

3 *Eğer felekten başıma taşlar yağarsa boş yere değildir,*
bunun sebebi, feleğin binasını âhımın külüngü ile harap ettiğimdendir.

4 *Kan yutup sabredebilseydim nasıl dile düşerdim?*
boş yere feryat ettiğim için kınanıyorum.

5 *Fuzuli! dünya halkına (= insanlara) karışmaktan tiksinişim,*
periye benzeyen güzellerin hayalini canıma alıştırdığımdandır (= can dostu yaptığımdandır).

42

1 Âh eylediiğim serv-i hırâmânın içindir
Kan ağladığım gonce-i handânın içindir

2 Ser-geşteliğim kâkül-i müşkînin ucundan
Âşüfteliğim zülf-i perîşânın içindir

4 Yaktım tenimi vasl günü şem' tek ammâ
Bil kim bu tedârük şeb-i hicrânın içindir

5 Kurtarmağa yağmâ-yı gamından dil ü cânı
Sa'yim nazar-ı nerkis-i fettânın içindir

6 Can ver gönül ol gamzeye kim bunca zamandır
Can içre seni sakladığım anın içindir

7 Vâiz bize dün dûzahı vasfetti Fuzûlî
Ol vasf senin külbe-i ahzânın içindir

1 *Ah edişim, salınarak yürüyen selvin (yani: selvi gibi boyun) içindir;*
kan ağlayışım gülen koncan (yani: konca gibi ağzın) içindir.

2 *Başımın dönmesi mis kokulu kâkülünün yüzündendir (= kâkülün içindir),*
perişanlığım perişan saçın içindir.

3 *Sarhoş nerkisinin (yani: süzgün gözünün) yüzünden vücudum hastadır,*
inci saçan lâ'lin (yani: arasından inci gibi dişlerin görünen lâ'l gibi kırmızı dudakların) için ciğerim kanlıdır.

4 *Kavuşma günü vücudumu mum gibi yaktım ama,*
bil ki, bu hazırlık senin ayrılık gecen içindir.

5 *Gönül ve canı gamının yağmasından kurtarmaya*
çalışmam, fettan nerkisinin (yani: nerkise benzeyen gözünün) bakışı içindir.

6 *Gönül, o yanbakışa can ver ki, bunca zamandır*
seni onun için canımın içinde saklıyorum.

7 *Fuzuli! vâiz dün bize cehennemin nasıl olduğunu anlattı,*
o anlattıkları, senin gamlarının kulübesi içindir (yani: senin gam yuvası olan kulübene uygun düşmektedir).

43

1 Şifâ-yı vasl kadrin hecr ile bîmâr olandan sor
Zülâl-i şevk zevkın teşne-i dîdâr olandan sor

2 Gözü yaşlıların hâlin ne bilsin merdüm-i gaafil
Kevâkib seyrini şeb tâ seher bîdâr olandan sor

3 Habersiz olma fettan gözlerin cevrin çekenlerden
Habersiz mestler bîdâdını hüşyâr olandan sor

4 Gamından şem' tek yandım sabâdan sorma ahvâlim
Bu ahvâli şeb-i hicran benimle yâr olandan sor

5 Harâb-ı câm-ı aşkım, nerkis-i mestin bilir hâlim
Harâbât ehlinin hâlin yürü hammâr olandan sor

6 Mahabbet lezzetinden bî-haberdir zâhid-i gaafil
Fuzûlî aşk zevkın şevk-ı aşkı var olandan sor

43

1 Kavuşma şifasının değerini ayrılıkla hasta olandan sor,
saf suya benzeyen arzunun zevkini güzel yüze susamış (yani: güzel yüzü özlemiş) olandan sor.

2 Gaafil kimse gözü yaşlıların halini ne bilsin?
Yıldızların hareketini, sabaha kadar uyanık olandan sor.

3 Fettan gözlerin cefasını çekenlerden habersiz olma,
habersiz sarhoşların zulmünü ayık (= aklı başında) olandan sor.

4 Gamından mum gibi yandım, halimi (= hallerimi) tanyelinden sorma,
bu hali ayrılık gecesinde benimle yâr olandan sor.

5 Aşk kadehiyle harabım, senin sarhoş nerkisin (yani: süzgün gözün) halimi bilir,
meyhaneye devam edenlerin halini git meyhaneciden sor.

6 Gaafil sofu sevginin tadından habersizdir;
Fuzuli! aşkın zevkini aşk neşesi bulunandan sor.

44

1 Serv-i âzâd kadinle bana yek-san görünür
Neye ser-geşte olan baksa hırâman görünür

2 Dedim: ahvâlimi cânâna kılam arz, velî
Görebilmem özümü anda ki cânan görünür

3 Ey diyen: sabr kıl âh eyleme yârı göricek
Bana düşvârdır ol ger sana âsan görünür

4 Sordum ahvâlimi aşkında müneccimlerden
Baktılar tali' evine dediler: kan görünür

5 Ne keman-dârsın ey meh ki atıp gamze okun
Yıktığın saydde ne zahm ne peykân görünür

6 Bir sanem zülfüne gûyâ ki veriptir gönlün
Ki Fuzûlî yine medhûş ü perîşan görünür

44

1 *Dümdüz selvi bana senin boyunla bir görünür, başı dönmüş olan kimse neye baksa, onu salınarak yürüyormuş gibi görür.*

«Halimi sevgiliye anlatayım» dedim, lâkin kendi içimde kendimi göremem, sevgiliyi görürüm.

3 *Ey! «Sevgiliyi görünce âh eyleme, sabret» diyen, o sana kolay görünürse de benim için zordur.*

4 *Senin aşkınla halimin ne olacağını müneccimlerden sordum, talih evine baktılar, «Kan görünüyor» dediler.*

5 *Ey ay (yani: ay yüzlü güzel)! nasıl bir yaycısın ki, yanbakışının okunu atıp yıktığın avda ne yara, ne ok temreni görünür.*

6 *Fuzuli bir putun (yani: güzelin) saçına gönlünü vermiş gibi, yine şaşkın ve perişan görünüyor.*

45

1 Sabâ agyârdan pinhan gamım dil-dâra izhâr et
Habersiz yârimi hâl-i harâbımdan haberdâr et

(...)

2 Gönül gam günlerin tenhâ geçirme iste bir hemdem
Ecel hâbından efganlar çekip Mecnûn'u bîdâr et

(...)

3 Giriftâr-ı gam-ı aşk olalı âzâde-i derdim
Gam-ı aşka beni bundan beter yâ Rab giriftâr et

4 Fuzûlî bakmak olmaz ol güneş yâdıyle hurşîde
Ne vech ile kim olsa gün geçer fikr-i şeb-i târ et

45

1 *Tanyeli! rakiplerden gizli gamımı sevgiliye aç,*
habersiz sevgilime harap halimden haber ver.

2 *Gönül! gam günlerini yalnız geçirme, bir arkadaş iste,*
feryat ederek Mecnun'u ecel uykusundan uyandır.

3 *Aşk gamına tutulalı dertten kurtuldum;*
ey Tanrı! beni aşk gamına bundan beter tutkun et.

4 *Fuzuli! o güneşi (yani: güneşe benzeyen güzeli) anarak güneşe bakmak olmaz,*
gün nasıl olsa geçer, sen karanlık geceyi düşün.

46

1 Ey esîr-i dâm-ı gam bir gûşe-i meyhâne dut
Dutma zühhâdın muhâlif pendini peymâne dut

(...)

2 Ger sana efgaanımı bîhûde derse müddeî
Ol söze dutma kulak ben çektiğim efgaane dut

3 Kılmazam zencîr-i zülfü terkin ey nâsih beni
Hâh bir âkıl hayâl et hâh bir dîvâne dut

4 Ey olup sultan, diyen: dünyâda benden gayrı yoh
Sen seni bir cugd bil dünyâyı bir vîrâne dut

5 Ey Fuzûlî dehr Zâl'inin firîbinden sakın
Olma gaafil er gibi depren işin merdâne dut

46

1 *Ey gam tuzağının tutsağı! bir meyhane köşesi tut; sofuların uygunsuz (= aykırı) nasihatini tutma, kadeh tut.*

2 *Eğer bir iddiacı, sana feryadının boş yere olduğunu söylerse, o söze kulak verme, benim feryadıma kulak ver.*

3 *Ey nasihatçı! onun saçlarının zincirini bırakmam, beni ister bir akıllı hayal et, ister bir deli say.*

4 *Ey sultan olup da, «Dünyada benden başkası yok» diyen; sen seni bir baykuş bil, dünyayı bir virane say.*

5 *Ey Fuzuli! dünya Zâl (Firdevsi'nin Şahnâme'sinde adı geçen kahraman, Rüstem'in babası)'inin aldatmasından sakın, gaafil olma, er gibi mücadele et, işini erkekçe tut!*

47

1 Gönülde bin gamım vardır ki pinhân eylemek olmaz
Bu hem bir gam ki il tâ'nından efgaan eylemek olmaz

2 Ne müşkil derd olursa bulunur âlemde dermânı
Ne müşkil derd imiş aşkın ki dermân eylemek olmaz

3 Fenâ mülküne çok azm etme ey can çekme zahmet kım
Bu tedbîr ile def'-i derd-i hicrân eylemek olmaz

(...)

4 Duâlar eylerim benden yana bir dem güzâr etmez
Ne çâre sihr ile servi hırâmân eylemek olmaz

5 Fuzûlî âlem-i kayd içre sen dem urma aşkından
Kİmâl-i cehl ile da'vâ-yı irfân eylemek olmaz

47

1 *Gönülde bin gamım vardır, gizlemek olmaz;*
bu öyle bir gam ki elin kınamasından feryat etmek olmaz.

2 *Ne kadar zor dert olursa olsun dünyada ilâcı bulunur,*
aşkın ne kadar zor bir dert imiş ki ilâç vermek olmaz.

3 *Ey can! ölüm ülkesine pek gitme; zahmet çekme,*
bu tedbirle ayrılık derdini gidermek mümkün değildir.

4 *Dualar ederim, (fakat sevgili) hiçbir zaman bana doğru gelmez;*
ne çare, selviyi büyü ile yürütmek mümkün değildir.

5 *Fuzuli! sen bu dünyada aşkından dem vurma,*
son derece cahillikle bilgi dâvasına kalkışmak olmaz.

48

1 *Râz-ı aşkın saklaram dilde nihân ey serv-i nâz*
Gitse başım şem' tek mümkin değil ifşâ-yı râz

2 Hûblar mihrâb-ı ebrûsuna meyl etmez fakîh
Ölse kâfirdir müselmanlar ana kılman namâz

3 Kimse ol bed-hûya ızhâr idebilmez hâlimi
Ey sürûd-i nâle Tanrıyçin sen olgıl çâre-sâz

(...)

4 Ben hod öldüm ey türâbından olan sâgar müdâm
Rindler bezmin görüp bir bir yetir benden niyâz

5 Ey Fuzûlî kalmışam hayrette bilmem neyleyim
Devr zâlim baht nâ-ferman tâleb çok ömr az

48

1 *Ey naz selvisi; aşkının sırrını gönülde gizlice saklarım;*
başım mum gibi gitse (yani: mumun başı gibi kesseler de)
bu sırrı açığa vurmak mümkün değil.

2 *Fıkıhçı, güzellerin kaşının mihrabına meyletmez (= yönelmez);*
müslümanlar! o kâfirdir, ölürse ona namaz kılmayın.

3 *O kötü huyluya hiç kimse halini açamaz;*
ey feryat nağmesi, Tanrı için sen bir çare bul!

4 *Ben öldüm, ey topragımdan yapılan kadeh! rintlerin meclisini görüp onlara daima benim duamı bir bir götür.*

5 *Ey Fuzuli! şaşıp kalmışım, ne yapacağımı bilmiyorum;*
devir zalim, baht emir dinlemez, istek çok, ömür az.

49

1 Âlem oldu şâd senden ben esîr-i gam henûz
Âlem etti terk-i gam bende gam-ı âlem henûz

2 Can bağışlardı lebin ızhâr-ı güftâr eyleyip
Urmadan Îsî leb-i can-bahşlıktan dem henûz

3 Secde-gâh etmişti aşk ehli kaşın mihrâbını
Kılmadan hayl-i melâik secde-i Âdem henûz

(...)

4 Ey Fuzûlî eyledi her derde derman ol tabîb
Bir benim zahmımdır ancak bulmayan merhem henûz

1 *Herkes senden neşelendi, ben henüz gam tutsağıyım;*
herkes gamı bıraktı, herkesin gamı henüz bendedir.

2 *İsa henüz can bağışlayıcı dudaktan dem vurmadan,*
senin dudağın konuşarak can bağışlardı.

3 *Melâikeler takımı henüz Âdem'e secde etmeden,*
âşıklar senin kaşının mihrabını secdegâh yapmıştı.

4 *Ey Fuzuli! o hekim her derde ilâç verdi,*
ancak bir benim derdime henüz merhem bulunamadı.

MUSAMMATLAR

1

MURABBA

1 Perîşan-hâlin oldum sormadın hâl-i perâşanım
Gamından derde düştüm kılmadın tedbîr-i dermânım
Ne dersin rûzgârım böyle mi geçsin güzel hanım
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

2 Esîr-i dâm-ı aşkın olalı senden vefâ görmen
Seni her kande görsem ehl-i derde âşinâ görmen
Vefâ vü âşinâlık resmini senden revâ görmen
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

3 Değer her dem vefâsız çerh yayından bana bir oh
Kime şerh eyleyem kim mihnet ü endûh ü derdim çoh
Sana kaldı mürüvvet senden özge hîç kimsem yoh
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

4 Nazar kılmazsın ehl-i derd gözden akıdan seyle
Yamanlıktır işin uşşâk ile yahşı mıdır böyle
Gel Allahı seversen bendene cevr etme lûtf eyle
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

1

DÖRTLÜ

1 *Senin için perişan halli oldum, perişan halimi sormadın;*
gamından derde düştüm, beni iyileştirmeye girişmedin;
güzel hanım! ne dersin? zamanım böyle mi geçsin?
gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletli sultanım!

2 *Aşkının tuzağına tutsak olalı senden vefa görmüyorum,*
seni her nerde görsem dertlilere âşina görmüyorum,
vefa ve âşinalık tarzını sana revâ görmüyorum;
gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletli sultanım!

3 *Vefasız dünyanın yayından her an bana bir ok değer,*
kime açıklayayım ki, mihnet, keder ve derdim çoktur,
adamlık sana kaldı, senden başka hiç kimsem yok;
gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletli sultanım!

4 *Dertlilerin gözden akıttığı sele bakmazsın;*
işin âşıklara kötülük etmektir; böyle iyi mi oluyor?
Gel Allahı seversen kuluna cevr etme, lûtf et;
gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletli sultanım!

5 Niçin gönlün demâdem zulm ile bîdâda râgıbdır
Güzeller sen gibi olmaz cefâ senden ne vâcibdir
Senin tek nâzenîne nâzenîn işler münâsibdir
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

6 Gözümden dem-be-dem bağrım ezip yaşım gibi gitme
Seni terk etmezem çün ben beni sen dahi terk etme
Amandır zâlim olma ben gibi mazlûmu incitme
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

7 Fuzûlî şîve-i ihsânın ister bir gedâyındır
Dirildikçe sek-i kûyun ölende hâk-i pâyındır
Gerek öldür gerek ko hükm hükmün ra'y ra'yindir
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletli sultânım

5 *Gönlün niçin daima zulme rağbet eder?*
Güzeller senin gibi olmaz, cefa sana neden gerekli olsun?
Senin gibi nazlı güzele nazlı işler uygundur;
gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletli sultanım!

6 *Her an bağrımı ezip gözümden yaşın gibi gitme,*
ben seni madem ki bırakmıyorum, sen de beni bırakma,
aman zalim olma, benim gibi mazlumu incitme;
gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletli sultanım!

7 *Fuzuli, lûtfunu isteyen bir yoksulundur;*
dirildikçe köyünün (= sokağının) köpeği, ölünce ayağının toprağıdır;
ister öldür, ister bırak, hüküm senin, rey senindir;
gözüm, canım, efendim, sevdiğim, devletli sultanım!

2

MUHAMMES

1 Vây yüz bin vây kim dil-dârdan ayrılmışem
Fitne-çeşm ü sâhir-i hun-hârdan ayrılmışem
Bülbül-i şûrîdeem gülzârdan ayrılmışem
Kimse bilmez kim ne nisbet yârdan ayrılmışem
Bir kadi şimşâd ü gül-ruhsârdan ayrılmışem

(...)

2 Dôstlar ben nâle vü feryâd kılsam ayb imes
Çerh-i bed-mihrin elinden dâd kılsam ayb imes
Gam diyârın dil ara âbâd kılsam ayb imes
Bu binâ birle cihanda ad kılsam ayb imes
Bir kadi şimşâd ü gül-ruhsârdan ayrılmışem

(...)

3 Vasl umup cevr ü cefâsını çekerken can henûz
Mihr umup şavkında yanarken dil-i sûzan henûz
Cism-i gam-nâkimde var iken gam-ı hicran henûz
Yetmeden pâyâna âh u nâle vü efgan henûz
Bir kadi şimşâd ü gül-ruhsârdan ayrılmışem

4 Mülk-ı vaslı dil-berin gönlümde ma'mûr olmadan
Aşk câmından Fuzûlî mest ü mahmûr olmadan
Derd-i bî-derman hücûmundan tenim dûr olmadan
Aşk ara âşıklığım âlemde meşhûr olmadan
Bir kadi şimşâd ü gül-ruhsârdan ayrılmışem

2

BEŞLİ

1 *Vây! yüz bin vây! ki sevgiliden (aslı: gönül zaptediciden) ayrılmışım;*
gözü karışıklık çıkarandan ve kan dökücü büyücüden ayrılmışım;
perişan bülbülüm, gül bahçesinden ayrılmışım;
nasıl bir sevgiliden ayrılmış olduğumu kimse bilmez;
bir şimşir boylu ve gül yanaklıdan ayrılmışım.

2 *Dostlar! ben inleyip feryat etsem ayıp değil,*
merhametsiz dünyanın elinden imdat desem ayıp değil,
gönlümün içinde gam diyarını kursam ayıp değil,
bu yüzden dünyada adım çıksa ayıp değil;
bir şimşir boylu ve gül yanaklıdan ayrılmışım.

3 *Can henüz kavuşma umup onun cevir ve cefasını çekerken;*
yanan gönül sevgi umup henüz arzusuyla yanarken;
gamlı vücudumda henüz ayrılık gamı varken;
âh ve inilti ve feryat henüz sona ermeden;
bir şimşir boylu ve gül yanaklıdan ayrılmışım.

4 *O gönül götürücünün (= güzelin) kavuşma ülkesi gönlümde henüz bayındır olmadan (= kurulmadan);*
Fuzuli aşk kadehinden sarhoş ve mahmur olmadan;
vücudum ilâcı olmayan derdin hücumundan uzaklaşmadan,
aşk içinde âşıklığım âlemde ün almadan,
bir şimşir boylu ve gül yanaklıdan ayrılmışım.

MÜSEDDES

1 Menem ki kaafile-sâlâr-ı kârbân-ı gamem
Müsâfir-i reh-i sahrâ-yı mihnet ü elemem
Hakîr bakma bana kimseden sağınma kemem
Fakîr-i pâdşeh-âsâ gedâ-yı muhteşemem
Sirişk taht-ı revandır bükâ vü âh alem
Belâ vü derd mülâzım cefâ vü cevr haşem

2 Ne mülk ü mâl bana çerh verse memnûnem
Ne mülk ü mâlden âvâre kılsa mahzûnem
Eğerçi müflis ü pest ü muhakkar u dûnem
Demâdem öyle hayâl eylerem ki Kaarûn'em
Gönülde nakd-i vefâ genci lîk pinhânî
Gözüm hızâne-i lâ'l ü güher velî fânî

3 Hasûd sûret-i ahvâlime nazar kılmaz
Cefâ kılar ben-i bî-çâreye hazer kılmaz
Sanır ki nâle-i zârım ana eser kılmaz
Anı mürûr ile âlemde derbeder kılmaz
Zamâne içre mücerrebdir intikaam-ı zaman
Hemîşe yahşıya yahşı gelir yamana yaman

(...)

4 Fuzûli eylediğin ahdine vefâ kılgıl
Yeter şikâyet edip şerh-i mâcerâ kılgıl
Vücûdunu hedef-i nâvek-i belâ kılgıl
Kamu cefâlara sabreyleyip duâ kılgıl
Kim ola dôst rızası hemin sana hâsıl
Rızâ-yı dôsttur asl-ı temettu' ey gaafil

3

ALTILI

1 *Ben gam kervanının kafilebaşısıyım;*
mihnet ve elem çölünün yolunun misafiriyim;
bana hor bakma, kimseden aşağıyım sanma;
padişah gibi bir yoksul, görkemli bir dilenciyim;
gözyaşı tahtırevandır, ağlama ve âh sancaktır
belâ ve dert maiyet, cefa ve cevir uyruktur.

2 *Dünya bana ne mülk ve mal verse memnunum,*
ne mülk ve malımı alsa mahzunum;
gerçi iflâs etmiş, alçak, hor ve aşağıyım;
daima öyle hayal eylerim ki Kaarun'um,
gönülde vefa parasının (yani: vefa denen servetin) bir hazinesi vardır, lâkin bu hazine gizlidir;
gözüm lâ'l ve cevher hazinesidir, fakat bu hazine ölümlüdür.

3 *Kıskanç kimse halimin şekline (= halimin ne olduğuna) bakmaz;*
ben biçareye cefa etmekten korkmaz;
inleyen feryadım onu etkilemez sanır,
geçip giderek âlemde kendini derbeder etmez sanır,
(oysa) zaman içinde zamanın intikamı denenmiştir;
daima iyiye iyi, kötüye kötü gelir.

4 *Fuzuli, ettiğin yemine vefa göster;*
şikâyet edip serüvenini anlattığın yetişir;
vücudunu belâ okuna hedef yap;
bütün cefalara sabredip dua et
ki, dostun rızası (memnunluğu) senin kazancın olsun;
ey gaafil! asıl kâr, dostun rızasıdır (memnunluğudur).

RUBAİLER

1

Hoş ol ki dem-i ecel çekem bâde-i nâb
Ser-mest yatam kabrde tâ rûz-i hisâb
Gavgaa-yı kıyâmette duram mest ü harâb
Ne fikr-i sevâb ola ne pervâ-yı azâb

2

Mecnûn oda yandı şu'le-i âh ile pâk
Vâmık suya battı eşkten oldu helâk
Ferhâd hevesle yele verdi ömrün
Hâk oldular anlar menem imdi ol hâk

3

Her dil ki esîr-i gam-ı hicrân olmaz
Şâyeste-i zevk-i vasl-ı cânân olmaz
Her derd ki var, var derman ve lîk
Bî-derdlerin derdine dermân olmaz

4

Kimdir ki gamında nâle-i zâr etmez
Derdin sana nâle ile izhâr etmez
Feryâdına hîç kimsenin yetmezsin
Feryâd ki feryâd sana kâr etmez

5

Mey men'ini eyleyip şiâr ey vâiz
Dutdun reh-i ta'n-ı aşk-ı yâr ey vâiz
Terk-i mey ü mahbûb edip cennet için
Şerh eyle ki cennette ne var ey vâiz

1

Ne hoş olurdu, ölüm ânında sâf şarabı çeksem,
mezarda hesap gününe kadar sarhoş yatsam,
kıyamet kavgasında sarshoş ve harap dursam,
ne sevap düşüncesi, ne de azap korkusu olsa.

2

Mecnun alı aleviyle ateşte yanıp temizlendi,
Vâmık gözyaşı suyuna batıp öldü,
Ferhat arzu ile ömrünü yele verdi,
onlar toprak oldular, şimdi o toprak benim.

3

Her gönül ayrılık gamının tutsağı olmaz,
sevgili ile kavuşma zevkine lâyık olmaz,
her derdin bir dermanı vardır, lâkin
dertsizlerin derdine derman olmaz.

4

Senin gamınla kim inlemez? (= inlemeyen kim var?)
derdini sana inilti ile kim açmaz? (= açmayan kim var?)
Hiç kimsenin feryadına gitmezsin,
feryat ki, feryat seni etkilemez.

5

Şarabı yasak etmeği ilke edindin ey vâiz!
sevgilinin aşkını kınama yolunu tuttun ey vâiz!
Cennet için şarabı ve sevgiliyi bırakalım,
cennette (onlardan başka) ne var açıkla, ey vâiz!

MESNEVİ

LEYLÎ VÜ MECNUN
(Leylâ ve Mecnun)

Leylî vü Mecnun, bir Arap söylencesidir. Bu söylencede, sonradan «Mecnun» lâkabı verilen Arap şairi Kays bin Mülevvah-ül-Âmirî (ölm. 690 - 700 ?) ile Leylî (Leylâ) adlı bir Arap kızı arasında geçen ve ayrılıkla sona eren aşk serüveni anlatılmaktadır. Bu serüven, X. yüzyılda Arap'lar arasında bir halk öyküsü halini almış, daha sonra İslâmlararası Divan edebiyatlarında ortaklaşa kullanılan bellibaşlı mesnevi konularından biri haline gelmiştir. Fars şairi Nizâmî-i Gencevî (ölm. 1204 ?)'nin *Leylî vü Mecnun* (yaz. 1188)'u bu konuda yazılan en eski ve en ünlü mesnevi olarak bilinmektedir; Fars ve Türk edebiyatlarında yazılan *Leylî vü Mecnun* mesnevilerinde temel olarak hep bu eser alınmıştır.

Türk edebiyatında aynı konu, Çağatay, Türkiye ve Âzerî lehçelerinde Ali Şîr Nevaî (1441 - 1501), Hamdullah Hamdi (1449 - 1503), Fuzuli (ölm. 1556), vb. tarafından işlenmiştir. Fuzuli'nin eseri, Türk edebiyatında yazılan *Leylî vü Mecnun'*ların en güzeli sayılmaktadır.

Bu söylence, Fuzuli kanalıyla, Türk Halk edebiyatına da girmiş ve bir «halk öyküsü» kılığını almıştır. Halk toplantılarında öykücü âşıklar tarafından nesirle söylenen, araya aruzla yazılmış şiir parçaları da sıkıştırılan (bu şiirlerin kimisi Fuzuli'nindir) bu *Leylâ ile Mecnun* öyküleri, konu bakımından Fuzuli'nin eserine dayanırlar. *Leylâ ile Mecnun*, ayrıca, Karagöz oyunları arasına da girmiştir.

Leylî vü Mecnun'un konusu şöyle özetlenebilir:

Leylî (Leylâ) ile Kays, daha pek küçük yaşta, okulda iken birbirlerini severler. Haber yayılır. Leylî'nin annesi bunu duyunca, kızını okuldan alır. Kays okula gelip de Leylî'yi göremeyince çılgına döner, hali gittikçe kötüleşir, Mecnun diye anılmaya başlar. Kays'ın babası, Leylî'yi ailesinden isterse de, Kays mecnun oldu diye vermezler. Adamcağız, oğlunu Kâbe'ye

götürür, derdinden kurtulması için dua etmesini söyler, fakat Mecnun, derdinin artması için dua eder, duası kabul olunur. Babası çaresiz kalarak evine döner, Mecnun da çöllere düşer, orada yabani hayvanlar ve kuşlarla arkadaş olur. Beri yanda Leylî de mum, pervane, ay, bulut ve rüzgâra dert yanar. Mecnun'un şiirlerini görüp derdini öğrenen Nevfel adlı bir kahraman, kızı zorla alıp Mecnun'a vermek için, Leylî'nin kabilesiyle savaşa girişir; fakat Mecnun, Leylî'nin kabilesinin yenmesi için dua eder, Nevfel yenilir. Mecnun'un duasını öğrenen, yenilmeyi de kendine yediremeyen kahraman, Leylî'yi almayacağına andiçer, tekrar savaşa girişir, yener, çekilip gider. Leylî'yi İbni Selâm adlı biriyle evlendirirler. Leylî, bir peri tarafından sevildiğini, kendisine dokunacak erkeği perinin öldüreceğini söyleyerek kocasını kandırıp kendisinden uzak tutar. Mecnun dua eder, İbni Selâm ölür. Dul kalan Leylî, Mecnun'u bulmak için çöle gider, fakat Mecnun onu tanımaz; çünkü Mecnun bütün maddî varlıklarla ilgisini kesmiştir, manevî bir aşkla kendinden geçmiş bir halde yaşamaktadır. Leylî, ümitleri kırılmış olarak geri döner, bir süre sonra da kederinden ölür. Mecnun bunu öğrenince, Leylî'nin mezarına koşar, kendisinin de ölmesi için dua eder, duası kabul olunur, düşüp ölür. Sevgilisiyle cennette buluşur.

Arap söylencesinde olaylar, baştan sona kadar, «bedevî» Arap'ların yaşayışı üzerine kurulmuşken, Nizâmî'nin mesnevisinde olaylar kimizaman şehirde geçer; sözgelimi, Arap söylencesine göre, Leylî ile Kays, kırda kabilelerinin hayvanlarını otlatırlarken birbirlerini görüp severler; bu olay, Fars mesnevilerinde okulda birbirlerini görüp sevmeleri biçimine sokulmuştur. Fuzuli, asıl kaynakları değil, Fars kaynaklarını, özellikle Nizâmî ve Hâtifî (ölm. 1521)'nin mesnevilerini örnek olarak almış; öykünün konusunda ve yürüyüşünde Fars ozanlarının koyduğu kurallara uymuştur.

Arap kaynaklarında ayrılık acısıyla Kays'ın çıldırdığı, Leylî'nin öldüğü, düz bir çizgi üzerinde anlatılır. Fuzuli'nin eserinde ise, Nizâmî'de olduğu gibi, vaka bir tasavvuf çeşnisi içinde sona erdirilir: Mecnun, Leylî'yi reddeder, böylece, «mecazî aşk»tan «hakiki aşk»a geçmiş olur. Fuzuli, kimi bölümlerin sonuna, olay kişilerinin ağzından söylenen ve onların o durumdaki ruh hallerini anlatan birer gazel koymuş; böylece, eserini, mesnevi biçiminin sürüp giden birörnekliğinden kurtarmış, biçim

çeşitliliğini sağlamıştır. Bu gazeller, onun gazel alanındaki çalışmalarının en güzel verimleridir.

Fuzuli, bu mesneviyi niçin yazdığını, «kitabın yazılma nedeni» bölümünde açıklamıştır. Daha önce de değindiğimiz üzere, I. Süleyman (Kanunî) Bağdat'ı alınca (1534), Osmanlı ileri gelenlerine kaside sunmak için Bağdat'a giden şair, padişahın yanında sefere katılan İstanbul'lu bilim ve sanat adamlarıyla (Hayalî, vb.) tanışmıştı. Sözü geçen bölümden anlaşıldığına göre, saz ve içki meclisinde bu «Rûm ülkesi zarifleri» ile şiir ve bazı şairler (Şeyhî, Ahmedî, Celilî, Nizâmî) üzerine sohbet ederken, Fuzuli'de «güzel söz gücünün var» olduğunu anlayan bu «Rûm zarifleri», ona, «Leylî vü Mecnun söylencesinin Farsçada çok olduğunu, fakat Türkçede yazılmadığını; bu destanı yazmasını, bu eski bahçeyi tazeleştirmesini» söylerler. Fuzuli, bu sözleri, İstanbul'luların kendisini imtihan ettikleri anlamında alır. Başı gam, sonu ölüm olan, feryat ve belâdan ibaret bulunan, içinde hiç neşe ve ferah bulunmayan bu konunun yazılmasının güç olduğunu, eğer kolay olsaydı çok kişinin ona rağbet edeceğini; ama kendisinin dert, gam ve sıkıntı çekenleri sevdiğini, zevk düşkünlerine önem vermediğini düşünerek, eseri yazmaya karar verir. Gerçekten de, şiirlerinde genellikle aşk acısına düşkünlük gösteren, «aşk derdinden hoşnut olduğunu», «aşk belâsının azalmayıp çoğalmasını» dileyen Fuzuli, *Leylî vü Mecnun* konusunda kendi mizacına ve şiir anlayışına uygun bir hava bulmuştur. Nitekim, okuyucudan özür ve hayır dua dilediği en son bölümde, «halinin harap, sıkıntılı, zamanın tasasıyla kederli geçtiğini; (bu eserdeki) sözlerinin kendi haline uygun olduğunu» söylemiştir.

Eserin sonunda, «kitabın yazılma tarihi» bölümünde:

Târîhine düştüler muvâfık
Bir olmağ ile ol iki âşık

beytinde, iki *âşık*'ın birleşmesinden kitabın yazılma tarihinin çıktığı bildirilmlktedir ki, ebced hesabınca *âşık* sözcüğü 471 ettiğine göre, iki tane 471 birleşince, eserin hicrî 942 (1535)'de bittiği meydana çıkar. «Rûm zarifleri» bunun yazılmasını 1534'te salık verdiklerine göre, yazma işinin bir yıl sürdüğü anlaşılıyor.

Eserin başındaki övgü bölümlerinden birinde belirtildiğine göre, kitap, Bağdat Beylerbeyi Veys Paşa'ya armağan edilmiştir.

1

BU, MECNUN-İ BÎÇÂRENİN KÂBE'YE YÜZ URDURDUĞUDUR VE MÜNÂCÂT İLE SEVDÂSIN ARTIRDIĞIDIR

1 Sûz ile çekip ciğerden âvâz
Arz etti binâ-yı Kâbe'ye râz:

2 Yâ Rab bu harem-serâ hakıyçün
Bu ma'bed-i pür-safâ hakıyçün

3 Sal gönlüme derd-i aşktan gam
Her lâhza vü her zamân ü her dem

4 Aşk içre müdâm şevkim artır
Şevk ile hemîşe zevkim artır

5 Her kande ki âlem içre gam var
Kıl gönlümü ol gama giriftâr

6 Endîşe-i akldan cüdâ kıl
Aşk ile hemîşe âşinâ kıl

7 Çoktur beni-âdem içre bîdâd
Et gönlümü vahşet ile mu'tâd

8 Bir mülkte ver bana karârı
Kim yetmeye âdemî gubârı

9 Tuğyân-ı belâdan etmeyip fikr
Bu şi'r idi her dem ettiği zikr:

1

1 *Ciğerden çıkan yanık bir sesle / sırrını Kâbe yapısına bildirdi:*

2 *«Ey Tanrı! bu harem dairesi (Kâbe) hakkı için, / bu çok saf tapınak hakkı için,*

3 *Her lâhza, her zaman, her an / gönlüme aşk derdinden gam sal.*

4 *Aşk içinde istediğimi durmadan arttır, / istek zevkimi daima arttır.*

5 *Dünyanın her neresinde gam var (ise), / gönlümü o gama yakalat.*

6 *(Beni) akıl kaygısından uzak tut, / hep aşk ile tanıştır.*

7 *İnsan-oğlu içinde zalim çoktur, / gönlümü yaban yerlere (= ıssızlığa) alıştır.*

8 *Beni öyle bir yerde oturt ki, / insanlığın tozu (oraya) ulaşamasın.»*

9 *Belâ taşkınını düşünmeyip / her an söylediği bu şiirdi:*

BU GAZEL MECNUN DİLİNDENDİR

10 Yâ Rab belâ-yı aşk ile kıl âşinâ beni
Bir dem belâ-yı aşktan kılma cüdâ beni

11 Az eyleme inâyetini ehl-i derdden
Yânî ki çok belâlara kıl mübtelâ beni

12 Oldukça ben götürme belâdan irâdetim
Ben istererem belâyı çü ister belâ beni

13 Gittikçe hüsnün eyle ziyâde nigârımın
Geldikçe derdine beter et mübtelâ beni

14 Öyle zaîf kıl tenimi firkatinde kim
Vaslına mümkin ola yetürmek sabâ beni

15 Nahvet kılıp nasîb Fuzûlî gibi bana
Yâ Rab mukayyed eyleme mutlak bana beni

10 Ey Tanrı! bana aşk belâsını tanıt, / beni aşk belâsından bir an ayrı bırakma.

11 Dertlilerden yardımını eksiltme, / yani beni çok belâlara düşür.

12 Ben (var) oldukça, dileğimi belâdan ayırma, / çünkü ben belâyı isterim, belâ beni ister.

13 Sevgilim gittikçe (onun) güzelliğini çoğalt, / geldikçe derdine beni daha beter düşkün et.

14 (Sevgilimin) ayrılığı ile vücudumu öylesine zayıflat ki, / tanyelinin beni ona kavuşturması mümkün olsun.

15 Ey Tanrı! bana Fuzuli gibi kibirlilik verip / beni bana bağlama.

2

BU, LEYLÎ'NİN EBR İLE İZHÂR-I NİYÂZIDIR VE AŞK BÂBINDA KEŞF - İ RÂZIDIR

1 Ey ebr her eksilende suyun
Deryâlara dökme âb-ı rûyun

2 Al suyu bu çeşm-i hun-feşandan
Deryâlara hem bağışla andan

3 Var ol yüzü gül nigâra benden
Zâr ağla vü söyle yâra benden:

4 Gel gör ki gamında nice zârım
Sensiz nice zâr ü bî-karârım

5 Can bâr-ı beden götürmez oldu
Göz reng-i vücûd görmez oldu

6 Cânım cânı gözüm çerâğı
Rahm eyle ki geldi rahm çâğı

7 Ben bilmez idim belâ imiş aşk
Bir derdli mâcerâ imiş aşk

8 Derdin ki: Belâ yolunda her dem
Aşk içre sana şerîk-i derdem

9 Saldın ben-i hasteyi bu hâle
Derde beni eyledin havâle

2

1 *Ey bulut! suyun her eksildikçe, / denizlere yüzsuyu dökme (= yalvarma);*

2 *Suyu bu kan saçan gözden al, / ondan (= o sudan) denizlere de bağışla.*

O gül yüzlü sevgiliye git, inleyip ağla (o) sevgiliye benden söyle ki:

4 *«Gel, gamınla nasıl inleyip sızladığımı, / sensiz nasıl inleyip yerimde duramaz olduğumu gör.*

5 *Can, vücudumun yükünü taşıyamaz oldu, / göz, vücudumun rengini (biçimini) göremez oldu.*

6 *Canımın canı, gözümün ışığı! / (bana) acı, acıma çağı geldi.*

7 *Ben bilmezdim, aşk belâ imiş, / bir dertli serüven imiş.*

8 *Derdin ki: 'Belâ yolunda her an / aşk içinde (ben) sana dert ortağıyım.'*

9 *Ben hastayı bu hale getirdin, / derdi bana yükledin.*

10 Her derd ki var Leyli aldı
Ma'lûmdürür sana ne kaldı

11 Gel yanıma kesme âşinâlık
Yahşi mi olur bu bî-vefâlık

12 Âşık gerek olmaya karârı
Tavf ede müdâm kûy-i yârı

13 Düşmez bu yana senin güzârın
Var ola meğer bir özge yârin

14 Yârin ben isem bana nazar kıl
Gâhî bu yanaya bir güzer kıl

15 Ayb ile çekilmeseydi adım
Billâh bu idi benim murâdım

16 Kim sâye-misâl senden ey nûr
Oldukça vücûdum olmayam dûr

17 Ammâ nideyim esîr-i kaydım
Bir boynu ayağı bağlı saydım

10 Ne kadar dert varsa Leylâ aldı, / sana ne kaldığı belli.

11 Yanıma gel, tanışıklığı kesme; / bu vefasızlık iyi midir?

12 Âşığın durmaması, / sevgilinin bulunduğu yeri hep dolanması gerek.

13 Senin geçişin (ise) bu yana düşmüyor, / acaba başka bir sevgilin mi var?

14 Sevgilin bensem, bana bak, / arasıra buradan bir geç.

15 Adım ayıpla anılmasaydı, / billâhi benim dileğim buydu:

16 Ey nur! vücudum (var) oldukça, / senden gölge gibi uzak olmayayım.

17 Ama ne yapayım, (bir) bağın tutsağıyım, / bir boynu ve ayağı bağlı avım.»

3

BU, MECNUN'UN LEYLÎ VEFÂTINDAN HABER İŞİTTİĞİDİR VE HASRETLE DÜNYADAN GİTTİĞİDİR

(...)

1 Hem-râhım idin bu yolda ey mâh
Hem-râhı koyup gider mi hem-râh

2 Eflâke tefâhür eyle ey hâk
Kim oldu defînin ol dür-i pâk

3 Zülfüne muârız olma ey mâr
Kim anda mukîmdir dil-i zâr

4 Hâline taarruz etme ey mûr
Kim bağlıdır ana cân-ı mehcûr

5 Âlem hoş idi ki var idi yâr
Çün yâr yok olmasın ne kim var

6 Ey can ten-i hasteden vedâ' et
Bir haste ile yeter nizâ' et

7 Müştâkınem ey ecel kerem kıl
Def'-i elem eyle ref'-i gam kıl

8 Kurtar beni ıztırâb-ı gamdan
Ver müjde vücûduma ademden

9 Ref' et ne ise arada hâil
Eyle beni ol nigâra vâsıl

3

1 *Ey ay (yani: ay yüzlü sevgili)! bu yolda yoldaşımdın, / yoldaş, yoldaşını bırakıp gider mi?*

2 *Ey toprak! göklere karşı övün, / çünkü o temiz inci sana gömüldü.*

3 *Ey yılan! onun saçına saldırma, / çünkü orada inleyip sızlayan gönlüm oturuyor.*

4 *Ey karınca! (onun) benine saldırma, / çünkü ayrı düşmüş olan can ona bağlıdır.*

5 *Sevgili varken dünya hoştu, / madem ki sevgili yok, ne varsa olmaz olsun.*

6 *Ey can! hasta vücuttan ayrıl, / bir hasta ile çekiştiğin yeter.*

7 *Ey ecel! seni özledim, lûtfet, / elemi gider, gamı kaldır.*

8 *Beni gam acısından kurtar, / vücuduma yokluktan müjde ver (yani: vücudumu yok et).*

9 *Arada ne engel varsa kaldır, / beni o sevgiliye ulaştır.*

10 Teklîf-i visâl eder bana yâr
Bir halvette ki yoktur agyâr

11 Ben gitmemek eylesem hatâdır
Senden bana bir meded revâdır

12 Yâ Rab bana cism ü can gerekmez
Cânânımsız cihan gerekmez

(...)

13 Çün râz-ı derûnun etti takrîr
Re'yine muvâfık oldu takdîr

14 Gül derdi hadîka-i emelden
Mey içti sürâhi-i ecelden

15 Kabrini kucakladı nigârın
Can sadkası etti ol mezârın

16 Leylî dedi verdi cân-ı şîrin
Ol âşık-ı bî-karâr ü miskin

10 Sevgili bana rakiplerin bulunmadığı bir yerde kavuşma teklif ediyor.

11 Ben gitmemezlik edersem yanlış olur, / senden bana bir yardım gerekir.

12 Ey Tanrı! bana vücut ve can gerek değil, / sevgilimsiz cihan gerek değil.

13 İçinin sırrını söyleyince, / alınyazısı düşüncesine uygun düştü.

14 Emel bahçesinden gül derdi, / ecel sürahisinden şarap içti.

15 Sevgilisinin mezarını kucakladı, / canını o mezara hediye etti.

16 O kararsız ve zavallı âşık, «Leylî» dedi, tatlı canını verdi.

4

Mecnun, Nevfel ile tanıştığı zaman, ona bahtını anlatmak için aşağıdaki gazeli söylemiştir:

1 Vefâ her kimseden kim istedim andan cefâ gördüm
Kimi kim bî-vefâ dünyada gördüm bî-vefâ gördüm

2 Kime kim derdimi izhâr kıldım isteyip derman
Özümden bin beter derd ü belâya mübtelâ gördüm

3 Mükedder hâtırımdan kılmadı bir kimse def'-i gam
Safâdan dem uran hem-demleri heli-i riyâ gördüm

4 Ayak bastım reh-i ümmîde ser-gerdanlık el verdi
Emel ser-rîştesin duttum elimde ejdehâ gördüm

5 Fuzûlî ayb kılma yüz çevrisem ehl-i âlemden
Neden kim her kime yüz duttum andan yüz belâ gördüm

4

1 *Her kimden ki vefa istedim, ondan cefa gördüm, / vefasız dünyada kimi gördümse vefasız gördüm.*

2 *Kime derdimi açıp derman istedimse, / onu kendimden bin beter dert ve belâya tutulmuş gördüm.*

3 *Hiç kimse kederli gönlümden gamı gideremedi, / kedersizlikten dem vuran arkadaşları ikiyüzlü gördüm.*

4 *Umut yoluna ayak bastım, şaşkına döndüm, / emel ipinin ucunu tuttum, elimde ejderha gördüm.*

5 *Fuzuli! insanlardan yüz çevirirsem ayıplama, / her kime yüzümü çevirdimse ondan yüz belâ gördüm.*

5

Bir dilencinin tutsağı kılığına girip, kendisini zincire vuran Mecnun, aşağıdaki gazeli, Leylâ'nın evi önünde, sevgilisine halini bildirmek için söylemiştir:

1 Küfr-i zülfün salalı rahneler îmânımıza
Kâfir ağlar bizim ahvâl-i perîşânımıza

2 Seni görmek müteazzir görünür böyle ki eşk
Sana baktıkça dolar dîde-i giryânımıza

3 Cevri çok eyleme kim olmaya nâgeh dükene
Az edip cevr ü cefâlar kıluben cânımıza

4 Eksik olmaz gamımız bunca ki bizden gam alıp
Her gelen gamlı gider şâd gelip yanımıza

5 Gam-ı eyyâm Fuzûlî bize bîdâd etti
Gelmişiz acz ile dâd etmeğe sultânımıza

5

1 *Saçının kâfirliği (ya da: karalığı) imanımıza yarıklar açtı, / bizim perişan halimize kâfir ağlar.*

2 *Seni görmek olanaksız görünür, / sana baktıkça ağlayan gözümüze gözyaşı dolar.*

3 *Cevri çoğaltma, belki birdenbire tükenir, / cevri azaltıp canımıza her zaman cevir ve cefalar et.*

4 *Gamımız eksik olmaz, o kadar ki, yanımıza neşeli gelen herkes bizden gam alıp gamlı gider.*

5 *Fuzuli, günlerin gamı bize zulm etti, / acz ile sultanımıza adalet istemeğe (ya da: feryat etmeğe) gelmişiz.*

6

Dünyadaki maddî varlıklarla ilgisini kesip, manevî bir aşkla kendinden geçen Mecnun, çölde karşısına çıkan Leylâ'yı tanımaz, aşağıdaki gazel ile, ona ruh halini anlatır:

1 Öyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedir
Ben kimem sâkî olan kimdir mey ü sahbâ nedir

2 Gerçi cânandan dil-i şeydâ için kâm isterem
Sorsa cânan bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir

3 Vasldan çün âşıkı müstagni eyler bir visâl
Âşıka ma'şûktan her dem bu istiğnâ nedir

4 Hikmet-i dünyâ vü mâfîhâ bilen ârif değil
Ârif oldur bilmeye dünyâ vü mâfîhâ nedir

5 Âh ü feryâdın Fuzûlî incidüptür âlemi
Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgaa nedir

6

1 *Öyle sarhoşum ki, dünyanın ne olduğunu anlamam, / ben kimim, sâki olan kimdir, şarap nedir? bilmem.*

Gerçi sevgiliden, çılgın gönül için arzu dilerim, / fakat sevgili: «çılgın gönlün arzusu nedir?» diye sorsa bilmem.

3 *Bir kavuşma, âşıkı, kavuşmayı istemez yapar, / âşıkın her an sevgiliyi istemez görünmesi nedir?*

4 *Dünya ve dünyadakilerin hikmetini bilen ârif değildir, / dünya ve dünyadakilerin ne olduğunu bilmeyen âriftir.*

5 *Fuzuli! âh ve feryadın âlemi incitmektedir, / eğer aşk belâsından hoşnutsan bu kavga nedir?*

SEÇİLMİŞ PARÇALAR

1

GAZELLERDEN SEÇİLMİŞ PARÇALAR

1 Cevri gönlümdür çeken gözdür gören ruhsârını
Allah Allah kâm alan kimdir çeken kimdir teab

*

2 Câm dut der sâki-i gül-çehre zâhid terk-i câm
Ey gönül fikr eyle gör kim hansıdır dutmalı pend

*

3 Bana zamân ile Mecnun mukaddem olsa n'ola
Oyunda şâh berâber değil piyâde ile

*

4 Benem müderris-i ilm-i cünun kanı Mecnun
Ki bir murâd ala devrimde istifâde ile

5 *Gâh ma'mûr kılar* bâde beni gâh harâb
Görünüz gâh yapıp gâh yıkan mi'mârı

*

6 Fuzûlî ayrı düştün yârdan sabr etmeğe yer yok
Düşüp sahrâya efgaan edelim sen ayrı ben ayrı

7 Tâ nigârım basa başım üzre gâhî bir kadem
Ey musavvir reh-güzârı üzre çek timsâlimi

*

8 Ey her maraz ilâcına hükm eyleyen tabîb
Bîmâr-ı derd-i aşk olanın yok mu çâresi

*

9 Bildim tarîk-i aşk hater-nâktir velî
Ben dönmezem bu yoldan ölüm olsa gaayeti

*

I

1 *Cefayı çeken gönlümdür, yanağını gören gözdür,*
Allah Allah! zevk alan kim, zahmet çeken kimdir?

2 *Gül yüzlü sâki: «Kadeh tut», sofu ise: «Kadehi bırak» der;*
ey gönül! düşün, acaba hangi öğüdü tutmalı?

3 *Mecnun zaman bakımından benden önce geldiyse ne olur?*
Oyunda (= satranç oyununda) şah ile piyâde bir arada değildir.

4 *Delilik biliminin profesörü benim, Mecnun nerde?*
Devrimde istifade edip bir murat alsın.

5 *Şarap beni kâh imar eder, kâh harab eder:*
kâh yapıp, kâh yıkan mimarı görünüz.

6 *Fuzuli! sevgiliden ayrı düştün, sabretmeye yer yok (ya da: gerek yok),*
sahraya düşüp sen ayrı, ben ayrı feryat edelim.

7 *Ey ressam! resmimi sevgilimin geçeceği yol üzerine yap ki,*
arasıra başımın üstüne ayağını bassın.

8 *Ey, her hastalığa ilâç veren hekim!*
aşk derdiyle hasta olanın çaresi yok mu?

9 *Aşk yolunun sonu tehlikelidir, biliyorum, lâkin*
sonu ölüm olsa bile ben bu yoldan dönmem.

10 Medrese içre müderris verdiği bin dersten
Yeğdürür meyhânede bir câm vermek bir güzel

*

11 Hâsılın oldur gam-ı cânanda âhir terk-i can
Bu imiş kısmet Fuzûlî hâh ağla hâh gül

*

12 Demen Mecnun'a fâik kim başında kuş yuva dutmuş
Benem âşık ki seyl-i eşkimi başımdan aşırdım

*

13 Cânı cânan dilemiş vermemek olmaz ey dil
Ne nizâ' eyleyelim ol ne senindir ne benim

14 Secdedir her kande bir büt görsem âyînim benim
Hâh kâfir hâh mü'min dut budur dînim benim

15 Kimi hûş-yâr görsen sen ana ver câm ey sâkî
Bi-hamdillâh Fuzûlî mesttir gaflet şarâbından

16 Aşk nâmûsu ben ü Mecnun'a düşmez lâ-cerem
Gam yükün çekmekteyiz ben bir zaman ol bir zaman

17 Taşlarla dövüp başımı rüsvâ gezer oldum
Ey akl kaçıp kurtulagör derd-i serimden

*

18 Ey Fuzûlî öyle kim bîmâr-ı derd-i aşksın
Yokdürür ölmekten özge hîç dermânın senin

*

19 Mey-i gül-gûna dedin «akla ziyandır» zâhid
Bu mudur akl ki terk-i mey-i gül-gûn ettin

*

10 Meyhanede bir güzelin bir kadeh vermesi,
medresede müderrisin verdiği bin dersten daha iyidir.

11 Elde ettiğin şey şudur: Sevgilinin gamıyla sonunda can vermek;
Fuzuli! kısmet bu imiş, ister ağla, ister gül.

12 Başında kuş yuva yapmış diye Mecnun'a üstün demeyin,
asıl âşık benim, gözyaşımın selini başımdan aşırdım.

13 Ey gönül! canı sevgili istemiş, vermemek olmaz;
niçin çekişelim? o ne senindir, ne benim.

14 Her nerde bir put (yani: güzel) görsem benim âyinim secde etmektir;
ister kâfir, ister müslüman olsun, benim dinim budur farzet.

15 Ey sâki! kimi ayık görürsen sen kadehi ona ver,
Fuzuli, hamdolsun, gaflet şarabıyla sarhoştur.

16 Aşk namusu bana ve Mecnun'a düşmez elbette;
ben bir zaman, o bir zaman gam yükünü çekmekteyiz.

17 Başımı taşlarla dövüp dile düşerek gezer oldum;
ey akıl! kaç da başımın derdinden kurtul.

18 Ey Fuzuli! aşk derdiyle öyle hastasın ki,
ölmekten başka hiçbir ilâcın yoktur senin.

19 Sofu! gül renkli şarabın akla zarar olduğunu söyledin,
gül renkli şarabı bıraktın, akıl bu mudur?

20 Dôst bî-pervâ felek bî-rahm devran bî-sükûn
Derd çok hem-derd yok düşmen kavî tâli' zebûn

21 Esîr-i derd-i aşk u mest-i câm-ı hüsn çok ammâ
Biziz meşhur olan: Leylî sana Mecnun bana derler

*

22 Benden Fuzûli isteme eş'âr-ı medh ü zem
Ben âşıkam hemîşe sözüm âşıkaanedir

*

23 Fakîh-i medrese ma'zûrdur inkâr-ı aşk etse
Yok özge ilmine inkârımız bu ilme câhildir

24 Düştüm belâyı aşka hıred-mend-i asr iken
İl şimdi benden aldığı pendi bana verir

*

25 Bana cem olur kande kim var bir gam
Benem mülk-i aşk içre Mecnûn'a vâris

*

26 Büt-i nevresim namâza şeb ü rûz râgıb olmuş
Bu ne dindir Allah Allah büte secde vâcib olmuş

27 Ey Fuzûlî muttasıl devran muhâliftir sana
Gaaliba erbâb-ı isti'dâdı devran istemez

*

28 Yattılar Ferhâd ü Mecnun mest-i câm-ı aşk olup
Ey Fuzûlî biz olar yattıkça sohbet bekleriz

29 Gâh Mecnun gâh ben devr içre nevbet bekleriz

20 *Dost korkusuz, felek merhametsiz, devran sükûnetsiz,*
dert çok, derttaş yok, düşman kuvvetli, talih kuvvetsiz.

21 *Aşk derdinin tutsağı ve güzellik kadehinin sarhoşu çoktur ama,*
ünlü olan biziz: sana Leylâ, bana Mecnun derler.

22 *Fuzuli! benden övgü ve yergi şiirleri isteme;*
ben âşıkım, sözüm daima âşıkanedir.

23 *Medrese fakîhi aşkı inkâr ederse mazurdur;*
başka bilgisini inkâr etmeyiz ama bu bilgide cahildir.

24 *Devrin akıllısı iken aşk belâsına düştüm;*
el benden aldığı nasihatı şimdi bana verir.

25 *Nerde bir gam varsa bende toplanır,*
aşk ülkesi içinde Mecnun'un mirasçısı benim.

26 *Yeni yetme putum (= güzelim) gece gündüz namaza düşkün olmuş;*
bu ne dindir Allah Allah, puta secde gerekli olmuş.

27 *Ey Fuzuli! dünya sana daima muhaliftir;*
dünya yetenekli kimseleri istemiyor galiba.

28 *Ferhat ve Mecnun aşk kadehiyle sarhoş olup yattılar;*
ey Fuzuli! onlar yattıkça biz sohbet bekleriz.

29 *Zamanın içinde (yani: devir devir) kâh Mecnun, kâh ben nöbet bekleriz.*

2

LEYLÎ VÜ MECNUN'DAN SEÇİLMİŞ PARÇALAR

1 Ger gelse ecel benim nem ala
Cânım hod yok meğer gam ala

*

2 Gel ağlayalım bu mâcerâya
Bir dem koşalım sadâ sadâya

3 Gez bir nice gün benimle hem-râh
İnsan deyip etme benden ikrâh

4 Olmuştu beşerden öyle bîzâr
Kim öz aksin sanırdı agyâr

*

5 Boynum kolunu diler havâdan
Lâ'lim lebini sorar sabâdan

*

6 Rûhum ki bedendedir senindir
Her neş'e ki bendedir senindir

*

7 Yâ ver bana mihnetimce tâkat
Yâ tâkatim olduğunca mihnet

*

8 Bende olan âşikâr sensin
Ben hod yokum ol ki var sensin

*

9 Ger ben ben isem nesin sen ey yâr
Ger sen sen isen neyim ben-i zâr

*

2

1 *Eğer ecel gelse benim neyimi alır?*
Canım yok, olsa olsa gam alır.

2 *Gel bu serüvene ağlayalım,*
bir an sada sadaya koşalım.

Benimle yoldaş olup günlerce dolaş,
insan deyip benden iğrenme.

4 *İnsandan öyle usanmıştı ki,*
kendi aksini başkaları (ya da: rakipler) sanırdı.

5 *Boynum havadan (senin) kolunu diler,*
lâ'lim (yani: lâ'l gibi kırmızı dudağım) tanyelinden dudağını sorar (ya da: emer).

6 *Vücudumdaki ruhum senindir,*
bendeki her neşe senindir.

7 *Ya bana mihnetim kadar takat ver,*
ya da takatim kadar mihnet ver.

8 *Bende görünen sensin,*
ben yokum, var olan sensin.

9 *Ey sevgili! eğer ben ben isem, sen nesin?*
Eğer sen sen isen, ben neyim?

10 Ger derse Fuzûlî ki güzellerde vefâ var
Aldanma ki şâir sözü elbette yalandır

*

11 Hayâl ile tesellîdir gönül meyl-i visâl etmez
Gönülden taşra bir yâr olduğun âşık hayâl etmez.

10 *Fuzuli eğer: «güzellerde vefa var» derse,*
aldanma ki şair sözü elbette yalandır.

11 *Gönül, kavuşmaya eğilim göstermez, hayal ile avunur;*
âşık, gönlün dışında bir sevgili bulunduğunu hayal etmez.

NESİR

ŞİKÂYETNÂME

Pek çok yazmaları bilinen ve İstanbul'da yayınlanan *Külliyât-ı Divan-ı Fuzuli*'de *Mektûb-i Nişancı* diye basılan bu mektup, Ebüzziya Tevfik'in verdiği adla, *Şikâyetnâme* diye ün almıştır(*Nümûne-i Edebiyat-ı Osmaniye*, 6. bas. s. 28).

Bağdat'ın Kanunî Sultan Süleyman tarafından alınmasından (1534) sonra şaire bağlanan ve Evkaf'ın «zevâid»inden (gelir fazlasından) verilmesi gereken 9 akçalık gündeliği, Evkaf memurlarının yolsuz davranışlarından dolayı bir türlü alamayan Fuzuli, bu yakınma mektubunu, zamanın nişancı paşasına göndermiştir. Ebüzziya Tevfik, sözü edilen nişancı paşanın, Nişancı Mehmet Paşa olduğunu yazmış, bu yanlış bilgi o günden bu yana sürüp gelmişse de, son zamanlarda yayınlanan bir kitapta, Kanunî devrinde Mehmet Paşa diye bir «nişancı» bulunmadığı, bunun Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebi olması gerektiği ileriye sürülmüştür (Tahir Olgun, *Fuzuli'ye Dair*, 1936, s. 14 - 21).

Çağının yönetim aksaklığını yansıtan ve Fuzuli'nin yergi gücünü gösteren bu mektup, onun en ünlü verimlerinden biridir.

Aşağıdaki parçada, Fuzuli ile Evkaf memurlarının arasındaki konuşma anlatılmaktadır.

(Cümle kuruluş biçimleri korunarak dili sadeleştirilmiştir).

(...)

Selâm verdim, rüşvet değildir deyü (diye) almadılar. Hüküm gösterdim, yararsızdır deyü mültefik olmadılar (iltifat etmediler). Gerçi görünüşte sözde itâat gösterdiler, ammâ hal diliyle bütün sorularıma cevap verdiler :

Dedim: — Ey memurlar! bu ne yanlış iş ve çîn-i ebrûdur? (kaş çatıklığıdır).

Dediler: — Her zaman bizim âdetimiz budur.

Dedim: — Benim saygımı uygun görmüşler ve bana emeklilik berâtı (yazısı, fermanı) vermişler ki, ondan sürekli olarak yararlanayım ve padişaha gönül rahatlığı ile dua kılayım.

Dediler: — Ey zavallı! sana haksızlık etmek istemişler ve ne olacağı belirsiz bir mal vermişler ki, durmadan mücadele edesin ve uğursuz yüzler görüp sert sözler işidesin.

Dedim: — Berâtımın içindekiler ne için yapılmaz?

Dediler: — Zevâiddir (gelir fazlasıdır), yapılması mümkün olmaz.

Dedim: — Böyle evkaf zevâidsiz olur mu?

Dediler: — İstanbul'un giderlerinden arta kalsa bile bizden kalır mı?

Dedim: — Vakıf malını çok kullanmak vebâldir (günahtır).

Dediler: — Akçamız ile satın almışız, bize helâldir.

Dedim: — Hesap isteseler bu tuttuğunuz yolun bozukluğu görülür.

Dediler: — Bu hesap kıyamette sorulur.

Dedim: — Dünyada dahi hesap olur, haberini işitmişiz.

Dediler: — Ondan dahi korkumuz yoktur, kâtipleri razı etmişiz.

Gördüm ki, soruma yanıttan başka nesne vermezler ve bu berât ile isteğimi yerine getirmeğe gerek görmezler. İster istemez uğraşmayı bıraktım, yaslı ve yoksun olarak yalnızlık köşeme çekildim.

(...)

İÇİNDEKİLER

"Uç Büyükler" dizisinde, edebiyatımızın çeşitli kesimlerinin ve türlerinin temsilcileri ve temel taşları sayılan üçer sanatçının hayat ve sanatlarını inceleyen geniş birer araştırma yazısı ile, seçme parçalara yer verilmiştir.

Orta öğretim ve üniversite öğrencilerinin, ayrıca bütün edebiyat meraklılarının gereksemelerini karşılamak ve kolayca anlamalarını sağlamak amacıyla, seçilen parçalara açıklama ve notlar eklenmiştir.

Dizinin "Halk Şiirinde Uç Büyükler" kesiminde *Yunus Èmre*, *Pîr Sultan Abdal*, *Karacaoğlan*; "Divan Şiirinde Uç Büyükler" kesiminde de *Fuzuli*, *Baki*, *Nedim* ele alınmıştır.

